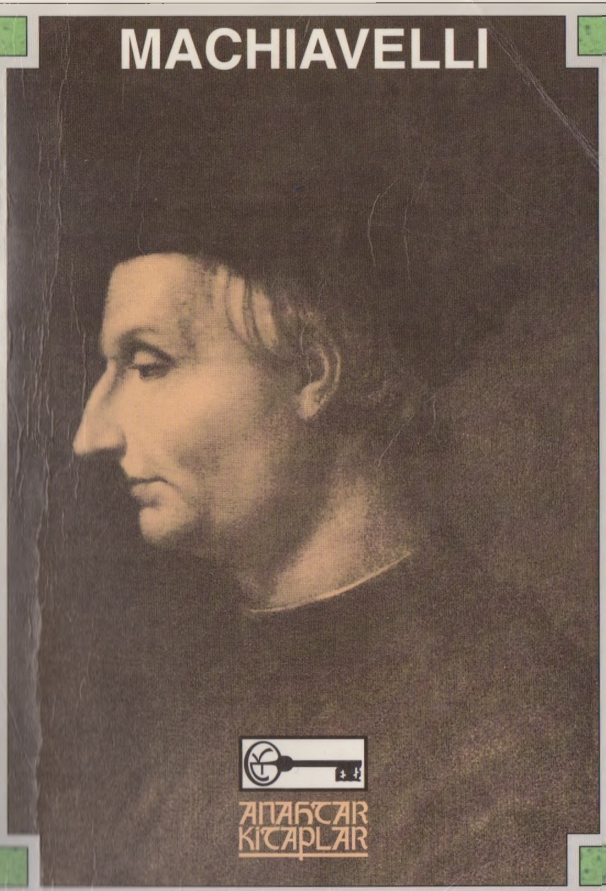
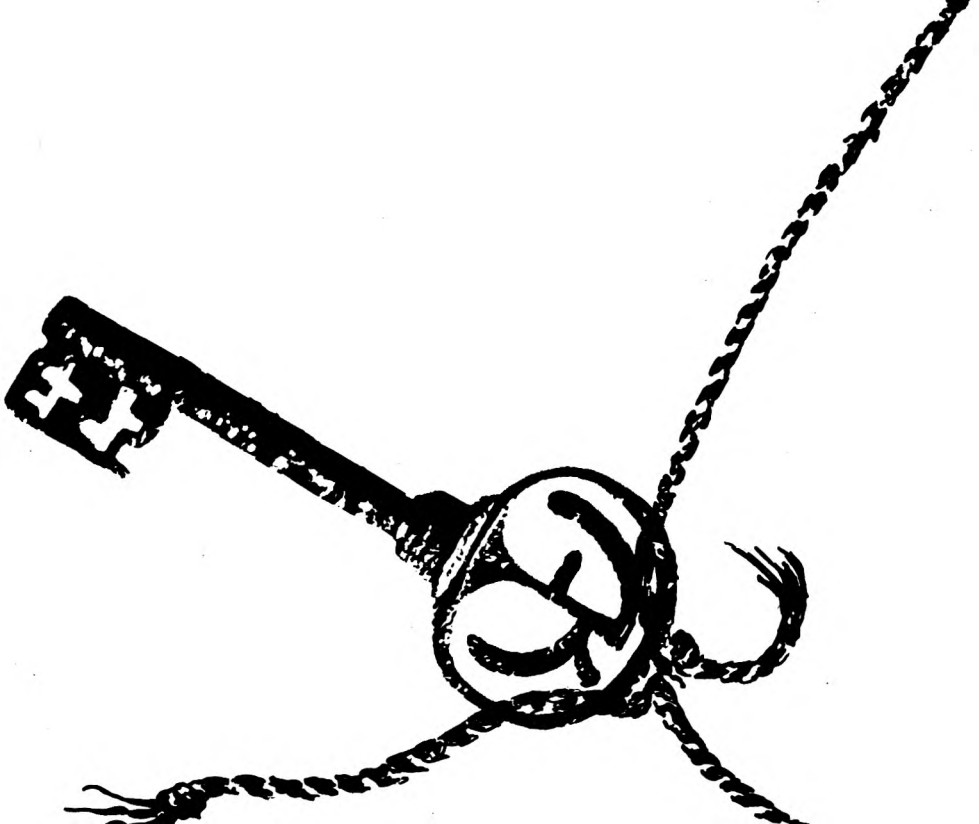
PRENS / MACHIAVELLI

PRENS

MACHIAVELLI

ANAHTAR KİTAPLAR

ANAHTAR KİTAPLAR YAYINEVİ
Klodfarer Cad. İletişim Han No/7 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 518 5442 Fax: 638 1112

MACHIAVELLI

PRENS

İtalyanca'dan çeviren
Nazım Güvenç

Il Principe

©

Giulio Einaudi Editore – 1981
Anahtar Kitaplar
Birinci baskı: 1993
İkinci baskı: 1994

•

Sahibi ve Yayın Yönetmeni: *Mehmet Atay*

•

Kapak Düzeni: *Feyyaz Yaman*

•

Kapak Film ve Baskı: *Ebru Grafik*
İç Baskı: *Özener Matbaası*
Cilt: *Umut Mücellithanesi*

•

ISBN 975-7787-23-X

MACHIAVELLI

PRENS

İtalyanca'dan Çeviren
Nazım Güvenç

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ		9
I	Kaç Türk Prenslik Olduğu ve Hangi Yollarla Elegeçrildikleri Üstüne	39
II	Soydangelme Prenslikler Üstüne	40
III	Karma Prenslikler	42
IV	İskender'in İşgal Ettiği Dara'nın Krallığı Neden İskender'in Ölümünden Sonra Yerine Geçenlere Başkaldırmadı?	52
V	Fethedilmeden Önce Kendi Yasaları Uyarınca Yaşayan Kentleri ya da Prenslikleri Nasıl Yönetmek Gerektiği	56
VI	İnsanın Kendi Orduları ve Kendi Becerisiyle Elegeçirdiği Yeni Prenslikler Üstüne	58
VII	Başkasının Gücü ve Talihiyle Elegeçirilen Prenslikler	62
VIII	Alçaklıkla Prensliğin Başına Geçenler Üstüne	71
IX	Sivil Prenslik Üstüne	76
X	Bir Prensliğin Gücünün Nasıl Ölçüleceği	80
XI	Ruhban Prenslikleri Üstüne	83
XII	Değişik milis Türleri ve Paralı Askerler	86
XIII	Yabancı, Karma ve Öz Askerler	92

XIV Bir Prensin ordusuyla İlgili Olarak Yapması Gereken 97
XV İnsanların, Özellikle de Prenslerin Övgü ya da Yergi Aldıkları Şeyler Üstüne 100
XVI Eliaçıklık ve Elisıkılık 102
XVII Zalimlik ve Merhamet Üstüne ve Sevilmek mi Daha İyidir Korkulmak mı? 105
XVIII Prensler Sözlerini Nasıl Tutmalıdırlar? 109
XIX Hor Görülmek ve Nefret Edilmekten Nasıl Kaçınılacağı 112
XX Kaleler ve Prenslerin Her Gün Yaptığı Tüm Öteki Şeyler Yararlı mıdır, Değil midir? 122
XXI Kendini Saydırmak İçin Bir Prens Nasıl Davranmalıdır? 126
XXII Prenslerin Bakanları 130
XXIII Dalkavuklardan Nasıl Kaçılacağı 132
XXIV Neden İtalyan Prensleri Devletlerinden Oldular? .. 134
XXV İnsan İşlerinde Talihin Gücü ve Nasıl Karşı Konulması Gerektiği 136
XXVI İtalya'yı Almaya ve Barbarların Elinden Kurtarmaya Çağrı 139

SUNUŞ

Yanılmıyorsak Voltaire'in sözüdür: *"Dante'nin ünü gitgide yayılıyor çünkü kimse Tanrısal Komedya'yı okumuyor."*

Bir başka deyişle, Dante ve en ünlü eseri *La Divinia Comedia* 1300'lerde İtalya'da büyük bir beneğini kazanmıştır, italyan dilinin Latince'den kopup şekillenmesinde, italyan birliğinin tohumlarının ekilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bütün bunların sonucu olarak da Dante için zamanında verilen olumlu yargı, yüzyıllar sonra tartışmasız kabullenilen beğeni dolu bir *önyargıya* dönüşmüştür. Artık kimse okumasa da, Dante'yi bilmezlikten gelmek ya da düpedüz bilmemek ayıptır. Onun için de hemen herkes bilir görünür. *La Divinia Comedia*'nın değeri adeta bir "müktesep hak"tır. Dolayısıyla Dante'nin ünü kuşaktan kuşağa sürer.

Bir bakıma Machiavelli'nin de yazgısı böyledir.

Onun da ünü ("kötü ünü" desek daha mı doğru olur acaba) 450 küsur yıldır hiç eksilmemektedir.

Çünkü Dante'den 204 yıl sonra doğmuş bu Floransalı da siyaset teorisinde çığır açan, hacmi küçük ama yankısı büyük kitabı "*Prens*"le yaygın bir ün kazanmıştır. 450 küsur yıldır da Machiavelli'yi ve "*Prens*"i duymayan, bilmeyen azdır, ünü kuşaktan kuşağa geçerek sürer. Ama gerçekten okumuş, incelemiş ve Machiavelli'yi gerçekten anlamış olanlar aslında "devede kulak bile değildir" dersek sanırız abartmış olmayız.

Ancak Machiavelli'nin kendisinden 204 yaş büyük hemşehrisi Dante ile benzerliği de bu kadardır. Çünkü İtalyan tarihinde ve kül-

türünde çok önemli bir yeri olan Dante'den farklı olarak Machiavelli hem İtalya'nın dışına taşan *evrensel*, hem de günümüze dek gelen sürekli bir etkileme gücüne sahiptir. Dante'nin *Tanrısal Komedya*'sı bugün artık genelde İtalyan filolojisi meraklılarınca okunan, her bakımdan "aşılmış" bir yapıttır. *"Prens"* ise siyasetle ve siyaset bilimi siyaset sanatıyla ilgili kimselerin hiç değilse "duydukları" ve aslında siyaset varoldukça güncelliğini koruyacak, eskimeyen bir "klasik"tir.

Belki de bu yüzden yani Prens "yaşayan" bir eser olduğu için Machiavelli, Dante'den farklı olarak onun gibi övgülerle fişlenip kültür tarihinin bir rafına konan "mutlu" bir yazar büstü değil, tersine hemen her devirde değişik uluslardan ve değişik dünya görüşüne sahip kimselerce göklere çıkartılan yahut yerin dibine batırılan ama asla ilgisiz kalınamayan "diri" bir düşünürdür.

"İlgisiz kalınamayan" çünkü Machiavelli *Prens*'te çoğu zaman siyasete bir tıp doktorunun hasta ve hastalık karşısındaki nesnelliğiyle yaklaşır. Siyaseti, kendisinin açıkça dile getirmediği bir şekilde, ama eserinin adeta her satırına sinmiş bir ifadeyle *"iktidara gelme, iktidarda tutunma, iktidarı kullanma sanatı"* diye tanımlayacak olursak Machiavelli bunun hangi dünya görüşünden ya da hangi ülkeden olursa olsun herkes için geçerli reçetesini sunar. En azından amacı ve iddiası budur. Dolayısıyla Machiavelli'yi kendisinden öncekilerden ayıran ve siyasete bakışına belli ölçülerde bir "bilimsellik" katan, siyaseti bir *"sanat"* olmanın yanı sıra bir *"bilim"* gibi ele alan yaklaşım, amaca odaklandığı için (iktidara gelme, iktidarda tutunma, iktidarı kullanma) araçlar o amacın gerçekleşmesine yaradığı ölçüde onun gözünde değer taşır. Bir başka deyişle, Machiavelli "ahlakçı" değil "gerekçi"dir. O yüzden ahlak adına çoğu zaman ikiyüzlü saldırıların hedefi olur.

Bunun içindir ki, bir uçta, Machiavelli'yi okumamış ve/ya da anlamamış ama kısaca onun "amaca götüren her yol geçerlidir" görüşüne dayanan "ahlak dışı", "ahlak üstü" bir siyasal düşüncenin yaratıcısı olduğuna şartlanmış, onu "şeytanın çömezi" gibi gören büyük çoğunluk; arada, daha ciddi, daha olumlu yaklaşan bir kesim

ve öbür uçta, nesnel bir bakış açısıyla incelemeye, anlamaya girişen ama doğru-yanlış birtakım oldukça tartışılır sonuçlara varan çoğu akademisyen bir azınlık neredeyse 500 yaşındaki bu İtalyan siyaset adamının ününü bugünlere taşıyan geniş kitleyi oluştururlar.

Machiavelli'yi değerlendiriş açısından durum Türkiye'de de bu genel tablodan farklı değildir. Türkiye'de de Machiavelli yaygın bir üne sahiptir ama onu doğru dürüst anlamış, hatta bırakın anlamayı doğru dürüst okumuş olanlar bile çok değildir. Şu basit nedenle ki Machiavelli'nin Türkiye'de yayınlanmış tek eseri *Prens*tir, o da çeviri yanlışlarıyla doludur...

Bu nedenle *Prens*'i, iddia ediyoruz, ilk kez doğru ve eksiksiz, machiavelli'nin özgün metnine sadık bir çeviriyle Türk okuyucusunun ilgisine ve bilgisine sunarken yazarı ve eserini de bir "sunuş" yazısının sınırlı çerçevesi içinde ana hatlarıyla tanıtmak gereğini duyduk.

MACHIAVELLI

Yaşamı

Ailesi, Yetişmesi: *Machiavelli* soyadına ilkin 1120'lerde rastlanıyor. O zamandan beri Orta İtalya'nın Montespertoli, San Casciano, Floransa gibi kent devletlerine çok sayıda yönetici vermiş, zaman içinde yoksul düşmüş soyluluktan orta halli burjuvalığa dönüşmüş bir sülale söz konusu. Aralarında özgürlük uğrunda savaşmış ve bu yüzden hapis yatmış, canından olmuş kişiler de var. Kısacası Floransa'da iyi tanınan, eski, köklü bir aile.

Sonradan en ünlüleri olacak ve Machiavelli soyadını ölümsüzleştirecek olan *Niccolo* ise 3 mayıs 1469'da Floransa'nın Oltrarno semtinin, Romano sokağında, 1754 nolu evde dünyaya geldi. Babası Bernardo Machiavelli devrin ölçütlerine göre orta halli bir avukattı. Bununla birlikte 1530 yılında öldüğünde oğluna babadan kalma araziler, bağlar, korular devredebilmişti.

Babasından dört yıl önce, Machiavelli 26 yaşında iken ölen annesi Bertolomea ise özellikle dinsel temalı dörtlükler, Meryem Ana'ya övgüler yazan kültürlü bir hanımdı.

Machiavelli'nin tam olarak ne öğrenimi gördüğü bilinmiyor. Kesin olan tek şey Latince bildiği. Klasik Latin ve Helen edebiyatı öğrendiği, babasından da belli ölçülerde hukuk bilgisi edindiği sanılıyor. Bir başka deyişle daha çok kendi kendini yetiştirmiş (otodidakt) biri olması olasılığı büyük.

19 Mayıs 1498'de dört aday arasından Floransa kent devletinin "İkinci Sekreteri" seçiliyor. Çoğu tarihçinin bir çeşit başbakanlık gibi gördüğü bu göreve Machiavelli'nin nasıl ve hangi nedenlerle daha 29 yaşında iken getirildiği pek belli değil, sadece tahmin yapılabiliyor.

Bunun için Machiavelli'nin özyaşam öyküsünde daha fazla ilerlemeden devlet hizmetine girdiği, eşdeyişle ömrünün geri kalan yarısının başlangıcı demek olan (ve kişiliğinin kopmaz bir parçası haline gelen siyaset ve devlet adamlığı mesleğine adım attığı) bu noktada bir an durup devir ve koşullarla ilgili bir parantez açmak istiyoruz.

Machiavelli'nin 1512 yılına dek 14 yıl aralıksız sürdüreceği devlet görevinde yetki ve sorumluluklarının kapsamını, eşdeyişle bir siyaset ve devlet adamı olarak konumunu, rolünü, siyasal eylemini daha iyi kavrayabilmek ve değerlendirebilmek için o zamanlar Floransa'da yürürlükte olan siyasal yapı hakkında ön bilgi vermemiz gerekli. Hatta bu kadarı yetmez, devrin siyasi arenasındaki ana güçleri ve izledikleri oynak siyasetleri de özetle de olsa sergilememiz gerekir.

Kaldı ki, *Prens*'te Machiavelli kendi zamanında ya da yakın geçmişte olan olayları, yaşamış ya da yaşamakta olan kişileri günün okuyucusu iyi bildiği için ayrıntı vermeden anıp geçer. Hatta diplomatça davranıp bazılarını açıkça anmadığı, îma ettiği de olur. Metinde sık rastlanan böylesi göndermeleri, yazılışından yaklaşık 500 yıl sonra okuyucunun ön bilgiler ve ek açıklamalar olmaksızın gözünde canlandırabilmesi, tam olarak anlayıp değerlendirebilmesi kolay değildir. Gerçi bu boşluğu gerektikçe metine eklediğimiz dipnotlarda doldurmaya çalıştık. Ama okuyucunun, *Prens*'te günün okuyucusuna hitaben sergilenen İtalya'nın ve siyasal düzeninin ne

olduğunu metinden ve dipnotlardan bölük pörçük çıkarmaya, anlamaya çalışması yerine daha baştan tablonun *bütününü* bilmesinde ve bu ön bilgiyle *Prens*'i okumaya koyulmasında kitabı anlamak bakımından yarar olsa gerektir.

O zamanlar İtalya

Machiavelli'nin yetiştiği, görüşlerinin şekillendiği, siyasal görevler üstlendiği, siyasal yapıtlarını kaleme aldığı, özgün tezler geliştirdiği 1480-1530 yıllarının İtalya'sında adeta kent devletler kaynamaktadır. Aralarında sürekli çekişme olan bu devletlerin, devletçiklerin birbirleriyle ittifakları, dostluk - düşmanlık ilişkileri gibi sınırları da yıldan yıla güçler dengesinin gelişmelerine göre sürekli değişmekte, yapılmakta, bozulmakta, yeniden yapılmakta, yine bozulmakta.. Kısacası bir çalkantıdır gitmektedir. "Ulusal sınırları" içinde siyasal bütünlüğünü neredeyse tamamlamış bir Fransa'ya, bir ispanya'ya kıyasla böylesine bölünmüş ve dolayısıyla yayılma peşindeki "dış güçler" için "kolay bir av" konumunda bir ülke, daha doğrusu adına "İtalya" denilen başıboş bir coğrafya parçası görünümündedir.

Roma İmparatorluğu devrindeki gibi siyasal bütünlüğü olan bir ülke özlemi, "*İtalyan Birliği*", bir ülkü olarak aslında daha 1200'lerde Dante'lerin, Petrarca'ların dile getirdiği bir hedeftir ama 1500'lerin İtalya'sında her biri kendi küçük devletini ayakta tutma, olbilirse büyütme sevdasındaki İtalyan beylerinin dar siyasal ufkunda yeralmamaktadır.

"Beş Büyük" diye anılan: Kuzeydoğuda Venedik Aristokratik Cumhuriyeti, kuzeybatıda Milano Dükalığı, ortada Roma Papalık Devleti ve Floransa Cumhuriyeti ile güneyde Napoli Krallığı yarımadayı fiilen aralarında bölüşmüş durumdadır. Ama bunların çekim alanı içinde yer alan; aralarındaki nüfuz mücadelesine sahne olan ancak belli bir özerkliğe de sahip bir dizi kent, "serbest kent" devleti daha vardır. Neredeyse her kent bir devlettir: Ferrara, Piza, Siena, Pistoia, Ravenna, Rimini, Verona, Cenova, Parma, Reggio, Padova, Urbino, Gorizia, Perugia, Piambino, Montefalco, Forli,

İmola, Bergama, Vicenza, Brescia, Montava, Modena, Arezo, Cortona, Carrara ve daha niceleri*...

İtalya yani XI-XIV yüzyıllarda modern kapitalizmin beşiği bu kentler özellikle de Floransa 1400'lerden beri ilk olmanın, öncü olmanın bedelini ödemektedir. Çünkü İtalyan kent devletleri kabaca 1000-1300 yılları arasında burada tarihsel nedenlerini irdelemeye girişmeyeceğimiz bir ticari atılım gerçekleştirerek zenginlemişler, özel kişilerin elinde bir sermaye birikimine yataklık etmişler ama bunu ister istemez çepeçevre feodal bir dünyada, neredeyse bütünüyle feodal bir pazara hitap ederek gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır. Bundan ötürü de bu İtalyan kent devletlerinde yeni oluşan burjuvazi siyasal düzlemde feodal iktidarla uzlaşma içinde işini yürütmek durumunda kalmış, kendi organlarını, kurumlarını oluşturmak olanağını bulamamıştır. Kaldı ki çoğu yerde sermayedar olarak bile varlığı feodal beylerin ve/ya da silahlı milis şeflerinin ("condottiere"lerin) keyfine kalmıştır. Öyle ki birçok zengin burjuva 16. Yüzyılda bile, çoğu zaman parasız kalan beylerin herhangi bir bahaneyle hışmın uğramakta ve canıyla birlikte malını, parasını da yitirmektedir.

Siyasal iktidar da yine çoğu kentte silahlı milislerin tüfeğinin ucundadır. Condottiere'ler ellerindeki silahlı güçle fırsatını buldukça iktidarı darbeyle ele geçirmekte hatta Machiavelli'nin *Prens*'te andıklarından bir Ferrara Dükü François Sforza'nın Milano'yu alması gibi ellerindeki devlete yenilerini katmaktadırlar. (Machiavelli, *Prens*'in ilk sekiz bölümünde uzun uzun devlet çeşitleri ve özellikle de hangi yollardan ele geçrildikleri üstünde durur. Çünkü zamanının temel gerçeği budur.)

Bu durum İtalyan burjuvazisini zayıf bıraktığı gibi, kent devletlerinin kendi aralarındaki kıyasıya rekabette içlerinden herhangi birinin ötekilere egemen olacak denli sivrilmesine de engel olmakta ve böylece İtalya'nın siyasal bütünlüğüne kavuşmasını da geciktir-

(1) Bunların arasında San Marino ile Monako Prensliği bugüne dek gelebilmişlerdir. San Marino halen yaşayan en eski Cumhuriyettir.

mektedir. Bunun ise hem kapitalizmin gelişmesini kösteklemek hem de dış güçler karşısında sürekli zayıf kalmak ve işgal altına düşmek gibi iki ciddi sakıncası olmuştur.

Nitekim daha XIV. yüzyılın başından beri sözgelimi Floransa'da yünlü dokumacılık büyük bir gerileme içine girmişti. 1309 yılında Floransa'da dokunan yünlü kumaş miktarı 100.000 parça iken 1382'de 19.474'e düşmüştü. XV. yüzyılda onun yerini alan ipekli kumaş dokumacılığı da eski refahı sağlamaya yetmiyordu. 1400'lerde artık Avrupa pazarı da İtalyan burjuvazisi için büyük ölçüde yitirilmiş durumdaydı; birçok iç pazar da elden çıkmış, yabancı malların istilasına karşı korumacılık arttırılmıştı. Sermaye artık üretime dönük alanlardan toprağa, mülke, devlet fonlarına, yatırıma kaymıştı. Floransa'da kapitalizm büyük ölçüde bir rantiye (irad) kapitalizmine dönüşmüştü.

Kent devletlerinin üretimde yahut ticarette kıskançlıkla sürdürmek istedikleri feodal dönemden kalma bazı ayrıcalıkları, tekel hakları vardı. Aralarındaki çekişmenin ve bütünleşmeye yanaşmamalarının gerisinde feodal beylerin maddi kayba uğramak korkusu yatmaktaydı. Oysa Orta Çağ'ın sonlarına doğru ticaretin sınırları ulaşım ve haberleşmede kaydedilen ilerlemeler sonucu genişlemiş, tek tek kentler ticaret alanı olmaktan çıkmış ve bölgeler arası bir ticaret şekillenmişti. Ulaşım ve haberleşmenin gelişmemiş olduğu önceki dönemlerde yerel olan ya da bazı tekel konumundaki liman ve pazarlardan yürütülen belli birkaç malla sınırlı ticaret XV, XVI. yüzyılda artık kent devletlerine sığamaz olmuştu. Yeni gereksinmeler, yeni bir kurumlaşma, yeni bir iktisadi mekanizma ve siyasal düzen kurma gereği boy göstermişti.

Kent devletlerinde üretim ve ticareti yürütmekte bir zamanlar yeterli olan loncalar artık aşılmıştı. Malların kalitesi, ticaretin denetlenmesi, ücret ve fiyatların belirlenmesi, üretim koşullarının düzenlenmesi.... gibi konularda kent sınırlarını aşan, loncaların yetki ve denetiminin dışında kalan bir tüccar kitle oluşmuştu. Bu kitle yeni bir siyasal düzen istiyordu.

Bu ortamda kralların rolü önem kazandı. Henüz tek başına ya da baskın bir konumda siyasal iktidarı eline alacak kadar güçlenememiş burjuvazi çok sayıda feodal beyin zorba ve keyfi yönetimine, ayrıca kent devletleri şeklinde artık ticaretin önünde engel halini almış bir toplumsal düzene karşı siyasal iktidarın tek bir kralın mutlak otoritesi altında toplanmasını; ticaretin, üretimin önündeki feodal köstekleri kaldıracak şekilde kent ekonomilerinin bütünleşmesini tercih eder oldu.

Tarihsel açıdan ilginç ve dikkate değer olan olgu bu sürecin kapitalizmin yoluna İtalya'dan daha geç giren topraklarda daha büyük bir hızla mesafe almasıdır. Bunda elbette yerel, bölgesel düzeyde burada ayrıntısına girmeyeceğimiz ekonomik ve başka etkenlerin rolü olmuştur ve sonuçta İtalyan kent devletleri, feodal bir dünyada ilk kapitalistleşen devletler olmanın yükü altında ezilirken bir İspanya, bir Fransa XVI. yüzyıla, 1500'lü yıllara "mutlak monarşi" düzenleri altında, yerellikten ulusallığa geçmeyi başarmış, bulundukları çok sayıda feodal beyliğe bölünmüş coğrafya parçasını tek bir devlet çatısı altında siyasal ve iktisadi bakımdan bütünleştirmeyi başarmış bir halde girmişlerdir.

İktisadi, toplumsal altyapıdaki bu oluşumların siyasete yansıyışı ideolojik düzlemde "mutlakiyet" düzeninin "mutlak monarşi" taraftarlığının değer kazanması şeklinde oldu. Feodal cumhuriyet ile mutlak monarşi arasında tercih, ve özellikle de Papa'nın sadece ruhani bir önder mi yoksa tüm feodal beyler, krallar, imparatorlar üzerinde eskisi gibi buyuruculuğu olan cismani bir önder mi olacağı tartışması, Orta Çağ'ın son döneminde siyaset felsefesine damgasını vurmuştur.

"*Devlet*" kavramı bile, Machiavelli'ye çok yakın bir dönemde siyasal dile girmiş, o zamana dek kullanılan prenslik, beylik, krallık, imparatorluk gibi terimlerin yanında ufak ufak yerini almıştır. Machiavelli de "devlet" kavramına yer veren ilk düşünürler arasındadır. Keza "ulus" kavramı da yine Orta Çağ'ın son anlarında siyaset diline girmiştir.

Orta Çağ'ın artık genelde can çekişmekte olduğu, Rönesans'ın şekillendiği 1300'ler, 1400'ler İtalya'sı ve daha genel bir bakışla Avrupası'nda yukarıda değindiğimiz iktisadi ve siyasal nedenlerle mutlak monarşi taraftarlığı, kralın, imparatorun herkes üzerinde mutlak buyuruculuğu ve Papa'dan bağımsızlığı düşüncesi tartışmada ağır basmaktadır.

Kent devleti sınırları içinde "halk" yani o zamanlar sadece burjuvazi, hatta burjuvazinin bazı kesimlerinin "yurttaş" sıfatıyla yönetime katılması, eşdeyişle iktidarı belli ölçülerde de olsa asıl egemen güçler olan feodal beyler ve ruhban zümre (Roma Kilisesi) ile paylaşması demek olan *cumhuriyetçilik* ise bir siyasal akım olarak hızlı bir değer yitimi içindedir. Çünkü İtalya'da kapitalizmin boyattığı dönemde devrin ölçüleri içinde gerçek anlamda birer cumhuriyet olan kent devletleri Machiavelli'nin zamanında çoktan yozlaşmış, adı cumhuriyet ama kendi devrin siyaset felsefesinde yaygın kullanılan terimle "tiranlık" olmuştu. Yani Machiavelli'nin uzun uzun anlattığı yollardan biriyle iktidarı elegeçirmiş bir tiranın yargı ve yürütmenin iplerini elinde tuttuğu, üstelik tiranlığın bir hanedan şeklinde babadan oğula geçebildiği bir "cumhuriyet" düzeni!

Bu siyasal ve toplumsal bağlamda, yozlaşmış kopyasıyla özdeş tutulur olmuş cumhuriyetçilik gözden düşer ve en büyük feodal beyin yani kralın öteki güç odakları soylular ve din adamları üzerinde mutlak bir egemenliğe sahip olması gerektiği savunulurken, Roma Kilisesi'nin (Vatikan) *"dünyevi"*, bir başka deyişle, *siyasal* yeri ve ünü de çoktandır yeni bir gözle görülmeye başlamıştır. Daha doğrusu Kilise, yeni boyveren ve aslında kendisini de ciddi şekilde tehdit eden mutlakiyet akımını saptırıp kendi lehine çevirmeye, iktidarın kralın değil Papa'nın mutlak otoritesi altında toplanması fikrini kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Oysa özellikle 1492'den itibaren Papa VI. Alexander Borgia döneminde yeniden canlanan Kilise'ye sadece ruhani değil; cismani, dünyevi bir otorite kazandırma çabasına dek son iki yüz yıldır aslında papalık neredeyse kralların kuklası durumuna düşmüştü.

Roma'nın resmi dili Latince'den yerel, ulusal dillerin kopma, oluşma, ulusal resmi dil olma mücadelesi; "ulusal" kralların kilise'nin "evrensel" buyuruculuğuna karşı bağımsız tavır koyma girişimleri ve bu uğurda Papa'yla doğrudan çatışmayı göze almaları (hatta Fransa 1515'de Roma'nın karşısına bir başka kardinali papa olarak çıkartacak kadar ileri gidebilmişti) Kilise'nin otoritesine ağır darbeler indirmişti.

Başlıca Güçler:

Machiavelli'nin Floransa Cumhuriyeti'nin hizmetinde görev yaptığı dönemde siyaset mücadelesi işte böyle bir siyasal-toplumsal-ideolojik zemin üzerinde geçmektedir. O yıllara ilişkin olarak Machiavelli ve eserinin daha iyi kavrnması açısından çizdiğimiz tablonun tamam olması için de bir de siyaset arenasında yer alan başlıca "iç" ve "dış" güçleri, konum ve rolleriyle sergilemeyi yararlı buluyoruz.

"İç" güçler derken o devirde her ne kadar "*İtalya*" fiilen sadece coğrafi bir ad olmaktan öteye bir anlam taşımıyordu ise de Floransa'nın yanısıra öteki öndegelen dört İtalyan devletini de kastediyoruz - bunların kimisi Machiavelli'nin devleti Floransa'ya karşı safta olsa da. Çünkü söz konusu irili ufaklı devletlerin birbirleriyle rekabetini aşan bir "*İtalyanlık*" duygusu, bilinci gidirek daha geniş kitleleri sarmaktadır. Yarımada'daki çeşitli İtalyan ağızlarını ortak bir dil haline getirme çabası ve Latince'den kopma sürecinin hızlanması bunun somut göstergeleridir.

Daha yukarıda yarımadayı aralarında bölüşmüş "beş büyük"ten söz etmiştik. Bunlardan *Roma Papalık Devleti* doğal olarak tarihen en eskisi, en köklüsüdür. 1492 yılında Papa seçilen Alexander Borgia Papalığa yeniden eski otoritesini kazandırmak ama Papalık makamını adeta Borga'ların tekeline almak amacındadır. Bu olamadığı takdirde ise fırsatını bulan pek çok condottiere'nin yaptığını oğlu Cesare'nin de yaparak kendisine, Borgia'lara ait bir devlet kurmasını istemektedir. Papa'lık devleti 1492'de Roma ile Napoli arasında-

ki kıyı şeridinden başlayıp Tiber Nehri'nin doğu yakasında yaklaşık Pescare ile Venedik arasında uzanan topraklara hükmetmekte ve İtalyan yarımdasının hemen hemen üçte birini kapsamaktadır. Bu topraklar üezinde Roma'ya bağımlı bir sürü kent devleti vardır ve Cesare Borgia daha rahat hareket edebilmek için kardinallikten istifasını vermiş, Kilise'nin gücüne yaslanarak küçük kent devletlerini, tiranlıkları türlü bahanelerle ortadan kaldırmaya girişmiştir. Cesare'nin babasınca çizilen bu hedefe varması ve her ikisinin de birbirine çok yakın tarihlerde ölmelerinden ötürü gerçekleşmeyecek, (Papa VI. Alexander Borgia'nın ölümü üzerine seçilen ama az zaman sonra ölen III. Pius sayılmazsa) daha sonra gelen Papa II. Julius "başına geçtiği zaman tamamiyle çözülme halinde bulunan Kilise Devleti'ni ölümünde tam anlamıyla düzene sokulmuş ve Parma ile Piacenza Dükalıklarının da katılmasıyla büyütülmüş bir durumda" bırakacaktır.

O devirde, İtalya'nın güney yarısına -Sicilya ve Sardunya adaları da içinde*"Napoli Krallığı"* denirdi ve İspanya egemenliği altındaydı. 1490'da tahta çıkan I. Ferdinando (Ferrante de denir) zalimliğiyle o devir için bile kırılması güç rekorları kıracak bir özyapıda, artık soyu tükenmeye yüztutmuş son feodal beylerden biri idi. Napoli Krallığı dönemin güçler dengesi içinde -Venedik'in deniz gücü bir yana bırakılırsa- en ağır basanıydı. İspanyollara dayanması da krallığın gücüne güç katıyordu.

İtalya'nın kuzeybatısında yeralan ve zaman zaman Fransızların işgali altına düşen *Milano Dükalığı* ise o dönemde silahlı milis şefi (condottiere) Francesco Sforza'nın eline geçmişti. Beş büyükler arasında ekonomisi en güçlü olan Milano'ydu.

İtalya'nın kuzey ve kuzeydoğusunda uzanan *Venedik Cumhuriyeti* de en köklü, en güçlü İtalyan devletlerindendi. Ve çoğu zaman öteki dört büyüğü kendisine karşı birleşmiş buluyordu. Büyük bir deniz gücü olan Venedik bir yandan keşfedilen yeni deniz ticaret yolları yüzünden Akdeniz'deki ticari üstünlüğünü giderek yitiriyor, öte yandan her an Osmanlı Devleti'nin soluğunu ensesinde duyuyor-

du. Nitekim 1522'de Rodos'u Osmanlılara kaptırmıştı. Ancak İtalya'daki gücü hâlâ büyüktü ve özellikle Napoli Krallığı'nın Dalmaçya kıyılarına gözünü dikmişti ve Milano, Fransa ve Kilise toprakları aleyhinde genişlemek üzere sürekli fırsat kollayan konumuyla tüm öteki devletlerin korku ve nefretini üstüne çekiyordu.

Floransa'ya gelince... O devirde aslında yukarıda kısaca değinmiş olduğumuz gibi iktisadi bir bunalım ve gerileme içinde olsa da İtalyan devletleri arasında kültürel ağırlığının yanı sıra parasal gücüyle de önemli bir yere sahiptir. Ancak siyasal düzeni istikrarsız olduğu gibi, devlet sürekli dış tehdit altında bulunmukta ve oynak bir dış politika izlemek gereğini duymaktadır. Bu nedenle çeşitli dış bağlantılara girmektedir.

İç siyasal düzenin çalkantıları ise Cumhuriyet'in Orta Çağ'a özgü tüm kurumsal, biçimsel yanlarının varlığını sürdürmelerine rağmen bunların fiilen içinin boşaltılmış ve iktidarın iplerinin bir süredir Mediciler ailesinin eline geçmiş olmasından ileri gelmektedir. Ve Machiavelli'nin yaşamı boyunca iktidar az çok gerçek Cumhuriyetçiler ile Mediciler ailesi arasında gidip gelecektir.

İktidarın toplumsal tabanı gerçekte oldukça dar bir çevreye aittir ve bu çevre hiç de türdeş değildir. Bir kere, herşeyden önce şunu göz önünde tutmak gerekir ki, o devirde sadece Floransa'da değil öteki İtalyan kentlerinde de, öteki Avrupa devletlerinde de nüfus, "teba" ve "yurttaş" olarak ikiye ayrılmaktadır. Tüm kırsal nüfus (contado), fethedilmiş kentlerdeki tüm kentliler (distretto) ve kentlerde de hemen hemen tüm emekçiler, emeğiyle geçimlerini sağlayanlar "teba"dır - cumhuriyetlerde bile. Kimin tebası: sayıları birkaç bini anca bulan, kimi zaman bulmayan ayrıcalıklı ailelerin, burjuvalaşmış derebeylerinin. İşte bunlar "yurttaş" sıfatını taşımaktadırlar ve doğrudan toprak vergisi, mülk vergisi öderler. Siyasal iktidara katılanlar, cumhuriyet yönetiminde gözü olanlar, oy verenler de bunlardır.

Machiavelli'nin zamanında 60-80 bin arasında oynadığı kestirilen Floransa nüfusunun ancak birkaç bini yurttaş olarak siyasal hakka sahiptir ve kullanmaktadır.

Bu aileler toplumsal köken olarak çoğu geçen yüzyıllar içinde burjuvalaşmış eski soylular ile büyük burjuvalardır. Küçük tüccarlar bile "yurttaş"tan sayılmamaktadırlar.

Siyasal düzen oldukça karmaşıktır. Machiavelli'nin zamanında en tepede bir *Büyük Kurul* vardır. Burada altı ayda bir yenilenecek şekilde en fazla biner kişilik gruplar halinde otuz yaşında ve yukarısında yurttaşlar yer almaktadır. (Toplam yurttaş sayısının üçte biri dolaylarına eriştiği sanılmaktadır). Bunun altında güncel siyasetin, işlerin denetlenmesinden sorumlu bir *Seksenler Konseyi* vardır. Hükümete *"Signoria"* (Beylik) denmektedir. Hükümet üyeleri ise *"artimaggiori"* (büyük zenaatlar) diye adlandırılan zamanın büyük tüccarı ve sanayicilerinin, bankalarının dokuz kişilik gruplar halinde ve iki ayda bir, birbiri ardısıra yeraldığı temsilcileri ile aşağı yukarı bir çeşit adalet bakanına denk düşen ve devletin en yüksek temsilcisi sayılan "Gonfaloniere"dir. Bu zat görünüşte bir bakıma "hükümet başkanı", "birinci bakan" gibi ise de gerçekte dizginleri onu oraya getiren Beylerin elindedir ve "Signoria" (Hükümet) tarafından sıkıca denetim altında tutulmakta, yönlendirilmektedir.

Düzen, bir yandan, sayıları zaten çok fazla olmayan tüm aileleri görünüşte de olsa aynı, eşit çizgide tutacak ve dolayısıyla aralarından herhangi birinin fazla öne çıkmasına meydan vermemek amacıyla herkesi az çok yönetime katacak; öbür yandan da, çatlak sesleri muhalefeti olabildiğince en aza indirecek şekilde kurum ve kurallara bağlanmıştır. Bugünün okuyucusu için garip gelecek uygulamaları (zaman zaman kuraya başvurulan seçim sistemleri vs.), oldukça karmaşık usulleri tümüyle anlatmaya kalkışacak değiliz. Çünkü böyle bir şey bu "sunuş"un iki kat uzamasına yol açar. Şu kadarını eklemekle yetinelim ki düzenin bu saydığımız niteliklerinden ötürü devlet aygıtında görev süresi genelde (özellikle seçimle gelinen makamlarda) iki ay ile en çok bir yıl arasında değişmekte, bu sayede de hemen hemen tüm yurttaşlık haklarına sahip ailelerden temsilciler devlet yönetimine şu ya da bu kademede katılmak fırsatını bulmaktadır. Oylamalarda bir karar tasarısı lehinde olanlar söz alabilmek-

te, aleyhte oy kullanmak mümkün ise de tasarı üzerinde aleyhte konuşmaya izin verilmemektedir!

Bütün bu hassas denge de siyasal istikrarı sağlamış olmaktan uzaktır. Machiavelli'nin doğduğu 1469 yılında Mediciler ailesinden Lorenzo ve Piero de Medici kardeşler babaları ve 1434'ten beri Floransa'ya egemen olan Cosme de Medici'nin ölümü üzerine iktidarı devralmışlardır.

Machiavelli dokuz yaşındayken, 26 Nisan 1478'de bir pazar günü bir kesim rakip aile dinsel ayin sırasında iki kardeşe suikast düzenlerler. Piero ölür, Lorenzo yaralanır ancak halk başkaldırıya katılmayınca Mediciler'in egemenliği zamanla adı "muhteşem" (il magnifico) sıfatıyla anılan Lorenzo'yla sürer. 1492'de ölümü üzerine başa geçen II. Piero iki yıl sonra Fransız istilasına karşı koyamayıp; herşeyiyle teslim olunca Floransa halkı isyan eder. Mediciler devrilir ve Tanrı'yla konuştuğunu iddia eden demagog (sözbaz) bir din adamı olan Gierome Savonarole'nin başkanlığında eski cumhuriyet yeniden kurulur (1494). Ne var ki Savonarole kültür ve servet düşmanı, yobaz bir katoliktir, Floransa burjuvazisi onu çekemez. Çok geçmeden bir darbeyle devrilir. 1498 Mayısında Savonarole'nin Orta Çağ usulünce odun ateşinde yakılarak idamından hemen sonra 19 Mayıs'ta Machiavelli dört aday arasından "İkinci Sekreter" seçilir. 29 yaşındadır.

Devlet Sekreteri

Mediciler'in iktidardan düşürülmesi sırasında Machiavelli 25 yaşındadır, yurttaşlık hakkına sahiptir. Siyasete, devlet yönetimine aileden gelem bir ilgisi, merakı olduğu halde gelişmeleri tarafsız bir seyirci konumunda izlediği anlaşılmaktadır. Mediciler'in yönetimine karışmamışlığı ve cumhuriyetçi olduğu halde Savonarole yönetiminden uzak duruşunun ona devlet kapısını açtığı yargısına varılabilir. Çünkü dört yıl önce Mediciler iktidardan alaşağı edildiklerinde yönetimi onların yandaşlarından arındırmak gerekmişti. Savonarole iktidardan düşürüldüğünde de yönetim aygıtını bu kez onun

yandaşlarından temizlemek gerekti. Az sayıda kişinin yurttaşlık hakkına dolayısıyla yönetime seçilme hakkına sahip olduğu koşullarda Machiavelli'nin aktif bir siyasal mücadele içinde bulunmayışına, daha önce hiç siyaset ve devlet deneyiminin olmayışına rağmen çok genç yaşında İkinci Sekreterlik gibi o düzenin çok önemli bir mevkiine seçilmesi - hele cumhuriyetçiliğiyle sivrilmiş, gözde, köklü bir aileden gelme olduğu da hesaba katılırsa - anlaşılır bir şeydir.

Görevinin, yetki ve sorumluluklarının kapsamını tam olarak belirleyebilmek, özellikle de "İkinci Sekreter"in günümüzde hangi mevkiye denk düştüğünü söyleyebilmek neredeyse imkânsızdır, çünkü günümüzün hiçbir devletinde böyle bir makam yoktur. Onun için Machiavelli'nin devlet aygıtında işgal ettiği yeri ve on iki yıl boyunca oynadığı rolü tanımlamaya çalışacağız.

Kimi yazarlar ve çevirmenler Machiavelli'nin görevini "başbakanlık", kimileri "dışişleri bakanlığı", kimileri de "müsteşarlık" (başbakanlıkta yahut dışişlerinde) olarak günümüze uyarlamaktadırlar. Kanımızca bunların tümü de körün fili tarifi gibi ancak sınırlı ölçüde doğruyu yansıtmaktadır. Gerçek durum ise o kadar basit değildir.

"İkinci" sözcüğü dikey bir sıralamayı değil yatay bir görev bölüşümünü dillendirmektedir. Bir başka deyişle, Machiavelli'nin *üstünde* bir "birinci" sekreter yoktur, *yanında* vardır. Şöyle anlatalım: Floransa yönetiminin yukarıda kısaca anlattığımız yapılanmasında "Gonfaloniere"nin yanında, bakanlar kurulu gibi çalışan "Signoria"nın buyruğu altında bir idari aygıt bulunmaktadır. Buna "Birinci Sekreterlik" denmektedir. "İkinci Sekreterlik" ise daha önce sözünü ettiğimiz Büyük Kurul'un seçtiği on üyeli "Özgürlük ve Barış İçin Onlar Kurulu" adlı bir tür "güvenlik konseyi"nin sekretaryasıdır. Görev alanı bir yandan iç güvenliği, bir yandan da dış güvenliği kapsamakta, iç isyanların bastarılmasından savaşta olsun, barışta olsun dış politika ve diplomatik görüşmelere dek geniş bir alanda politika üretmeyi ve yürütmeyi öngörmektedir.

Söz konusu organ bu haliyle günümüzde bizce en çok Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Ulusal Güvenlik Konseyi'ni andırmaktadır. İkinci Sekreter olarak Machiavelli'nin oynadığı rol de zaten gerek iç ve dış gelişmelerin çözümlemesini yapıp politika üretmek, üst makamların (Beylerin) onayına sunmak üzere öneriler hazırlamak ve gerektikçe dış temaslar yapmak olduğuna göre, O'nu bir bakıma zamanının Henry Kissinger'i* gibi görebiliriz.

Bir önrek gerekirse, daha 1449 Eylül'ünde yani göreve geleli ancak bir yıl olmuşken Floransa adına Piza kentini kuşatan ama ihanet içinde olduğundan kuşkulanılan ünlü milis şefi Paolo Vitelli'yi milislerinin ortasında yakalatır, yargılatır ve idam ettirir. Bütün bunlar 48 saat içinde olup biter. Ertesi yıl Piza'nın fethi için Fransa'dan sağlanan takviye askerlerin gereksinimlerinin karşılanması kadar, ilişkilerin iyi yürütülmesi ve denetimin elden kaçırılmaması da yine Machiavelli'nin omuzlarındadır. 1501'de Floransa'ya bağımlı Pistoya kentindeki kargaşalıkları yerinde incelemek ve gereken önlemleri belirlemek üzere beş kez oraya gider...

Uzatmaya gerek yok. Machiavelli'nin "Onlar Kurulu" ve "Signoria" (hükümet) ile yazışmaları, gönderdiği raporlar günümüze dek saklanmıştır. Bunların okunmasından edinilen izlenim Machiavelli'nin üstlerine sadece bilgi vermekle yetinmediği aynı zamanda durumların, gelişmelerin kapsamlı ve derinlemesine bir tahlili sonucu vardığı yargı ve gelişmelerin çoğu kez machiavelli'nin görüşlerini haklı çıkarttığı, ayrıca üstlerinin de ona güvendikleri ve genelde önerilerini onayladıkları anlaşılmaktadır.

Görevi çerçevesinde Machiavelli'nin Fransa'ya dört kez uzun diplomatik görüşmeler yapmaya gittiğini, keza Almanya'da İmparator Maximilien'le iki kez, Roma'da Cesare Borgia'yla iki kez ol-

(*) Richard Nixon ve Gerald Ford'un ABD başkanı olduğu yıllarda Ulusal Güvenlik Konseyi başkanı. Ford döneminde bu görevinin yanı sıra ABD'de "Devlet Sekreteri" olarak anılan Dışişleri Bakanı koltuğunu da işgal etti.

dukça duyarlı pazarlıklar yürüttüğünü geçerken belirtelim. Bunların yanında, burada anmamıza gerek olmayan daha bir dizi diplomatik görev üstlendiği biliniyor. Şunu da hemen eklemekte yarar var ki Machiavelli görevi gereği yalnızca dış ilişkilerle ilgilenmiş değildir. Aslında gerek kişisel eğilimleri, gerekse makamının ona sağladığı ilgi alanı gereği Floransa'nın iç siyaset sorunlarıyla da danışmanlık çerçevesinde de olsa yakından uğraşmış, özellikle paralı askerler yerine "Ulusal" bir milis gücü oluşturulması fikrini üstlerine benimsetmek için büyük çaba sarfetmiştir. Hatta kendisine çok güvenen Gonfaloniere Piero Soderini'yi ikna etmeyi başarmıştır. (Sonunda Floransalı köylülerden ulusal bir silahlı güç kurulur. Ne var ki iyi eğitim görmemiş bu küçük güç daha ilk ateşle sınavından bozgun halinde dağılır).

İktidardan Düşüş

Machiavelli'nin İkinci Sekreter olarak görevinin sona ermesi Floransa'da cumhuriyet düzeninin fiilen yıkılışıyla olur. Olaylar şöyle gelişir: Yıl 1512'dir. Alexander Borgia'nın ölümünden sonra Papa seçilmiş II. Julius daha dört yıl önce Venedik Cumhuriyeti'ne karşı Fransa, İspanya ve Kutsal Roma Germen İmparatoru Maximilien ile oluşturduğu ittifakı bozar. Çünkü geçen zaman içinde Venedikliler yenilgiye uğratılmıştır. İtalya'nın ortalarından itibaren bütün güneyini kaplayan Napoli Krallığı fiilen İspanyolların denetimindedir. Oysa Venedik'e karşı ittifak Fransızları da İtalya'nın kuzeyine çekmiş bulunmaktadır. Lombardiya Fransızların elindedir. Papa II Julius bu kez Fransızları İtalya'dan çıkartmak için İspanyollar ve İmparator'la ve hatta Venedik'le ve İsviçre'yle Kutsal Liga'yı kurar.

Revenna'da bozguna uğrayan Fransızlar kesin olarak İtalya'dan çıkmak zorunda kalırlar. Ama bu kez ipler İtalya'nın kuzeyinde de İspanyolların eline geçer.

"Bîtaraf olan bertaraf olur." Fransa'nın geleneksel müttefiği Floransa, Kilise'yi de kırmamak için bu çatışmada yan tutumamıştı.

Kazananlar bu yansızlığı bağışlamazlar ve Floransa'da Mediciler'i yeniden işbaşına getirmeye girişirler. İspanyollar Floransa'ya yürürler ve gözdağı vermek üzere Floransa'ya 18 km. mesafedeki Prato'yu yağmalarlar. Floransa'da panik başlar. Medici hanedanı yanlısı zengin aileler o ortamda darbe yapmakta güçlük çekmezler. Gonfolaniere Soderini'nin teslimiyetçi tutumu da işlerini kolaylaştırmıştır. 31 Ağustos günü Soderini görevinden alınır.

Mediciler'in iktidara dönüşü başlar. 7 Kasım günü Machiavelli de de görevinden uzaklaştırılır. Fazladan bir yıl boyunca Floransa'yı terki ya da hükümet konağına ayak basışı yasaklanır. Ayrıca ağır bir para cezasına çarptırılır.

Machiavelli'nin kötü günleri bu kadarla da kalmaz. 1513 Şubatı'nda adı, Mediciler'e karşı düzenlenen bir komploya karışır. Elebaşılar derhal idam edilirken Machiavelli hapse atılır. "*Tratti di corda*" denen -bizim "askı" dediğimiz- işkenceye tabi tutulur. Yani elleri ve ayakları sırtında birleştirilmiş olarak üç -on metre yüksekten bir örümcek gibi sallandırılır. Arada, birden, yere olabildiğince yakın bir noktada durduracak şekilde ip boşluğa bırakılır. Doğal olarak böylesine hızlı bir düşüş ve ansızın duruş çok büyük acı verir. Machiavelli üç hafta içinde altı kez çektiği bu işkenceyi daha sonra bir mektubunda kendisinin bile hayret ettiğini belirttiği bir yüreklilik ve dirençle göğüsler. Sonunda serbest bırakılır.

Gönüllü Sürgün

Serbest ama işsiz kalan Machiavelli, Floransa'ya on kilometre ötede San Casciano yakınlarındaki malikanesine çekilir. Buradaki günlerini nasıl geçirdiğini yakın dostu Francesco Vettori'ye 10 Aralık 1513 tarihli ünlü mektubunda yazdıklarından biliyoruz. Bu mektubun önemi Machiavelli'nin ilk kez *Prens*'i kaleme almakta olduğunu duyurmasından ve nasıl bir ruh hali içinde yazdığını anlatmasından ileri gelmektedir.

Bu mektup Türkçe'de Gergedan dergisinin "Rönesans" özel sa-

yısında (Mart 1988 No:13) Fatih Özgüven'in güzel ve doğru çevirisiyle yayınlandı. Konumuzu ilgilendiren önemli bir bölümünü aktarıyoruz:

"(...) Günlerim çiftliğimde geçiyor ve talihimin yaver gitmediği o son olaydan beri, Floransa'da geçirdiğim günler toplasanız yirmiyi bulmaz. Şimdiye kadar ardıçkuşu avladım durdum. Gün doğmadan kalkıyorum, ökse hazırlıyorum, sırtımda bir kafes dengi (...) Dışarı çıkıyorum. En az iki, en çok altı ardıç tuttum. Bütün eylül boyunca bunu yaptım. Sonra bu acınası ve garip boş zaman geçirme yolunun da tadı kaçtı, keyif vermez oldu. Hayatım nasıl geçip gidiyor, anlatacağım size.

Güneşle kalkıyorum ve ağaçlarını kestirdiğim koruluğa gidiyorum, orada bir önceki günün işini gözden geçirip oduncularla zaman öldürerek iki saat harcıyorum. Hepsinin de hazırda bir "kara talih" hikayesi oluyor, ya kendileri ya da komşuları hakkında.

(...) Koruluktan ayrıldıktan sonra bir pınar başına gidiyorum, oradan da kuşhaneme. Cebimde bir kitap oluyor, ya Dante ya da Petrarca ya da Tibullus, Ovidius gibi daha az önemli şairlerden birisi. Onların nâzenin tutkularını, aşklarını okuyorum, benimkileri hatırlıyorum, bir süre bu tür hayaller içinde keyfime bakıyorum. Sonra yürüyerek hana yollanıyorum; geçenlerle konuşuyorum, köylerinde olup bitenleri soruyorum, çeşitli şeyler öğreniyorum ve insanoğlunun çeşitli zevklerine, gönüllerinde yatan türlü türlü şeylere dikkat ediyorum. Bunlar olup biterken yemek vakti geliyor, yemekte fakir çiftliğimin, küçük gelirimin elverdiği yiyecek neyse onu ailemle paylaşıyorum. Yedikten sonra hana dönüyorum; hancı orada oluyor genellikle bir kasap, bir fırıncı, iki ocakçı da oluyor. Bunlarla bütün gün bayağı eğlencelere veriyorum kendimi, *cricca* ve benzeri oyunlar oynuyorum, bunlar genellikle bir sürü tartışmaya ve yakışıksız sözcüklerle dolu sayısız hakaretlere yolaçıyor; bir kuruş için dalaşıyoruz, sesimiz ta San Casciano'dan duyuluyor. Böylece bu ufak tefek işlerle meşgul olmak beynimin küflenmesini önlüyor ve beni bu yolda sürüklemeye kararlı olduğu anlaşılan kaderin kötücüllüğü-

nü doyurmak istiyorum, bakalım hiç utanacak mı bu yaptıklarımdan."

Sabahtan akşama kadarki bir gününün hikayesini böyle özetleyen ve bize "insan Machiavelli" hakkında farkında olmadan çok değerli bir ışık tutan Machiavelli, daha sonra sözü kitap çalışmasına getiriyor. Ruh halini çok iyi yansıtan mektubunu okumayı sürdürelim:

"Akşam olunca evime döner ve çalışma odama girerim; kapıda çamura ve toza belenmiş gündelik elbiselerimi çıkarır, kralların huzurunda giyilmeye yaraşacak elbiseler giyerim; sonra bu uygun elbiselerle, eski kralların huzuruna girerim ve orada onların sevecenliğiyle karşılanarak sadece benim olan ve sahibi olmak için doğduğum besini alırım, orada eski krallarla konuşmaktan ve onlara eylemlerinin nedenini sormaktan utanmam; onlar da bana lütfedip cevap verirler. Dört saatliğine can sıkıntısı nedir bilmem, her derdi unuturum, yoksulluğu düşünüp üzülmem, ölümden korkmam; kendimi tümüyle onlara bırakırım.

Dante, 'duyup da hatırlamadıklarımız bilgi üretmez' dediği için, onlarla yaptığım konuşmalardan yanıma kâr kalan her ne varsa bir deftere geçirdim* ve "de Principatibus"** adlı küçük bir eser yazdım. Burada bu konu üzerinde düşüncelerimin inebildiğim kadar derinine iniyorum, prenslik nedir, türleri nelerdir, nasıl kazanılırlar, nasıl elde tutulurlar, neden kaybedilirler bunları tartışıyorum. Fantezilerimi hoş bulabiliyorsanız eğer, bundan da hoşlan-

* Machiavelli ilkin Latin tarihçi Titus Livius'un "tarih" kitabı üstüne görüşlerini kaleme alıyordu. Sonradan 'Titus Livius'un Tarihi'nin İlk on Kitabı üstüne Konuşmalar" başlığıyla yayınlanan çalışmasına ara verip Prens'i yazmaya başladığı anlaşılıyor. (N.G.)

** Latince, "Prenslikler üstüne" demek. Machiavelli kitabını Toskana (Floransa) ağzıyla yazdığı halde başlığı ve bölüm başlıklarını Latince yazmıştır. Kitaba İtalyanca "II Principe" başlığını koyan, ilk yayıncısı olmuştur. (N.G.)

mamazlık etmeyeceksiniz; kitap bir prens tarafından, özellikle de genç bir prens tarafından kabul görmeli. Bu yüzden onu Zat-ı Şahaneleri Giuliano'ya* adıyorum. Filippo Cavasecchia kitabı gördü; size hakkında biraz fikir verecek bir şeyler anlatabilir, onunla yaptığımız tartışmaları da... Gerçi henüz kitabı hâlâ genişletip yeniden gözden geçiriyorum."

"(...) Filippo'yla sözünü ettiğim küçük eserim hakkında konuştum, ithaf etmeli mi etmemeli mi diye; etmeliyse alıp kendim mi götürmeliyim yoksa oraya göndermeli miyim? (...) Beni kitabı ithaf etmeye zorlayan mecburiyetler de var. Keseden yiyor ve eğer yoksulluğum yüzünden aşağılanacak olursam uzun süre kendim kalamam. Ayrıca [bana taş taşıtmakla işe başlatlasalar da (N.G.)] şu andaki efendilerimiz olan medici beylerin benden yararlanmalarını diliyorum; çünkü eğer onların övgülerini kazanamazsam, kendi kendimden hoşnut olmam; eğer okurlarsa, bu kitaptan da anlayacaklar ki, on beş yıldır devlet sanatını incelemek için gözüme ne uyku girdi ne de gönül eğlendirdim; kendi yararlarına olacak tecrübelerle donanmış birini hizmetine almayı da herkes ister sanıyorum. Dürüstlüğümden de kuşku duyulmaz, çünkü her zaman koruduğum dürüstlüğümü şimdiden sonra bozacak değilim; ayrıca benim gibi kırk üç yıldır dürüst ve temiz olan biri, tabiatını değiştiremez; yoksulluğumu dürüstlüğümün ve temizliğimin tanığı olarak gösterebilirim."

Prens'in yazılışı dört ayda biter. Ancak bu arada amca II. Giuljo de Medici iktidardan yeğeni II. Lorenzo lehine feragat eder. Dolayısıyla Machiavelli de kitabını başta düşündüğü gibi amcaya değil de genç Medici'ye sunmayı kararlaştırır. Bu sayede genç Lorenzo'nun gözüne gireceğini, güvenini kazanacağını, onun danışmanı olacağını ve hatta eski görevine yeniden getirileceğini ummaktadır.

(*) Machiavelli, kitabını ilkin amca Medici'ye yani II. Giuliano'ya (1478-1576) ithaf etmeyi düşünür. Ancak amca, iktidarı yeğeni II. Lorenzo'ya (1475-1521) bıraktığı için sonuçta Machiavelli de kitabını yeğen Medici'ye ithaf edecektir. (N.G.)

Boş hayal. Lorenzo'nun kuru bir teşekkürden öteye kitabı okuduğu bile şüphelidir. Hatta dendiğine göre, Machiavelli'nin kitabı sunduğu sırada bir başkası da bir çift av köpeği hediye etmiş ve Lorenzo köpeklerle çok daha fazla ilgilenerek sahibine çok daha yakınlık göstermiştir.

Yine de Machiavelli yılmaz. Mediciler'in gücü çok artmıştır. Çünkü II. Giuliano'nun kardeşi Gianni de Medici (1475-1521) X. Leo adıyla Papa seçilmiştir. Machiavelli araya dostlarını koyarak bu kez Papa nezdinde görev ister. 1519-1520 de yazdığı "L'Arte della guerra" (Savaş Sanatı) adlı kitabını Papa'ya sunar. X. Leo, yeğeninden daha ilgilidir. "Basıla" buyurur.

1520 yılında Machiavelli'nin talihi düzelme yoluna girmiş gibidir. II. Lorenzo'nun ölümünden (1519) beri Floransa'yı yöneten Kardinal Guilio de Medici muhalefeti yatıştırmak üzere yeni bir anayasa hazırlanacağı sözünü verir ve bu işle Machiavelli'yi görevlendirir. "*Floransa devletinde reform üstüne konuşmalar*" işte bu anayasa tasarısıdır ve tam Machiavelli'cedir: Mediciler yaşadıkça Floransa'da monarşi olmalıdır, onlardan sonra cumhuriyete geçilmelidir!

Kardinal Giulio 1524'te VII. Cleo adıyla Papa seçilince Machiavelli'yi daha kardinal iken ısmarladığı "Floransa Tarihi" kitabını kendisine sunmak üzere Roma'ya çağırır, iyi kabul gösterir. Buna rağmen Mediciler henüz ona tam güven duymamaktadırlar; bunun içinde çevredekilerin ısrarına rağmen önemli bir görev vermekten kaçınırlar ama tarih yazarlığının karşlığında, eski görevinde iken aldığı para kadar maaşa bağlarlar.

Son Yılları

Ancak 1525'te siyasal durum tam da Machiavelli'nin öngördüğü ve zamanında Papa'yı uyardığı yönde bozulur. Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlkent, Fransa Kralı I. François'yı bozguna uğratır. Bu gelişme Fransa'yla ittifak halindeki Roma ve Floransa'da (bütün Toskana bölgesinde) haklı bir panik yaratır.

Sonraki iki yıl içinde Papa'nın kararsızlığının, teslimiyetçiliğinin, burnunun ucunu göremeyişinin de (bunlar devrin öndegelen tarihçilerinden Guichardin'in nitelemeleridir) kolaylaştırıcı etkisiyle Şarlkent'in orduları Roma'ya kadar gelirler ve kenti yağmalarlar. 15 yıl önce İspanyolların Prato'yu yağmalarını cumhuriyetçileri götürmüş Mediciler'i getirmişti. Almanların Roma'yı yağmalamaları da bu kez Mediciler'i götürür. Cumhuriyet yeniden kurulur.

Machiavelli bu haberi aldığında bir şatoya kapatılmış olan Papa'nın serbest bırakılmasını sağlamak üzere birtakım pazarlıklar yapma hazırlığı içindedir. Cumhuriyetçi yeni yönetim bir mektupla Machiavelli'ye Floransa adına herhangi bir girişimde bulunmayı yasaklar.

Umutsuzluk içinde Floransa'ya dönen Machiavelli, eski dostlarından İkinci Sekreterlik görevinin yine kendisine verilmesini ister. Oysa Mediciler'le işbirliği çabaları Cumhuriyetçilerde tepki yaratmıştır. Bunlar Machiavelli'yi artık kendilerinden saymamaktadırlar. Yapılan oylamada Machiavelli lehine yalnızca 12 oy çıkar, aleyhinde ise 555 oy verilmiştir.

12 gün sonra 22 Haziran 1527'de ölür.

IL PRINCIPE

Yukarıda belirttiğimiz gibi, "*Prens*", ithaf edildiği Lorenzo de Medici'nin ilgisini çekmedi. Kitap halinde basımı o yüzden Machiavelli sağ iken gerçekleşemedi. Ama uzun süre elyazması kopyalarından okundu.

Kitap halinde ilk kez 1532 yılında yayınlandı. Daha sonra da çeşitli yayıncılarca sayısız baskısı yapıldı. Yalnız Machiavelli'nin elinden çıkmış elyazması metin yerine, kopya ederken meydana gelmiş bazı fazlalıkları taşıyan değişik elyazması baskıya temel alındığı için hangi baskının aslın daha çok uygun olduğu tartışmaları patlak verdi.

Prens ilk zamanlar aleyhte tepki almadı. Ancak 1547 yılında İngiltere Kralı VIII. Henry ile Papalık arasındaki tartışmada Başba-

kan Thomas Cromvell Kilise'ye karşı *Prens*'te dile getirilen bazı savlara dayanarak mücadele etti. *Prens*'in Kilise karşıtı akımların elinde bir silah olduğunun görülmesi Roma'yı uyandırdı. 1557'den itibaren Roma Kilisesi Machiavelli'yi karşısına aldı. 1559 yılında Machiavelli ölmüş de olsa aforoz edildi. Otuzlar Kurulu da 1563'te bu kararı onayladı. Machiavelli'nin adını övgüyle anmak "dinsizlik", "tanrıtanımazlık" gibi görülür oldu. *Prens*'in nüshaları meydanlarda yakıldı.

Buna karşılık Kilise'ye karşı krallıktan yana olanlar ve özellikle cumhuriyetçiler *Prens*'i sahiplendiler. Buna rağmen iki yüz yıl boyunca koyu bir sansür hüküm sürdü. Yalnızca yüksek rütbeli din görevlilerinin özel izniyle *Prens*'i okumak mümkün olabiliyordu. Floransa'da aynı dönemde Machiavelli'nin adını anmak bile suçtu; O'ndan "Floransalı Sekreter" olarak söz ediliyordu.

Machiavelli'nin yıldızının parladığı anlar Fransız ihtilali dönemi ile 19. yüzyıldır. Ne varki aleyhte yayınlar ve Machiavelli'ye yönelik karalamalar günümüzde dek sürmüştür.

PRENS

Machiavelli'nin Türkçe'deki serüveni eskilere dayanır. Sultan IV. Murat'ın *Prens*'i çevirttiği ve ilgiyle okuduğu bilinmektedir.

Cumhuriyet döneminde *Prens* 1932'de H. Rıfat, 1955'te Yusuf Adil Egeli, 1965'te Vahdi Hatay ve 1984'te Selahattin Bağdatlı'nın çevirileriyle yayımlandı. Ne var ki bu sonuncusu da dahil olmak üzere tümü yer yer eksik ya da yanlıştır. (Bağdatlı'nın çeviri yanlışlarıyla ilgili olarak "kitap" dergisinde Cef Sofuoğlu'nca kaleme alınmış uzun bir eleştiri yazısı yayınlanmıştır).

Aslında sorun büyük ölçüde çeviriye temel alınan metnin Fransızca oluşundan ve onun da çoğu zaman İtalyanca aslından yer yer sapışından, orijinalde olmayan ifadelerin şu ya da bu nedenle metne eklenmiş ya da metinden çıkartılmış olmasından ileri gelmektedir.

Biz sürekli İtalyanca en iyi baskı kabul edilen O. Tommasini

tarafından hazırlanmış (Floransa, Sanson, 1899) baskısına dayanan çağdaş yayını temel aldık. (Giulio Einaudi Editore 1981).

Çeviri sırasında karşılaştığımız sorunlardan biri -ki bu, genelde Türkçe'ye çevirilerde sık rastlanılan ama tutarlı bir çözümden de yoksun bırakılan bir sorundur- özel kişi ve yer adlarının Türkçeleştirilmesi oldu. Aslında Türkçe yazım kuralları arasında bu konuda yerleşmiş, oturmuş bazı uygulamalar vardır. Diyelim, özel kişi adları söz konusu olduğunda, Latin abecesiyle yazılan dillerden yapılan çevirilerde sayılı birkaç istisna dışında, özgün yazın biçimi aynen korunur; başka abecelerin kullanıldığı dillerden yapılan çevirilerde ise Türkçe söyleniş esas alınır. Bu kadarıyla -Türkçe söyleyişte doğruda birleşmek kaydıyla- pek sorun yok. Hatta çok basit.

Asıl güçlük, çevrilen metnin de kendi içinde bir çeviri yazım taşıdığı durumlarda ortaya çıkıyor ve bu, hem Latin abecesiyle yazılan dillerde hem de ötekilerde kendini gösteriyor. Nitekim Machiavelli'nin Prens'i bu açıdan tipik bir örnektir.

Bir kere Machiavelli kitabında günümüzde de Batılı dillerde geçerli ama bizce çok yanlış bir yaklaşımla özel kişi adlarını da kendi diline uyduruyor. Dolayısıyla, sözgelimi Fransa Kralı Louis, Machiavelli'nin özgün metninde İtalyancalaşarak "Luigi" oluyor; Charles ise "Carlo" diye yazılıyor!

Çevirdiğimiz kitabın dili İtalyanca diye, metinde İtalyancalaştırılmış ama özgün okunuşları, yazılışları farklı özel adları İtalyanca verecek değildik herhalde. Bu çok anlamsız olurdu. Dolayısıyla Prens'i Türkçeleştirirken aslında İtalyanca olmayan özel kişi adlarını da gerisin geriye kendi dillerine çevirdik, bu her zaman "Luigi"yi "Louis" yapmak kadar kolay olmadı. Örnek olarak, Vatikan'da papalar özgün adları ne olursa olsun papa seçildiklerinde kendilerine yeni bir Latince ad alırlar. Machiavelli, kendi metninde bu adın italyanca çeviri yazımını veriyor. *Prens*'in İtalyancadan başka dillere çevirilerinde de genelde bu diller Batı dilleri bile olsa- bu kez o dile uygun şekilde yazılıyor. Buna göre, sözgelimi Vatikan'da Latince olarak kendisine "Julius" denen papa, Machiavelli'nin İtalyanca metninde "Giulio" diye geçiyor; sözgelimi Fransızcaya çevirilerde

ise "Jules" deniyor. Bu yüzden, *Prens*'in Fransızca çevirisinden Vahdi Hatay tarafından yapılan çeviride Vatikan'da geçerli resmi hitap tarzıyla Papa Julius, Fransızca'daki biçimiyle "Jules" olarak; Selahattin Bağdatlı'nın çevirisinde ise İtalyanca'ya uygun şekilde "Giulio" olarak anılıyor. Bir başka deyişle, söz konusu olan bir ve aynı kişi ama Batı'da, bizce yersiz bir şekilde kişi adları da tıpkı bir nesne gibi dilden dile çevrilince sanki farklı kişilerden sözediliyormuş gibi bir durum ortaya çıkıyor.*

Çözüm olarak bizim tuttuğumuz yol, kişinin özgün adı ne biçimdeyse onu benimsemek oldu. Dolayısıyla papaların adları söz konusu olduğunda, bunları Machiavelli (ve İtalyan yayıncılar) gibi İtalyanca, ya da Fransızca çevirilerdeki gibi Fransızca sesletimleriyle vermek yerine Vatikan'da geçerli dil ve hitap şekli Latince olduğu için ve papa seçilenler kendi adları ne olursa olsun Latince bir ad aldıkları için Latince'siyle yazdık. Sözgelimi İtalyanca metinde İtalyanca sesletime uygun olarak "Sisto", Fransızca metinde Fransızca sesletime uygun olarak "sixte" şeklinde geçen adı, Latince'siyle "Sixtus" olarak yazdık. (Vahdi Hatay'ın çevirisinde "Sixte", Selahattin Bağdatlı'nınkinde "Sisto" deniyor).

Aynı yöntemi Roma İmparatorlarının adlarında da izledik. Bir başka deyişle, İtalyanca ve Fransızca metinlerde görülen ve Hatay ile Bağdatlı tarafından da Türkçe'ye aynen öyle aktarılan İtalyancalaştırılmış, Fransazcalaştırılmış biçimleri yerine Roma İmparatorlarının özgün Latince adlarını bulup çevirimizde kullandık. Buna göre, sözgelimi İtalyanca sesletimde "Marco Aurelio" ya da Fransızca sesletimle "Marc Auele"yerine özgün biçimiyle "Marcus Aurelius" dedik.

(*) Bunun tipik bir örneği Almanca Wilhelm'in Fransızca'da Guillaume şekline dönüşüdür. Bir Fransız söz konusu olduğunda Guillaume denmesi doğaldır da, söz gelimi Alman İmparatoru Wilhelm II'nin Fransızca bir metinde Guillaume II diye yazılması garip ve yanıltıcı olmaktadır.

Öte yandan yukarıda değindimiz sakınca, bir doğu dile söz konusu olduğunda büsbütün artıyor. Nitekim Machiavelli'nin Prens'inde de Pers Kralı Keyhüsrev İtalyancalaştırılmış biçimiyle "Ciro" olarak geçiyor; Fransızca çeviride "Cyrus" diye, Vahdi Hatay'ın çevirisinde ise "Kurus" olarak anılıyor. Bilmeyen biri Ciro, Cyrus, Kurus, Keyhüsrev'in birbirinden farklı kişiler olduğunu sanır; oysa söz konusu Pers Kralı olduğuna göre, çeviriyi Batılı bir dilden de yaptığımız halde bir karışıklığa yol açmamak için "özel adı özgün biçimiyle aktarmak gerekir" ilkesinden hareket ederek kralın adını Farsça sesletime uygun olarak "*Keyhüsrev*" diye belirttik.

Bunun yanında bir de Türkçe'ye çok uzun yıllardan beri yerleşmiş biçimleriyle kimi adların bu kuralı çiğnediği özel durumlar var. Buna göre Makedonya Kralı "*Büyük İskender*" diyoruz ya da babasından "Filip" diye söz ettik, Aleksandros ya da Filipus demek yerine, aynı nedenle Sezar'ı Latin abecesine uygun olarak Latince'deki gibi Caesar diye yazmadık. Buna karşılık Papa Alexander'in oğlunun adı da Türkçe okunuşuyla Sezar olduğu halde onu İtalyanca özgün yazımına uygun olarak "Cesare" diye aktardık.

Yer adlarına gelince burada da aynı yöntemi izledik. Sözgelimi, Firenze yerine Türkçe'de yerleşmiş biçimiyle Floransa dedik. Piza gibi, Gaskonya, Lombardiya gibi Türkçe sesletimleri yerleşmiş adlar kullanırken bunları örnek alarak Türkçe'de az bilinen kimi yer adlarını da Türkçe sesletime uygun olarak yazıya geçirdik. İtalyanca'da "Romagne" şeklinde yazılan yeri "Romayna" olarak Türkçe'ye aktardığımız gibi Türkçe sesletimi yaygınlaşmamış ve metnin akışı içinde buna gerek duymadığmız yer adlarını ise özgün biçimleriyle verdik. Dolayısıyla kimi zaman İtalyanca yahut Fransızca çeviriyazımlarına itibar etmeyerek özgün biçimini bulup kullandık.

Bütün bunların sonucu olarak diyoruz ki ortay öteki çevirilerden doha doğru, daha işlenmiş ve daha tutarlı bir metin çıktı.

Machiavelli de *Prens* de doğrusu bu emeğe değiyordu.

Nazım GÜVENÇ

Eylül 1992

Niccolo Machiavelli
Muhteşem Lorenzo de Medici'ye

Bir Prens'in gönlünü kazanmayı dileyenler onun karşısına en çok sevdikleri ya da onun en çok hoşlanacağını düşündükleri bir armağanla çıkmayı âdet edinmişlerdir; atlar, silahlar, altın işlemeli kumaşlar, değerli taşlar ve onun yüceliğine yakışır buna benzer süslü eşyalar gibi. Ben de Haşmetmeaplarına olan bağlılığıma tanıklık edecek bir şey sunmak istediğimde, büyük adamların yaptıkları işler hakkında bildiklerimden daha değerlisini bulamadım. Bu bilgilerden günümüzle ilgili olanlarını uzun deneyimlerle, geçmişe ilişkinlerini ise çok okuyarak edimdim. Uzun uzun düşünüp tarttıktan sonra, Haşmetmeaplarına sunduğum bu küçük kitabı meydana getirdim. Size yaraşır bulmasam da nice yıllar, nice çabalar ve tehlikeler pahasına edindiğim bilgileri size az zamanda sağlayacak olan bu kitaptan daha değerli bir armağan vermeye gücüm olmadığını bilerek hoşgörüyle karşılayıp kabul edeceğinize güveniyorum. Eserimi şatafatlı sözler, kalem erbabının alışık olduğu şekilde yersiz süslemelerle doldurmadım. Konusunun önemi ve zenginliği dışında hiçbir şeyin kitabımı beğenilir kılmasını istemedim. Aşağı tabakadan bir insan iken prenslerin hükümet etmeleri üstüne konuştuğum ve kurallar önerdiğim için kendini beğenmiş biri gibi görülmek istemem; çünkü nasılki manzara resmi yapanlar dağları ve yüksek yerleri gözlemek için düz ovada dururlar; ve alçak yerleri gözlemek için de tepelere çıkarlar aynı şekilde, halkların doğasını iyi tanımak için prens olmak gerekir, prensleri tanımak için de halktan biri.

Haşmetmeapları, bu küçük armağanı kendilerine hangi iyi duygularla sundumsa dilerim ki aynı iyi duygularla karşılarlar. Eğer dikkatle okurlarsa, talihin ve kişisel meziyetlerinin ona vaat ettiği büyüklüğe eriştiğini görmeyi ne denli arzuladığımı fark edeceklerdir. Ve, eğer Haşmetmeapları bulundukları yüksek mevkiden çürüyüp gittiğim şu aşağılara bir göz atarlarsa kaderin uzun ve sürekli uğursuzluğunu nasıl haksız yere taşıdığıma tanık olacaklardır.

I
KAÇ TÜR PRENSLİK OLDUĞU VE HANGİ YOLLARLA ELEGEÇİRİLDİKLERİ ÜSTÜNE

İnsanları yönetmiş, yöneten tüm devletler, tüm hükümranlıklar ya cumhuriyet ya prensliktir ya da öyle olmuşlardır. Prensliklerin kimi soydangelmedir, beyin soyu uzun süredir iktidarı elinde tutuyordur, kimi yenidir. Yeniler de ya bütünüyle yenidir, Francesco Sforza'nın[1] elindeki Milano'nun durumunda olduğu gibi; ya da prensin soydangelme devletine sonradan kattığı üyelerdir: İspanya Kralının[2] elindeki Napoli Krallığı gibi. Bu şekilde kazanılmış topraklardan kimi öteden beri bir prense boyuneğmeye alışıktır, kimi özgürlüğünü kullanmaya; ve insan, onları ya başkasının gücüyle elegeçirebilir ya da kendi gücüyle, ya talihin bir cilvesi veya kendi becerisi sayesinde.

---

(1) Francesco Sforza (1401-1466) askerlikteki becerisinden ötürü kazandığı ünle Milano Dükü Filippo Mario Visconti'nin kızı Bianca Maria ile evlenmişti. Dük'ün 1447'de ölümü üzerine kentte cumhuriyet ilan edilmiş, Venedik'e karşı savaşmak için de Frencesco Sforza başkomutan olarak atanmıştı. Ancak o, 1448'de Venedik'le anlaşarak askerlerini Milanolu cumhuriyetçiler üzerine sürdü ve kentte iktidarı elegeçirdi (Şubat 1450).

(2) Ferdinando V. "Katolik Ferdinando" olarak da anılan kral, Fransa Kralı XII. Louis ile yaptığı savaşın ardından (1502-1504) imzalanan antlaşmayla Federico d'Aragona'nın Napoli Krallığını İspanya'ya katmıştı.

II
SOYDANGELME PRENSLİKLER ÜSTÜNE

Cumhuriyetleri bir yana bırakacağım, onları bir başka yerde[1] uzunuzadıya anlattım. Burada, yukarıda çatılan çerçeve içinde kalarak yalnızca prenslikler üstünde duracağım, nasıl yönetilebileceklerini ve nasıl elde tutulabileceklerini tartışacağım.

Ben derim ki soydangelme prenslikleri elde tutmaktaki güçlük bunlar prensin ailesine alışık oldukları için yenilerden çok daha azdır çünkü atadan kalma düzeni bozmamak, çiğnememek ve bunun dışında, beklenmedik durumlar karşısında uygun zamanı kollamak yeter. Öyle ki eğer soydangelme bir prens ortalama bir ustalığa sahip ise her zaman tahtında tutunacaktır meğer ki karşıkonulamaz bir güç tarafından devrile ve hatta o zaman bile işgalcinin en ufak bir tökezlemesinde tahtına yeniden sahip olur.

Örnek olarak, İtalya'daki Ferrara Dükü'nün[2] durumuna eğile-

(1) "Titus-Livus'un İlk On Yılı Üstüne Konuşmalar" adlı çalışmada. Machiavelli, bu eserini 1513'te kaleme almaya başlamış, sonra Prens'i yazmak üzere aravermişti.

(2) Aslında söz konusu olan iki Ferrara düküdür. Biri, Ercole d'Este (1471-1505) Venediklilerin saldırısını (1482) öteki İtalyan devletlerinin desteğiyle püskürtebilmişti (Bkz. XI.Blm). Öbürü, Alfonso d'Este (1505-1534), Fransa Kralı XII. Louis ile yapmış olduğu ittifaka sadık kalarak Papa II. Julius'un Fransa'ya karşı açtığı savaşta (1510-1512) Fransızları tutmuş ve o yüzden Papa tarafından aforoz edilmişti.

lim: 84'te[3] Venediklilerin ve 10'da[4] Papa Julius'un saldırılarına karşıkoyabilmiş olması ailesinin iktidarının eskiliğinden başka bir nedenden ötürü değildir. Çünkü doğal bir prensin, tebasına karşı şiddet kullanması için daha az neden ve daha az gereklik vardır o yüzden de daha çok sevilse gerektir. Ve çirkin, kötü alışkanlıklarla nefret çekmedikçe halk doğal olarak kendisine sevgi besler. İktidarın eskiliği ve sürekliliği istikrarsız dönemlerin anısını ve nedenlerini unutturur; çünkü her değişiklik bir yenisi için zemin hazırlar.

(3) 1484
(4) 1510

III
KARMA PRENSLİKLER

Ama asıl güçlük yeni bir prenslikte kendini gösterir. İlkin, prenslik tamamen yeni değil de bir başkasının parçası gibi ise - ki bu durumda bütüne karma prenslik dense yeridir, orada meydana gelen değişiklikler, öncelikle, tüm yeni prensliklere özgü doğal bir güçlükten doğar: İnsanlar her seferinde daha iyisini bulacaklarını umarak o hevesle efendi değiştirirler. Bu inanış yüzünden o andaki efendilerine karşı silaha sarılırlar. Aldanırlar, sonradan durumlarının daha kötüye gittiğini görürler. Bir doğal güçlük daha vardır. Çünkü her yeni prens gerek silahlı adamlarıyla, gerekse elde edilen her yeni şeyin sürüklediği sayısız kötülüklerle yeni tebasını baskı altında tutmak zorunda kalır; öyle ki bir prensliği işgal etmekle karşına aldığın herkesin düşmanı kesildiğin gibi seni çağırmış olanların dostluğunu da sürdüremezsin çünkü onları ne umdukları ölçüde ödüllendirebilirsin, ne de borçlu olduğun için onlara karşı sert ilaçlar kullanabilirsin. Elinin altında bulunan ordu nice güçlü olursa olsun bir ülkeye girmek için ora halkının yakınlığına gerek vardır. İşte bundan ötürüdür ki kral XII. Louis Milano'yu tez ele geçirdi ve

tez yitirdi. İlkinde, tek başına Ludovico'nun[1] güçleri bile kenti geri almaya yetti; çünkü kapıları ardına dek Fransızlara açan halk beslediği umutlarda düş kırıklığına uğrayınca yeni prensin verdiği sıkıntıları çekemez olmuştu.

Pek gerçek bir şey varsa o da, başkaldıran ülkelerin ikinci bir kez elegeçirilince artık kolay kolay yitirilmeyişidir; çünkü isyanı fırsat bilen bey iktidarını sağlama bağlamak üzere suçluları cezalandırmakta, şüpheli kişileri gözaltına almakta ve zayıf yanlarını berkitmekte kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Dolayısıyla Milano'yu Fransa'nın elinden geri almakta ilk sefer bir Dük Ludovico'nun sınır boyunda biraz patırtı kopartması yettiyse, ikinci seferde Fransa'ya karşı herkesin birleşmesi, Fransız ordularını yenmesi ve İtalya'dan dışarı atması gerekti.[2] Ve bu da yukarıda belirttiğim nedenlerden ötürüdür. Yine de Fransa hem ilk seferde, hem de ikincisinde Milano'yu elinden kaçırdı. Birincisinin genel nedenleri üzerinde konuştuk. Şimdi bize ikinci seferde de yitirmenin nedenlerini ve bir prensin ya da onun konumunda herhangi bir başka prensin Fransa'nın yaptığından daha iyisini becererek tutunabilmek için ne gibi çarelere başvurması gerektiğini söylemek kalıyor. İşgal edilerek da-

(1) Fransa Kralı XII. Louis (1498–1515) Milano beylerinden Gian Giacomo Tirivutei'nun yolgöstericiliğinde bu dükalığa bir ordu göndererek kenti işgal etti, (Eylül 1499) XII. Louis öncesinde yine Fransızların desteğiyle Milano Dükü olmuş olan Ludovico Sforza il Moro (1452–1510) Almanya'ya sığınarak canını kurtardı. Bir süre sonra Milano halkı Tirivulzio'ya başkaldırdı. Fransızlar çekildi. Ludovico il Moro Milano'ya geri döndü, Novara'yı yeniden işgal etti ve savaşı yeniden başlattı. Ama İsviçre'li paralı askerlerinin ihanetine uğrayınca Novara'da Fransızlara esir düştü, (Nisan 1500). Fransa'ya götürülerek Loches kalesinde hapsedildi. 1510'da orada öldü.

(2) 1511 Ekiminde Papa II. Julius'un çabalarıyla İspanya ve Venedik'in de katıldığı bir "Kutsal İttifak" kuruldu. Amacı Fransa'yı İtalya'dan çıkartmak olan bu ittifak başarılı oldu. 11 Nisan 1512'de Ravenne'da yapılan savaşta Fransızlar, komutanları Gaston de Foix'nın ölümü üzerine dağıldılar.

ha eski bir devlete bağlanan devletler ya aynı topraktan, aynı dildendirler ya da değildirler. Birinci durumda, onları elde tutmak çok kolaydır hele özgür yaşamaya alışık değillerse; ve onlara güvenilir bir şekilde sahip olmak için daha önce başta bulunan prensin soyunu kurutmak yeter. Eğer eski koşulları sürdürülürse, büyük gelenek farkları yoksa halk sakin sakin yaşar. Uzun yıllardır Fransa'nın olan Burgonya, Brötanya, Gaskonya ve Normandiya'da böyle oldu.[3] Dilde bazı farklılıklara rağmen, görenekleri birbirine benzer ve kolayca birbirlerine uyum sağlayabilirler. Onlara sahip olmayı sürdürmek istiyorsa bu toprakları elegeçiren kişi iki şeye dikkat etmelidir: Eski prenslerinin soyunu kurutmak, yasalarına ve vergilerine ise hiç dokunmamak. O zaman bu yeni topraklar çok geçmeden eskilerle kaynaşıp tek bir vücut haline gelirler.

Ama dili, görenekleri ve kurumları farklı bir toprağı kazanmak başka bir şeydir; işte burada talihin desteğine ve büyük bir ustalığa ihtiyaç vardır. En iyi, en sağlam çarelerden biri fatihin gidip bizzat oraya yerleşmesidir. Böylece sahip olduğu toprak daha güvenilir ve daha kalıcı olur. Türk de Yunanistan'da öyle yaptı;[4] eğer yerleşmeseydi orada tutunmak için alacağı tüm öteki önlemler boşa giderdi. Yerinde, karışıklıkları daha uçverirken görür, anında müdahale edersin; ama uzaktan ancak (karışıklık) artık bastırılamayacak kadar büyüdüğünde haberin olur. Ayrıca orası adamların tarafından yağmalanmaz. Teban, şikayetlerini doğrudan dile getirebilecekleri bir prens olmasından hoşnutluk duyar, bu nedenle eğer uslu yaşarlarsa onu sevmek için, başka bir yola saparlarsa ondan korkmak için çok daha fazla gerekçeleri vardır. Bu devlete saldırmak isteyecek yabancı da daha fazla kararsızlık çeker. Kısacası prens oradayken bir memleketi elegeçirmek çok daha güçtür.

---

(3) Normandiya Fransa'ya 1204'te II. Philippe Auguste'ün krallığı sırasında katıldı. Gaskonya 1453'te VII. Charles; Burgonya 1477'de XI. Louis zamanında Fransa'yla birleşti. Brötanya ise 1491'de VIII. Charles'ın Brötanya Prensesi Anne de Bretagne'la evlenmesi üzerine Fransa'ya bağlandı.

(4) Bütün Balkan yarımadası I. Murat'tan Fatih'e dek Osmanlı bey ve sultanlıklarınca fethedildi.

Bir başka iyi çare de bir, iki yere göçmen göndermektir. Bunlar o ülkede bir kölenin bacaklarındaki prangalar gibi olurlar; fazla seçenek yoktur ya kalabalık bir askeri garnizon ya da göçmenler. Bu göçmenler için fazla bir yol parası harcayacak, fazla masraf edecek de değilsin; sadece yeni gelenlere vermek üzere toprak ve evlerini aldıklarını zarara uğratmış olacaksın. Bunlar o memleketin çok küçük bir kesimini temsil ederler; bundan böyle yoksul düşmüş ve dağılmış olarak artık asla sana zarar veremezler. Darbe yemeyen öteki büyük kitle ise suskun ve hareketsiz kalacaktır. Aynı şekilde yağma edilmek korkusuyla hiçbir gaf yapmamaya dikkat edecektir.

Sonuç olarak diyorum ki bu göçmenler pahalıya mal olmazlar, prense daha sadıktırlar; ve kurbanları da elleri kolları bağlanmış duruma düşmüşlerdir. Çünkü iki seçenekten biri: İnsanları ya okşayacaksın ya tepeleyeceksin; aslında, hafif hakaretlerin öcünü alabilirler ama ağırlarına güçleri yetmez; o yüzden, bir insana yapılacak hakaretin derecesi onun öç almasından korkulmayacak kadar olmalıdır. Eğer göçmenler yerine prens silahlı adamlar yerleştirirse bu ona çok daha pahalıya mal olacaktır çünkü onların geçimini sağlamak için ülkenin tüm kaynaklarını harcayacaktır; öyle ki kazancı kayba dönüşecektir. Dahası, orada burada konaklayarak bütün halka çok daha büyük zarar vermiş olacaktır. Herkes bundan acı çekecek, herkes düşman kesilecektir; ve bunlar ona uzun süre zarar verebilecek düşmanlar olacaktır, çünkü yenilmiş de olsalar kendi yurtlarında kalacaklardır. Her ne şekilde olursa olsun, göçmenler nice yararlı olursa bu silahlı bekçiler de onca boşuna olacaktır.

Dediğim gibi, eski topraklarından farklı bir memleketi işgal eden prens kendisinden daha zayıf komşuların başı ve koruyucusu da olmalı, tebası içinde fazla güçlü olanları bu yoldan zayıflatmalı ve gücü kendisininkine denk bir yabancının hiçbir şekilde oraya girmesine meydan vermemelidir. Böyle bir yabancı hep hoşnutsuz, korkak ya da muhteris halk tarafından çağrılır. Geçmişte Etolyalıların Romalıları Yunanistan'a soktukları görüldü; ve Romalılar ayak

bastıkları her yere o memleketteki kişilerce çağırıldılar.[5] Bu iş şöyle oluyor: Ne zaman güçlü bir yabancı bir memlekete girse en zayıf olanlar ve eskileri kıskananlar derhal onunla birleşiyorlar. O yüzden bu insanları yanına çekmek hiç zor değildir zira hemen, kendiliklerinden yeni efendiyle işbirliği yaparlar. Sadece fazla güçlenip ellerine fazla yetki almamalarına dikkat etmek gerekir. Prens, kendi gücü ya da daha az güçlülerin desteğiyle, güçlülere kolayca boyun eğdirebilir, ülkenin her konuda tek hakimi kalabilir. Bunda hata yapacak olan ise kazandığını çok çabuk yitirecektir; ve hüküm sürdüğü sürece de binbir çeşit güçlükle karşılaşacaktır.

Elegeçirdikleri memleketlerde Romalılar bu kurallara uydular; koloniler kurdular, fazla güçlenmelerine meydan vermeden zayıfları tuttular, büyükleri alçattılar, onların yabancı güçlere başvurma umutlarını söndürdüler. Örnek olarak sadece Yunanistan'ı anmak istiyorum. Romalılar, orada, Akhaları ve Etolyalıları desteklediler, Makedonyalıların krallığını güçten düşürdüler. Antiokhus'u[6] kovdular Akhalar ile Etolyalılar aralarında ittifak kurdular diye Roma onlara topraklarını genişletme fırsatı vermedi; Filip'in telkinleri asla Roma'nın dostluğuna bedel olmadı, onu Roma'nın darbelerinden hiçbir şekilde korumadı; Antiokhus'un elinde güç olduğu halde

(5) Bu iddia tarihsel gerçeklere pek uymamaktadır. Romalıların fethettikleri yerlere yerli halkça çağrılmaları genellemeye elvermeyecek kadar sınırlı olmuştur.

(6) Gerek Akhalılar, gerekse Etolyalılar Yunanistan'da birbirlerine rakip *"güçlü azınlıklar"* durumundaydılar. Ayrıca V. Filip'in Makedonya'sı, Antiokhus'un Suriye'si de Yunanistan üzerinde emelleri olan dış güçler olarak Romalıları rakibi konumundaydılar. Machiavelli'nin sözünü ettiği olaylar bu güçler arasındaki nüfuz çekişmesinin ürünüdür. İlki, İ.Ö. 200-197 arasında geçen ve İ.Ö. 197'de Kinoskefalai'deki meydan savaşını Romalıların kazanmasıyla sonuçlanan *"İkinci Makedonya Savaşı"* olarak bilinir. Sonuçta V. Filip Teselya'yı yeniden Yunanlılara bırakıp Olimpos dağlarının arkasına, eski sınırına çekildi. Yunanistan'ın "korunması" ise Makedonyalılardan, Romalılara geçmiş oldu.

bir ayağının Yunanistan'da olmasına kesinlikle fırsat verilmedi.[7] Böylesi koşullarda Roma, bilge bir prensin yapması gerekeni yaptı: Sadece mevcut karışıklıkları değil ileride olabilecekleri de göz önünde tutmak ve en büyük bir enerjiyle engel olmak. Zira eğer hastalık uzun süre önceden kestirilirse kolayca tedavi edilebilir; ama son ana dek beklenirse, artık ilaç bir işe yaramaz, hastalık onulmaz duruma gelmiştir. Buna doktorların akciğer yangısıyla ilgili sözleri tam uyar: Başlangıçta, tedavisi kolaydır ama teşhisi güçtür; ama çok zaman akmışsa, hastalık daha başında uygun bir şekilde elealınmamışsa, teşhisi kolay hale geldiğinde artık tedavisi güçtür. Devlet işleri de böyledir: Senin topraklarında meydana gelen hastalıkları önceden teşhis edersen, ki ama bu ancak bilge ve uzak görüşlü bir adamın yapabileceği bir şeydir çabuk iyileşirler; ama onları zamanında teşhis edemeyip herkesin gözüne görülecek kadar büyümelerine meydan verirsen artık hiçbir ilaç kâr etmez.

Romalılar güçlüklerin her zaman üstesinden geldiler çünkü daha uzaktan görüyorlardı. Asla bir savaştan kaçınmak umuduyla hastalığın ilerlemesine izin vermediler, kaçınılan bir savaşın sadece hasmın yararına olarak ertelendiğini iyi biliyorlardı. Bunun içindir ki Romalılar Filip ve Antiokhus'la İtalya'da savaşmaktansa Yunanistan'da savaşa tutuştular; o sırada her iki savaştan da kaçınabilirlerdi ama istemediler. Günümüzün sözde bilgelerinin sabahtan akşama dek dillerinden düşürmedikleri öğüdü asla tutmadılar: Bırakın zaman bizim için çalışsın. Onlar, cesaretlerinin, uzak görüşlülüklerinin, bilgeliklerinin kendileri için çalışmasını daha çok seviyorlardı; zira zaman önü sıra her çeşit şeyi getirir, iyiyi de, kötüyü de, kötüyü de, iyiyi de.

(7) Romalılar, keza, Yunanistan üzerinde, Suriye'nin de yayılma amaçlarını engellediler. İ.Ö. 190 yılında yapılan ikinci bir savaşta Romalılar Antiokhus'un ordularını bozguna uğrattılar. Bunun ardından Etolya Birliği de dağıldı. (İ.Ö. 189).

İmdi Fransa konusuna yeniden dönelim, yukarıda belirttiğim şu ya da bu kuralı yerine getirdi mi ona bakalım. Charles'ı[8] değil de İtalyan topraklarını daha uzun süre işgal ettiği için davranış tarzını daha iyi görebildiğimiz Louis'yi[9] elealacağım. Göreceksiniz ki kendi devletinden farklı bir memleketi elinde tutmak için yapması gerekenin tam tersini yapmıştır.

Kral Louis'yi İtalya'ya getiren, onun gelişiyle Lombardiya'nın yarısını ellerine geçirebileceklerini uman Venediklilerin hırsı oldu. Onu bu oyunu kabul ettiği için asla kınamak istemiyorum: İtalya'ya ayak basmak isteyen ama selefi Charles'ın tutumundan ötürü bütün kapıların yüzüne kapandığı, hiçbir dosta sahip olmadığı bir yerde önüne çıkan dostlukları kabullenmek zorunda kaldı; ve bu kararında aslında sonunda haklı çıkacaktı eğer öteki hataları işlememiş olsaydı. Lombardiya'yı feth ederek çok geçmeden Charles'ın yitirmiş olduğu saygınlığa erişti. Cenova teslim oldu; Floransalılar ona el uzattılar;[10] Mantova Markisi,[11] Ferrara Dükü,[12] Bolonya'lı Bentivogli,[13] Forli Kontesi,[14]Faenza, Pesare, Rimini, Camerino, Piombino, Lucchesi, Pisano, Sanesi beyleri her biri ona kollarını açtı. İşte o zaman Venedikliler kararlarındaki çılgınlığın derecesini ölçebildiler: İki Lombardiya kentini alabilmek için Kralı İtalya'nın üçte ikisine egemen kılmışlardı.[15]

---

(8) VIII. Charles (1470–1498)

(9) XII. Louis (1462–1515)

(10) Kral Louis, Cenova'ya bir generalini atayarak kenti doğrudan kendisine bağladı. Floransalılar Piza'nın alınışını kolaylaştırmak üzere Louis'ye bir milis birliği gönderdiler.

(11) Rönesansın belki de en dişi, en dikkat çekici kişiliklerinden Isabella d'Este'nin kocası Francesco Gonzaga.

(12) Alfonso d'Este kastediliyor. Bkz. Bl.2, dipnot 2.

(13) Bolonya Beyi Giovanni Bentivoglio.

(14) İmola ve Furli Kontesi Caterina Sforza Riario.

(15) Kimi çağdaş tarihçiler bu görüşü abartmalı buluyorlar.

Şimdi düşünün, Kral[16] eğer yukarıda belirtilen kuralları gözetmiş olsaydı, tüm dostlarını savunmuş olsaydı ne denli kolaylıkla prestijini sürdürebilirdi. Kalabalık oluşları yüzünden, zayıflıkları, Papa ya da Venediklilerden korkuları yüzünden onun müttefiki kalmak zorundaydılar; ve onlar aracılığıyla az çok biraz güç sahibi olanları kolayca etkisizleştirilebilirdi. Oysa, Milano'ya girer girmez tam tersini yaptı. Romayna'yı işgal etmesi için Papa Alexander'e[17] destek verdi. Böyle bir tavır takınmakla, dostlarını yitirip, Kilise'yi büyülterek ona o kadar otorite sağlayan manevi güce bir de maddi ağırlık eklemekle aslında kendi kendisini zayıflattığını aklına getirmiyordu bile.[18] Bu ilk hatadan sonra arkası geldi: Ta ki Alexander'ın ihtiraslarına bir nokta koyup onun Toskana'nın efendisi olmasını önlemek üzere İtalya'ya yeniden dönüşüne dek.[19] Kilise'yi daha güçlü kılmak ve kendi dostlarını uzaklaştırmak da ona yetmedi, zira Napoli Krallığını elde etmek için onu İspanya Kralı[20] ile paylaştı. O tarihe dek İtalya'nın tek hakimi iken kendi eliyle oraya kendisi daha güçlü ve bu memleketin gözü yukarılarda olanlarının, kendisinden hoşnutsuz olanların başvurabilecekleri bir rakip yerleştirmiş oldu. Bu krallıkta kendisine muhtaç bir kral bırakabilecek yerde[21] onu kovup bir gün kendisini de kapı dışarı edebilecek bir başkasını yerleştirdi.

Fethetme hevesi hiç şüphesiz bildik ve pek doğal bir şeydir ve gücü yeten insanlar buna her kalkıştıklarında övgü alacaklardır, en

(16) XII. Louis.

(17) Papa VI. Alexander Borgia.

(18) Papa VI. Alexander Borgia, Vatikan'ın manevi otoritesinin yanısıra dünyevi gücünü de yeniden canlandırmış, oğlu Cesare aracılığıyla orta İtalya'ya egemen olma siyaseti güçmüştü. (Bkz. Bl. XI.).

(19) Valdichiana ve Arezzo'daki başkaldırının ardından Cesare Borgia Floransa'yı elegeçirmeye niyetlendi. Ancak XII. Louis kararlı bir müdahaleyle Arezzo'daki isyanı bastırıp kenti Floransalılara geri verince (26 Ağustos 1502) Cesare Borgia'nın planları suya düştü.

(20) Ferdinando V "El Catolice".

(21) Kastedilen Napoli Kralı (1496–1501) Federico I d'Aragona'dır.

azından kınanmayacaklardır. Ama gücü kuvveti olmadan orayı burayı fethe kalkıştılar mı hata yaparlar ve kınanmayı hak ederler. Demek ki eğer Fransa, Napoli'ye saldıracak kadar yeterince güçlü olsa idi saldırmalıydı; yoksa bu krallığı paylaşmalıydı. Lombardiya'nın yarısını Venediklilere bıraktığında, bu yolla hiç değilse İtalya'ya ayak basmış olmak gibi bir özrü vardı; oysa Napoli'nin paylaşılması kınanacak bir şeydir çünkü özrü yoktur.

Demek ki Louis beş hata işlemişti: En zayıfları ortadan kaldırarak, İtalya'da güçlü birinin gücünü daha da arttırarak, oraya çok güçlü bir yabancıyı sokarak, gelip oraya yerleşmeyerek, hiç göçmen göndermeyerek. Bunlar öyle hatalardı ki eğer Venediklilere oyun etmek gibi bir altıncısını da işlemeseydi hiç değilse kendisinin sağlığında devletine zararı dokunmayabilirdi.[22] Aslında Kilise'yi büyültmek ve İspanya'yı İtalya'ya sokmak yanlışını yapmamış olsaydı Venediklileri güçten düşürmek mantığın gereğiydi ve zorunluydu; ama bu ilk tavrı alınca onların yok olmasını istememeliydi; çünkü güçlü olurlarsa ötekileri Lombardiya girişiminin dışında tutarlardı meğer ki kendileri de bundan pay alsınlar. Ama ötekilerin de bu toprakları Venedik'e vermek için Fransa'dan kopartmak gibi bir niyetleri yoktu; her ikisiyle birden kapışmaya da hiç hevesli değillerdi. Buna şöyle itiraz edilebilir: Kral Louis bir savaşın çıkışını önlemek için Romayna'yı Papa Alexander'e, bir tahtı da İspanya'ya bıraktı; buna daha önceki gerekçelerle yanıt vereceğim, savaştan kaçınacağım diye asla bir karışıklık çıkmasına meydan vermemek gerekir, zira asla kaçınılmaz olan bir şey senin aleyhine olmak üzere ancak geciktirilebilir. Eğer bazıları, kralın Papa'ya kendisinin evlilik sorununu

(22) XII. Louis, Aralık 1508'de Papa II. Julius, İmparator Maximillien ve Ferdinand d'Aragon ile "liga di Cambray" denilen bir ittifak kurdu ve ortaklaşa alınan kararı uygulamak üzere Venediklilerin üzerine yürüyüp onları 14 Mayıs 1509'da Agnadello'da yendi. Daha sonra Milano Dükalığını yeniden işgal etti. (Bk. Dipnot 1) Venedik Cumhuriyeti yok olmak tehlikesiyle yüz yüze geldi.

çözmesi ve Rouen Piskoposu'nu kardinal yapması şartıyla[23] böyle bir yardımda bulunmaya söz vermiş olduğunu ileri sürecek olurlarsa onları daha ileride[24] prenslerin sözleri ve sözlerini nasıl tutmaları gerektiği hakkında düşüncelerimi belirtirken yanıtlayacağım. Sonuç olarak, Kral Louis elegeçirdikleri yerlerde tutunmasını bilmiş prenslerin izledikleri ilkelerin hiçbirine uymamak yüzünden Lombardiya'yı yitirdi. Bunda şaşırtıcı hiçbir şey yoktur, alışılagelene uygun ve mantığın gereğidir. Papa Alexander'in oğlu, halkın Valentinli diye çağırdığı Cesare Borgia Romayna'yı işgal ettiği sırada ben de Nantes'da bu konuyu Rouen Başpiskoposu ile konuşmak fırsatını bulmuştum.[25] Kardinal bana İtalyanların savaştan hiçbir şey anlamadıklarını söylüyordu. Ben de ona Fransızların da bir devletin nasıl yönetileceğinden hiçbir şey anlamadıklarını, zira eğer anlıyor olsalardı Kilise'nin böylesine büyümesine izin vermeyeceklerini belirterek yanıt verdim. Olgular gösteriyor ki Papa'nın ve İspanya'nın İtalya'daki gücü Fransızların eseridir ve böylece kendi sonlarını getirecek olan araçları da kendileri kotarmışlardır. Bundan hiçbir zaman ya da hemen hemen hiçbir zaman şaşmayan genel bir kural çıkartılabilir: bir başkasının yükselmesine sebep olan kendi sonunu hazırlar; bunun için ustalık ya da güç kullanmış olabilir; ama her biri de sonradan bu yolla güçlenmiş olana artık dayanılmaz hale gelir.

---

(23) XII. Louis bu sözle XI. Louis'nın kızı ve VIII. Charles'ın kızkardeşi Jeanne'dan boşanmasına Papa'nın iznini aldı ve böylece Anne de Bretagne ile evlenmek olanağını buldu.
Boşanmanın yasak olduğu ve ancak Vatikan'ın özel izniyle gerçekleşebildiği böyle bir işte aracılık eden Rouen Piskoposu, Georges d'Amboise (1460-1510) kardinal yapılarak (1498), Cesare Borgia da Valencia toprakları ve Dük ünvanı verilerek ödüllendirildiler.

(24) Bkz. Bl. XVIII.

(25) Machiavelli o sırada, (Kasım 1500) Fransa'da Birinci kâtip olarak elçinin yerine görevliydi.

IV

İSKENDER'İN İŞGAL ETTİĞİ DARA'NIN KRALLIĞI NEDEN İSKENDER'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA YERİNE GEÇENLERE BAŞKALDIRMADI?

Yeni fethedilmiş bir devlete bekçilik etmekte karşılaşılan güçlükleri göz önüne getiren bir kimse, birkaç yıl içinde[1] Asya'ya egemen olan Büyük İskender'in[2] bu istilanın hemen ardından ölüşünden sonra olup bitenlere şaşmamazlık edemezdi. Bütün ülkenin başkaldıracağı öylesine meydanda bir şey gibi geliyordu herkese. Oysa İskender'in yerine geçenler tutundular ve ülkeyi elde tutmakta her birinin kişisel hırsından ötürü kendi aralarında çıkan güçlüklerden başka güçlük çekmediler. Bunu şöyle açıklıyorum: Tarihte bilinen prenslikler iki değişik biçimde yönetilegelmişlerdir: Ya birkaç sadık adamının yardımıyla bir prens tarafından - ki yardımcılarını özel bir lütufla bakan olarak atar; ya da bir prens ve baronları tarafından - ki bu berikiler, baronluk ünvanına prensin sayesinde de-

(1) İ.Ö. 334 – İ.Ö. 327 arasında.

(2) Büyük İskender (İ.Ö. 356–323). Makedonya Kralı II. Filip'in oğlu, İ.Ö. 336'da tahta çıktı. Aristo'nun öğrencisiydi. İç karışıklık yaşanan Yunanistan'a (Hellas) egemen oldu. Korint'te Pers'lere karşı "tüm Helenlerin başbuğu" ünvanını aldı. Güneyde Mısır'a, doğuda İndus nehrine (Hindistan Yarımadası) dek uzanan seferler gerçekleştirdi. Kurmaya çalıştığı imparatorluk ölümünden sonra generalleri arasında paylaşıldı.

ğil kanlarının eskiliğinden ötürü sahiptirler. Bu baronların kendilerine özel arazileri ve onları efendileri olarak gören ve doğal bir sevgi besleyen tebaları vardır. Bir prensin ve yardımcılarının yönetimindeki devletlerde ise prens daha güçlü bir buyuruculuğa sahiptir çünkü ülke tek büyük olarak onu tanır; eğer halk bir başkasına boyuneğiyorsa, bu, onun, prensin bir bakanı ya da bir görevlisi olmasındandır; yoksa halk ona özel olarak hiçbir sevgi, dostluk beslemez.

Bu iki yönetim tarzının örnekleri çağımızda Türk[3] ile Fransa kralıdır. Bütün Türk monarşisi tek bir baş tarafından yönetilir; ötekiler onun kullarıdır. Krallığını sancaklara[4] bölmüştür ve oralara keyfince yöneticiler atar, isterse yerlerini değiştirir, isterse görevden alır. Fransa Kralı ise tersine çok eski soydan gelme ve her biri kendi tebasınca sevilip sayılan bir yığın büyük derebeyi arasında yaşar. Derebeylerinin her birinin soydangelme ayrıcalıkları vardır ki kral başına dert açmadan bunlara dokunamaz. Bu iki hüküm sürme tarzını ele alan biri Türk'ün topraklarını fethetmekteki güçlüğü ama bir kez fethedildi mi de tutunmaktaki büyük kolaylığı görür. Türk ülkesinin fethi önünde dikilen engellerin nedenleri açıktır: Bir kere, bu krallığın prensleri tarafından oraya çağırılmadığın gibi, yukarıda belirtilen nedenlerle, prensin çevresindekilerin senin girişimini kolaylaştıracak bir başkaldırısına da belbağlayamazsın. Çünkü prensin yakın çevresindekilerin tümü onun yoktan var ettiği ve ona şükran borcu olan kimselerdir, yozlaştırılmaları da zordur; ve hatta yozlaştırılsalar bile bu yine de pek fazla yarar sağlamaz çünkü daha önce değinilen nedenlerle halkı arkalarından sürükleyemezler. O halde, kim ki Türk'le savaşmak ister hasmının güçlerini karşısında birlik halinde bulmaya hazır olmalıdır; ve karşı tarafın içinde çıkacak bir kargaşadan çok kendi birliklerine güvenmelidir. Ama

(3) Machiavelli, Osmanlı Devletinden, halkından ve hükümdarlarından devrindeki yaygın kullanıma göre tek bir sözcükle "El Turco" (Türk) diye söz etmektedir. O devirde başka bazı Avrupalılar aynı anlama gelmek üzere "Le Grand Turc" (Büyük Türk) demekteydiler.

(4) "Sancak" sözcüğünü Machiavelli de kullanmaktadır.

yenmeyi başarırsa, Türk'ü bir daha ordusunu kuramayacak denli bozguna uğratırsa o zaman yenik düşenin soyundan başka korkacağı kimse kalmaz; onun ocağı da bir kez söndü mü kimse kaygılandıramaz artık. Çünkü ötekilerin halk üzerinde hiçbir nüfuzları yoktur; istilacı nasıl ki zaferden önce desteklerine güvenemez idiyse zaferden sonra da onlardan korkacak hiçbir şey kalmaz.

Fransa usulünce yönetilen krallıklarda ise olan bunun tam tersidir; çünkü oralara şu ya da bu baronu yanına çekerek kolayca girebilirsin. Değişiklik isteyen hoşnutsuzlar her zaman bulunur. Bu kimseler yukarıda belirtilen nedenlerle sana yolu açabilirler ve zaferini kolaylaştırabilirler. Ama sonra, fethini kendine saklamak istersen kurbanlarından olsun, işbirlikçilerinden olsun bin türlü güçlük dikilir karşına. Ve eski efendinin ocağını söndürmek de yetmez çünkü yeni hükümette baş olmak isteyecek beyler kalacaktır; onları da yok edemediğin ya da doyuramadığın için ilk fırsatta bu toprakları kaybedersin.

Eğer Dara'nın[5] hükümeti hangi türdendi diye araştıracak olursanız, Türk'ünkine benzer bulacaksınız onu. O yüzden İskender orayı bütünüyle işgal etmek, düşman birliklerini meydan savaşında yenmek zorunda kaldı; bu zaferden ve Dara'nın ölümünden sonra ülke yukarıda belirtilen nedenlerle tepki göstermeden İskender'in elinde durdu. Ve eğer İskender'in yerine geçenler de birlik halinde kalmış olsalardı fazla çaba sarfetmeden saltanat sürebilirlerdi çünkü kendilerinin yolaçtıklarından başka hiçbir kargaşalık meydana gelmedi bu prenslikte. Ama Fransa gibi dirlik düzenlik içindeki devletler söz konusu olduğunda bunları böylesine tembelce yönetmek imkânsızdır. İspanya, Fransa ve Yunanistan'da Romalılara karşı pek sık meydana gelen ayaklanmaların ardında yatan da bu devletleri oluşturan çok sayıda prensliğin bulunmasıdır. Onların anısı sürdükçe Romalılar diken üstünde oturmuş gibiydiler. Ne var ki bir kez bu anı belleklerden silinince iktidarlarının gücü ve sürekliliği

(5) Söz konusu olan, İ.Ö. 335–330 yıllarındaki Pers Kralı III. Dara'dır.

yeni efendilere sağlam bir mülk sağladı. Hatta birbirleriyle savaştıktan sonra bu eyaletlerin bir bölümünü her birinin oradaki nüfuzuna göre kendi aralarında paylaşabildiler; ve bu eyaletlerin eski efendilerinin soyu da kurumuş olduğu için Romalılardan başka efendi tanımadılar. O halde bütün bunları göz önüne getirince kimse artık İskender'in Asya İmparatorluğunu tutmasındaki kolaylığa da, Pirus ve benzerleri gibi ötekilerin fethedilen yerleri elde tutmakta çektikleri güçlüğe de şaşırmaz. Olan, işgalcinin az ya da çok becerisinden değil, fethedilmiş devletlerin farklarından doğmuştur.

V

FETHEDİLMEDEN ÖNCE KENDİ YASALARI UYARINCA YAŞAYAN KENTLERİ YA DA PRENSLİKLERİ NASIL YÖNETMEK GEREKTİĞİ

Fethedilmiş eyaletler ya da kentler kendi yasaları altında özgürce yaşamaya alışık olduklarında, daha önce de dediğim gibi, buralarda tutunmak için üç yol vardır: Birincisi, orayı yerle bir etmektir; ikincisi, oraya bizzat gidip yerleşmektir; üçüncüsü, sana dostluklarını sürdürmeyi sağlayacak fazla kalabalık olmayan bir hükümet atadıktan sonra vergi toplamakla yetinip onları kendi yasalarınca yaşamaya bırakmaktır. Fatih tarafından varedilmiş olduğu için, bu hükümet, aslında onun gücü ve desteği olmadan ayakta duramayacağını ve onu hoşnut etmek için elinden geleni yapması gerektiğini çok iyi bilir; eğer yıkmak istenmezse, özgür yaşamaya alışmış bir kent, herhangi bir başka yoldan çok, yurttaşlarının kendileri aracılığıyla daha kolay elde tutulur.

Ispartalılar ve Romalılar buna örnektir. Ispartalılar, Atina ve Tebai'yi fazla kalabalık olmayan hükümetlere emanet ederek korudular[1] ama yine de ellerinden kaçırdılar. Romalılar, Kapu, Kartaca ve Numans'ta taş üstünde taş bırakmadılar ve ellerinden de ka-

(1) 30 yıl süren Peloponnez Savaşından üstün çıkan Isparta, Atina'ya "Otuz Tiran" (Otuzlar Meclisi) diye anılan bir oligarşik yönetim dayatmıştı (İ.Ö. 404). Benzeri bir yönetim de İ.Ö. 382'de Tebai'de kurulmuştu.

çırmadılar.[2] Yunanistan'ı ise az çok Ispartalıların yaptığı gibi kendi öz yasaları altında özgürce yaşamaya bırakarak tutmak istediler ve başarısızlığa uğradılar; öyle ki sonradan bu ülkeyi elde tutmak için birçok kentini yıkmak durumunda kaldılar.[3] Çünkü hakikatte onları elde tutmanın tek kesin yolu yıkmaktır. Özgür yaşamaya alışmış bir kenti kim ki elegeçirir de yıkmaz ise onun tarafından yıkılmayı beklemelidir; çünkü bir başkaldırıda, özgürlük adı ve ayrıca ne geçen zamanın uzunluğunun ne de yapılan hiçbir iyiliğin belleklerden silemediği eski görenekler ona sığınak olur. Ne yaparsan yap, neye girişirsen giriş, eğer o kentin yerlilerini sürmekte, dağıtmakta duraksarsan, asla, ne bu adı ne de bu alışkanlıklarını unutmazlar ve en küçük bir fırsatta bunlara sarılırlar. Floransa'ya yüz yıl boyun eğişin ardından Piza'da olan budur.[4] Ama kentler ya da eyaletler bir efendinin yönetimi altında yaşamaya zaten alışıksalar ve hatta onun soyu da kurumuş ise, bir yandan, boyuneğmeye alışık olduklarından, öbür yandan, kendi içlerinden yeni birini çıkartmakta anlaşamadıkları için ama özgürce yaşamasını da bilmediklerinden silaha sarılmakta daha ağır kanlı olurlar; bir prens onlara çok daha iç rahatlığıyla güvenebilir ve gönüllerini kazanabilir. Cumhuriyetlerde ise, tam tersine, yaşam, nefret, öç arzusu mayalanır durur; eski günlerdeki özgürlüğün anısı bir türlü akıldan çıkmaz; dolayısıyla en sağlam yol onları ya ortadan kaldırmak ya da oraya gidip yerleşmektir.

(2) İ.Ö. 216'da Roma'ya başkaldıran Capua aslında Canne savaşında tam bir bozguna uğramıştı. Ancak, yenik düştüğü için zaten olmayan bağımsızlığının ardından yasal ağırlığı da elinden alındı. Kartaca İ.Ö. 146'da, Numanzia'da İ.Ö. 133'te yıkıldı.

(3) İ.Ö. 196'da Korint'te T.Q. Flaminino Yunanistan'ın özgürlüğünü tanımıştı. Ancak, Romalılar bu şekilde Yunanistan'ı denetleyemediklerini görünce bir dizi savaşın ardından Korint'i yıktılar ve Yunanistan'ı yeniden Roma'nın bir eyaleti yaptılar.

(4) Floransalılar, Piza'yı 1405'te Gabriele Visconti'den almışlar ve bir yıl içinde egemen olmuşlardı. Ancak, 1494'te Fransa Kralı VIII. Charles'ın İtalya üzerine seferi sırasında ellerinden kaçırdılar.

VI
İNSANIN KENDİ ORDULARI VE KENDİ BECERİSİYLE ELEGEÇİRDİĞİ YENİ PRENSLİKLER ÜSTÜNE

Bütünüyle yeni prensliklerden söz ederken hem prens hem de devlet olarak çok büyük örnekler verirsem kimse şaşırmasın. Çünkü insanlar hemen her zaman başkalarının açmış oldukları yolu izlerler, taklitle hükümet ederler ama örnek aldıklarının ne bütün yaptıklarını aynen uygulayabilirler, ne de becerisine erişebilirler; onun için, sakıngan kişi her zaman büyük adamların açtıkları yoldan gitmelidir. O halde, en iyileri taklit edecektir ki eğer kendi becerisi biraz kıtsa hiç değilse aslından bir hava verebilsin. Deneyimli okçular öyle yapar. Yaylarının gücünü iyi bildiklerinden hedef çok fazla ırak gözüktüğünde onun daha yukarısına nişan alırlar; oklarını o denli yükseğe eriştirebileceklerinden değil de böyle yükseği nişanlamakla asıl seçtikleri hedefi vurmak için.

Öyleyse, diyorum ki, yeni bir prensin başa geçtiği yepyeni prenslikleri elde tutması fatihin becerisinin azlığına ya da çokluğuna göre az ya da çok zordur. Ve sade bir kişi olmaktan prensliğe bu mutlu yükseliş kişide beceri ya da talih gerektirdiğine göre öyle gözüküyor ki bu yeteneklerden biri ya da öbürü pek çok engeli dümdüz ediyor; yine de talihine daha az güvenen daha rahatça tutunur. Hele bir başka yeri olmadığı için fethettiği yere gelip bizzat yerleşmek zorunda kalırsa, bu durum işleri daha da kolaylar.

Ama prensliklerini talihin kayırmasına değil de kendi becerilerine borçlu olanlara gelelim. En iyileri bence Musa, Keyhüsrev, Romulus, Teseus ve daha birkaç kişidir. Aslında tanrısal buyrukların basit bir uygulayıcısı olan Musa'dan[1] hiç söz etmemek gerekirse de en azından, onu Tanrı'yla konuşmaya layık biri kılan o zerafetten ötürü hayran olunmayı hak eder. Eğer Keyhüsrev'i ve bir krallığı elegeçirenleri ya da kuranları düşünürsek onları da aynı şekilde hayran olunmaya değer olarak yargılayacağız; eylemleri, gözümüze, tanrısal bir yolgöstericisi olan Musa'nınkilerden pek farklı gelmeyecektir. Nice incelersek inceleyelim hal ve gidişatlarını, onlara yalnızca bir fırsat yani keyiflerince biçimlendirebilecekleri bir ham madde vermek dışında talihin hiçbir kayırmasını bulmayız. Bu fırsat olmadan zihinsel yetenekleri yitip giderdi ve bu yetenekler olmadan da fırsat boşu boşuna çıkmış olurdu.

Demek ki Musa'nın Mısır'da ezilen ve kölelikten kurtulmak için kendisini izlemeye hazır İsrail halkını bulması gerekiyordu. Roma Kralı ve bu vatanın kurucusu olması için Romulus'un[3] Alba'da kendini darda hissetmesi, doğduğunda terk edilmiş olması elveriyordu. Keyhüsrev'in, Persleri Medlerin buyurganlığından hoşnutsuz ve Medleri ise çok uzun bir barışla gevşemiş ve kadınsılaşmış bulması şarttı. Teseus,[4] Atinalıları dağılmış bulmasaydı becerisini gösteremezdi. Bunun içindir ki bu fırsatlar bu adamların başarılarını sağladılar ve onların yüksek becerileri fırsatı tanıttı; vatanları yüceldi ve büyük bir mutluluğa erdi.

(1) İ.Ö. 13 Yüzyılda yaşamış olan ve Yahudi dininin kurucusu Musa Peygamberin Tanrı'yla konuştuğuna ve bunun sonunda On Emir'i ilan ettiğine inanılır.

(2) Kastedilen "Büyük" lakabıyla anılan Pers Kralı (İ.Ö. 559–528) II. Kusur'tur. İ.Ö. 555'te Med'leri yenerek Kral Astiyage'yi devirdi; 546'da Lidya Kralı Krezus'u yendi. Babil'i elegeçirdi ve tüm Batı Asya'ya egemen oldu.

(3) Roma kentinin kurucusu ve Romalıların ilk Kralı. İ.Ö. VIII. Yüzyılda yaşadı.

(4) Helenlerin efsanevi kahramanı. Yunanlı tarihçiler, İ.Ö. 12 Yüzyılda Atina kralı olan Teseus'un kentin kurucusu ve ilk yasama düzeninin örgütçüsü olduğuna inanırlar.

Bununla kıyaslanabilir bir becerinin etkileriyle prens olanlar prensliklerini güçlükle fethederler ama kolayca tutunurlar. Fetihleri sırasında karşılaştıkları engeller kısmen devletlerini kurmak ve berkitmek için yürürlüğe koymak zorunda kaldıkları yeni düzenlemelerden ileri gelir. Ve düşünün ki yeni kurumlar yerleştirmeye girişmekten daha güç, yapması daha tehlikeli ve başarısı daha şüpheli iş yoktur; çünkü yenilikçiye eski düzenin kayırdığı herkes düşman kesilir, o ise yeni düzenin gözeteceklerinde ancak ılımlı savunucular bulur. Bunların ılımlılıkları kısmen, yasaların onlardan yana olduğu hasımlarından korkudan, kısmen de insanlara özgü o doğal şüphecilikten kaynaklanır. Şu sonuç çıkar ki düşmanların, sana saldırmaya fırsat buldukları her seferde partizan hiziplerin hıncıyla davranır; oysa dostlarının gevşekliği savunmadan çok kesinkes fiyasko kapısıdır. Bu noktayı iyi kavramak için yenilikçilerin kendilerini dayatmaya iktidarları var mı yoksa başkasına mı bağlılar bunu incelemek gerekir; bir başka deyişle, girişimlerini başarıya götürmek için dualarına mı güveniyorlar, güçlerine mi? Yalnızca dua gücüyle hareket ediyorlarsa kaçınılmaz bir şekilde yenilgiye mahkûmdurlar; ama eğer güçleri varsa yenilgi çok enderdir. İşte bunun içindir ki tüm silahlı peygamberler muzaffer olmuşlardır; silahsız peygamberler ise elleri böğürlerinde kalmışlardır. Buna bir de halkların değişken yapısını ekleyelim; halkı belirli bir şeye inandırmak kolaysa da onu bu inanışında tutmak güçtür; o yüzden artık inanmaz olduklarında onları zorla inandıracak önlemleri almış olmak gerekir. Musa, Keyhüsrev, Teseus ve Romulus silahsız olsalardı fermanlarını uzun boylu dinletemezlerdi. Günümüzde rahip Girolama Savonarola'nın[5] başına gelenler budur. Yığın inanmayı bıraktığı an yenilikleri de kendisi de çöktü, çünkü ne inanmışlara sürekliliği dayatabilecek ne de inanmaktan kaçınanları inandıracak olanakları yoktu. So-

(5) Hristiyanlığın Dominiken tarikatından İtalyan din adamı. 1452'de Ferrara'da doğdu. Papa Alexander'e karşı çıkarak Floransa'da yarı-teokratik, yarı-demokratik bir yönetim oluşturmak istedi. Laf ebeliği sayesinde, bir an, çevresinde büyük bir kalabalık oluşturmayı başardı ise de kendisini afaroz eden Papa karşısında fazla tutunamadı. Dinsel sapkınlıkla suçlanarak 23 Mayıs 1498'de Signoria Meydanı'nda yakılarak idam edildi.

nuç olarak, bu yüksek beceri sahibi kimseler hiç hata yapmamaya dikkat etmelidirler; tahtlarına otururkendir ki yetenek ve enerjileri sayesinde üstesinden gelecekleri en büyük güçlüklerle karşılaşırlar; ama bir kez yerleştikten sonra da artık herkesçe boyun eğileli beri ve doğumlarından ötürü onları kıskananlar da artık sönmüşken, nihayet güçlerinden emin olarak güvenlik, şan ve mutluluğu tadabilirler.

Bu denli yüksek örneklere daha sade bir örnek eklemek isterim, ama birincilerle de ilişkisiz olmayacaktır ve benzeri daha yirmi kişinin yerini tutsa gerektir; söz konusu olan Sirakuza'lı Hieron'dur.[6] Bu kimse basit biri iken prens oldu. O da talihten fırsattan başka bir pay almamıştı. Kartaca ile bir savaşın tehdidini hisseden halk onu komutan seçmişti ve o da onlara öylesine başarılı önderlik etmişti ki prens ünvanına layık görüldü. Talihten yoksunken bile o denli yetenekli idi ki tarihçiler onu şu sözlerle anarlar: *quod nihil illi deerat ad regnandum praeter regnum.*[7] Eski milisi feshetti, bir yenisini meydana getirdi, eski dostluklardan vazgeçti, yeni dostluklar edindi; ve tam anlamıyla kendisinin öz dostları olunca bu temel üzerinde seçtiği yapıyı kurdu. O da fethederken çok zahmet çekmişti ama tutunmak için hemen hemen hiç.

(6) Sözü edilen, Sicilya Adası'ndaki Sirakuza kentinin zorba kralı II. Hieron'dur. (İ.Ö. 306–215). İ.Ö. 265–215 arasında hüküm süren II. Hieron Kartacalılara karşı Romalılarla ittifak yaptı.

(7) Giustino, *Tarih*, (XXIII, 4) "Kral olmak için bir tek krallığı eksikti.".

VII
BAŞKASININ GÜCÜ VE TALİHİYLE ELEGEÇİRİLEN PRENSLİKLER

Sade kişi iken ancak talihin bir cilvesiyle prens olanlar bu yükselişi pek çaba sarf etmeden elde ederler ama tutunmak için çok ter dökerler; yolları çakışmış, iktidara doğru uçmuşlardır; ama asıl güçlükler bundan sonra doğar. Bu durum devlete parayla ya da bir bağışlayanın lütfuyla sahip olunduğunda ortaya çıkar. Darius'un[1] Yunanistan'da sıkıca elde tutmak ve şanını yaymakla yükümlü kılıp atabey atadığı İyonya ve Hellespont gibi kentlerde sık sık böyle olmuştur.[2] Aynı şekilde, soylu değilken imparator olan kişiler de askerleri satın alarak bu mevkiye gelmişlerdir.[3] Bunlar sadece kendilerini yükseltenin iradesi ve talihiyle tutunurlar ki bu her iki şey de

(1) Burada söz konusu olan Anadolu'da ve Trakya'da gerçekleştirdiği fetihlerle Pers İmparatorluğunu yeniden kuran ve oralara özel temsilcisi olarak atadığı atabeyler aracılığıyla İ.Ö. 521–486 yıllarında hüküm süren I. Dara'dır.

(2) I. Dara Anadolu'da Helen kentleri olan İyonya ve Hellespont'u (Çanakkale) elegeçirmişti. Daha sonra Tarakya ve Makedonya üzerinden Yunanistan'a sarkmak istedi. Ancak. İ.Ö. 490 yılında Maraton Savaşında Helenlere yenidi.

(3) Romalılar kastediliyor.

oynak ve geçicidir ve üstelik bunlar yerlerini korumasını da hem bilmezler, hem de ellerinden gelmez. Bilmezler, çünkü sıradan bir kişi büyük bir deha ve cesaret sahibi değilse komuta etmekten anlamaz; ellerinden gelmez, çünkü dost ve sadık güçlerden yoksundurlar. Kaldı ki, ansızın ortaya çıkan devletlerin tıpkı çok çabuk doğup büyüyen öteki doğal şeyler gibi dal budak salmış kökleri yoktur, ilk fırtınada devrilirler; meğer ki dediğim gibi, bu şipşak prensler talihin onlara verdiği bağışa denk bir cesarete sahip olup ellerindekini tutmaya hazırlanmasını bilsinler, ve başkalarının prens olmadan önce attığı temelleri sonradan da olsa atsınlar.

Prens olmanın bu iki yolunu, kişisel beceri ya da talihin yardımını zamanımızdan iki örnekle resmetmek istiyorum: Francesco Sforza ve Cesare Borgia. Francesco sıradan biri iken bileğinin hakkıyla Milano dükü oldu;[4] ve binbir zahmetle kazandığını az bir çabayla elinde tuttu. Herkesin Valentino dükü dediği Cesare Borgia[5] ise devletini babasının sayesinde kazandı ve onunla birlikte yitirdi. Oysa başkasının gücü ve talihiyle edindiği bu devletlerde adamakıllı kök salabilmek için her şeyi yapmış, her cesur ve sakıngan adamın davranması gerektiği gibi davranmak için bütün zekâsını kullanmıştı. Çünkü, yukarıda da dendiği üzere, önce temellerini oturtmamış olan, eğer büyük bir beceriye sahip ise bunu sonra da yapabilirdi bu iş mimarı bocalatsa ve de yapının dengesini tehdit etse de. Demek ki eğer dükün bütün yaptıklarını incelersek görürüz ki gelecekteki gücü için geniş temeller atmıştır; ve bu nokta üzerinde uzun boylu durmakta işgüzarlık ettiğimi sanmıyorum, çünkü yeni bir prense onun eylemlerini örnek göstermekten daha iyi bir öğüt öneremezdim. Eğer işe koştuğu araçlar ona hiç yaramadılarsa bu onun hatası değildir, bundan yalnızca olağanüstü ve aşırı terslikte talihini sorumlu tutmak gerekir.

Papa Altıncı Alexander dük oğlunu büyük bir bey yapmakta o sırada ve sonra pek çok engelle karşılaşmıştı. İlkin, Kilise'ye ait

(4) Bkz. Bl. I. Dipnot 1.
(5) Bkz. Bl. III.

olmayan herhangi bir devletin başına onu nasıl geçireceğini bir türlü kestiremiyordu; ve Kilise'den çalmaya kalkışırsa da Milano Dükü ile Venedik Dükünün böyle bir şeye karşı koyacaklarını biliyordu;[6] Faenza ve Rimini daha o zaman da Venedik koruması altındaydılar. Ayrıca İtalya'da var olan silahlı kuvvetlerin, özellikle de kullanabilecek olduklarının Papa'nın yükselmesinden korkmaları gereken kişilerin ellerinde olduğunu görüyordu; bu yüzden hepsi de Orsini'lere, Colonna'lara ve şürekâsına yani doğal düşmanlarına ait olan bu kuvvetlere güvenemezdi.[7] Demek ki bu durumu değiştirmek birkaç organını kesinkes koparabilmek için göz konan devletleri altüst etmek gerekiyordu. Bunu yapması kolay oldu; çünkü başka güdülerle de olsa Venedikliler Fransızları İtalya'ya çağırmaya karar vermişlerdi: Buna [Alexander] karşıkoymamazlık etmekle kalmadı aynı zamanda Kral Louis'nin ilk evliliğini bozarak işleri kolaylaştırdı da.[8] Bunun üzerine Kral, Venediklilerin yardımı ve Papa'nın onayıyla İtalya'ya girdi ve daha Milano'ya varmamıştı ki Alexander, Romayna[9] girişimi için ondan gerekli birlikleri aldı; Kral ona bu izni vermişti çünkü bu ancak onun prestijini arttırabilirdi. Bu toprakları böylece feth etmiş ve Colonna garnizonlarını yerlerinden atmış olan Dük onları elinde tutmak ve daha ileri gidebilmekte iki ayakbağıyla karşılaştı. Bir yandan, gözüne pek sadık gözükmeyen birlik-

(6) Yani yeğeni "Forli Kontesi" Caterina'yı koruması altında tutan Ludovico il Moro ile, akrabası, Pisaro beyi Giovanni Sforza. Venedikliler de Kilise'nin Romayna'da güçlenmesini kendi çıkarları ve yayılmacı amaçlarına aykırı buluyorlardı.

(7) Başlıca İtalyan milis şefleri: Castello kentinden Vitelliler, Perugia'dan Baglioniler ve Roma'dan Orsiniler, Colonnalar ve Savelliler. Bunlar ve Orta İtalya beyleri Kilise'nin siyasal gücünün artmasını önlemeye çalışıyorlardı.

(8) Bkz. Bl. III. Dipnot 23.

(9) XII. Louis ile Papa VI. Alexander arasındaki anlaşma sonucu Cesare Borgia 30 bin mızraklı ve 40 bin İsviçreli paralı askerden oluşan bir yardım aldı. Bunların ve kendi askerlerinin gücüyle 1499 Kasımından 1503 Ocağına dek süren Romayna seferine çıktı.

leri; öte yandan, Fransa'nın niyetleri. Yani kullanmış olduğu Orsini'nin paralı askerlerinin eksikliğini duymaktan ürküyordu. Onun yalnızca büyümesini önlemekle kalmazlar, fetihlerini de elinden alabilirlerdi. Krala karşı duyduğu korkular da aynıydı. Orsini'nin adamlarının ne değerde olduğunu Faenza'nın alınışından sonra Bologna'ya saldırı sırasında öğrendi. Hiçbir coşku duymadan taarruza kalktıklarını gözledi; Krala gelince, Urbino Dükalığı'nı alıp Toskana üzerine yürüdüğünde çapını ölçebildi. Kral ona geri çekilmesini öğütlemişti.[10] Bütün bunlardan sonra Dük artık kimsenin ne gücüne ne de talihine bağımlı olmamaya karar verdi. İlkin, Roma'da Orsinilerin ve Colonnaların partilerini zayıflattı; bunun için, onları tutan tüm beyzadeleri ihsana boğarak, kendine bağlayarak gönüllerini kazandı. Meziyetlerine göre, onları sivil ya da askeri yöneticilik görevleriyle onurlandırdı. Birkaç ay içinde bunların eski efendilerine bağlılıkları söndü ve bütünüyle Dük'e yöneldi. Sonra, Colonnaların kuvvetlerini dağıtmış olarak Orsinilerin başta gelenlerine vurmak üzere fırsat kolladı; fırsat eksik olmadı, o da kaçırmadı. Dük'ün ve Kilise'nin yükselmelerinin kendi çöküşleri olacağını biraz geç de olsa fark eden Orsiniler Perugino yakınlarında Magione'de bir meclis toplamışlar ve Urbino'da isyan, Romayna'da karışıklıklar çıkartarak Dük'ü bir dizi tehlikeyle burun buruna getirmişlerdi; yine de o, Fransızların yardımıyla bütün bunların üstesinden geldi.

Prestijini yeniden sağladıktan sonra bir daha hiçbir yabancı müttefiğe belbağlamamak ve kendininkileri hiç tehlikeye atmamak için şeytanca bir yola başvurdu. Ve niyetlerini gizlemeyi öylesine iyi becerdi ki Orsiniler bile, onun eski milis komutanı Paulo Orsini'

(10) 25 Nisan 1501'de Faenza'yı işgal eden Cesare Borgia Bolonya'yı ele geçirmek üzere ilkin Bolonya Kalesine yönelik bir vurkaç darbesi denemeye kalkıştı. Ancak Orsinilerin varlığı, Fransız milislerin kendisini izlemekte isteksizlikleri gibi nedenlerle sonunda Bolonya Beyi Giovanni Bentivoglio ile anlaşmak zorunda kaldı. Urbino Dükalığı ise 1502 Haziranında alındı.

yi araya koyarak onunla yeniden barışmak istediler. [Cesare, Orsini'yi] iyi niyetine inandırmak için ihsanlara boğdu: Giysiler, para, atlar; öyle ki hasımları kendi ayaklarıyla, saf saf Sinigaglia'ya, avucunun içine geldiler.[11] Böylece Dük, bu büyük başları devirdikten sonra yandaşlarını kendisiyle dost geçinmek zorunda bırakarak gücüne harika temeller atmıştı. Urbino Dükalığı ve bütün Romayna'ya sahipti; bunların da ötesinde onun kendilerine sağladığı iyiliklerin tadına varmaya başlamış olan halkların da dostluğunu kazanmış olduğunu düşünüyordu.

Bu son nokta bilinmeye ve taklit edilmeye layık olduğu için onu daha uzun boylu sergileyeceğim. Romayna yöresi elegeçirildiğinde Dük fark etti ki burası ne yetkesi ne yetkisi olmayan beylerin eline teslim edilmişti. Bunlar tebalarını yönetmekten çok soymayı düşünüyorlardı ve onlar için birlik değil karışıklık nedeniydiler. O derece ki ülke eşkiyalarla, ipten kazıktan kurtulmuş her çeşitten suçlularla dolup taşıyordu. Ortalığı dümdüz etmek ve krallık yetkesini saydırmak için Dük burada iyi bir hükümet kurmayı gerekli gördü. Bu nedenle tam yetkiyle donattığı zalim ve işbitirici bir beyzade olan Remirro de Orco'yu atadı. Bu adam kısa zamanda karışıklıkları bastırdı. Adını duyan korkudan titrer oldu. Sonradan bu denli aşırı bir buyurganlığın artık şart olmadığına inanan ve bunun kendi üzerinde nefret uyandırmasından çekinen Dük eyalet merkezinde büyük ve iyi ad yapmış birinin başkanlığında bir sivil mahkeme kurdurdu, ve her kent o mahkemeye şikâyetnamelerini yolladı. Adamının katılığının ona düşmanlık çektiğinin çok iyi bilincinde olarak bu kentlerin halklarının yüreğini soğutmak ve onların gönlünü kazanmak için söz konusu zulümlerin kendisinden kaynaklanmadığını, bakanının kaba karakterinden ileri geldiğini kanıtlamak istedi. Sonra ilk uygun fırsatta bir sabah Cesena'da onu bacaklarından ayırttı ve

(11) 21 Aralık 1502'de Cesare Borgia konuklarını tuzağa düşürdü. Vitellozzo Vitelli, Paulo Orsinive Oliverotto da Fermo ilkin tutuklandılar daha sonra da öldürüldüler.

cesedini yanında bir parça odun ve kanlı bir bıçak olduğu halde kent meydanında sergiletti. Böylesine vahşi bir gösteri halkı aynı anda hem hoşnutluk hem de dehşet içinde bıraktı.

Ama biz kalkış noktamıza dönelim. Kendisine sadık ve bağımsız güçler edindikten ve zararı dokunması olası çok sayıda komşusunun ocağını söndürdükten sonra Dük hatırı sayılır bir güce kavuşmuş ve kendisini tehdit eden tehlikelerin çoğunu uzaklaştırmıştı; fetihlerini yaymak için yolunun üstünden Fransızları atmak kalıyordu geriye. Aslında geç de olsa hatasını anlamış bulunan Fransa Kralı'nın[12] hoşgörü göstermeyeceğini biliyordu. O yüzden Gaeta'yı kuşatan İspanyollarla dövüşmek üzere Napoli Krallığına inen Fransızları terk etti ve yeni dostluklar aramaya koyuldu. Niyeti onlardan hiç korkmayacağı bir düzeye gelmekti ve eğer Papa Alexander ölmeseydi bu da olacaktı.

O dönemde izlediği siyaset işte böyleydi. Gelecek için ise birinci korkusu babasının yerine Kilise'nin başına geçecek olanın kendisine hiç de dost olmayışı, Alexander'in kendine almak izni verdiğini geri almayı denemek isteyeceğiydi. Bu tehlikeyi dört yoldan savuşturmayı düşündü: Birinci olarak, yeni Papaya, onları yeniden işbaşına getirme olanağı vermemek için soyduğu tüm beylerin ocağını söndürmek; ikinci olarak, Papa'yı gemlemek üzere, daha önce açıklandığı gibi, tüm Romalı beyzadeleri kazanmak; üçüncü olarak, Kardinaller Meclisi'ni olabildiğince kendi partisinin adamlarına indirgemek; dördüncü olarak, babasının ölümünden önce çok güçlenerek bir ilk saldırıya direnebilmek. Alexander öldüğünde bu dört hedeften üçüne erişmiş, dördüncüye de erişmek üzereydi. Mallarından, mülklerinden olmuş beylerden ulaşabildiklerini öldürtmüştü, pek azı elinden kaçabilmişlerdi; Romalı beyzadeleri ve Kutsal Meclis'in kardinallerinin çoğunu davasına kazanabilmişti; gücünü yaymaya gelince Toskana'yı elegeçirmek niyetindeydi ve daha şimdiden Perugio ve Piombino'ya sahipti. Piza ise koruyuculuğunu iste-

(12) XII. Louis.

mişti.[13] Ve Fransa ile bütün bağların kopartıldığı gün (ki, İspanyollar Fransızları Napoli'den atınca her iki taraf da onun dostluğunu satın almak zorunda kalmışlardı) bu da gecikmedi ve bir sıçrayışta Piza'ya erişti. Lucca ve Siena da kısmen korkudan, kısmen Floransa'ya imrendiklerinden teslim bayrağını çekiyorlardı; yardımsız kalan Floransa da aynı yazgıyı paylaştı. Eğer tüm planları başarılı olsaydı (ki Alexander'in öldüğü yıl bu da olacaktı) o denli güç ve şan kazanmış olacaktı ki kendi gücüyle tutunabilirdi ve artık bir başkasının talihine ve gücüne değil de yalnızca kendi kendisine ve yeteneğine güvenecekti.[14] Ama Alexander, [Cesare] kılıcını kınından ilk kez çıkarttıktan beş yıl sonra, onu, sadece uysallaştırılmış Romayna ile başbaşa bırakarak öldü. Bütün geri kalan daha havadaydı ve çok güçlü iki düşman ordu arasında kıstırılmış olan Dük ölümcül hastaydı. Ama o kadar kararlı, o kadar yürekli idi ve insanlar nasıl kazanılır, nasıl yitirilir öyle iyi biliyordu ki onca kısa zamanda atılan temeller o derece dayanıklıydı ki karşısında bu hasım ordular bulunmasaydı ya da sağlığı yerinde olsaydı muzaffer olurdu. Ve bu temellerin ne kadar sağlam oldukları da görüldü; Romayna onu bir aydan fazla bekledi; Roma'da yarı-ölü halde iken tam bir güvenlik içinde kaldı ve düşmanları Baglioniler, Vitelliler, Orsiniler ona karşı hiçbir şeye kalkışamadılar; istediği kişiyi Papa seçtiremedi ama en azından istemediklerini de saf dışı bıraktı. Eğer Alexander öldüğünde kendi sağlığı yerinde olsaydı her şey çok kolay olurdu. Ve bizzat kendisi, İkinci Julius[15] Papa seçildiği zaman babasının ölümünden

(13) Cesare Borgia 1501 Eylül'ünde Piombino'yu; 1503 Ocağında da Perugia'yı elegeçirmişti.

(14) O sırılarda Fransa, Floransa, Bolonya ve Sienna arasında bir ittifak hazırlığına işaret eden kimi tarihçiler bu olasılığın Machiavelli'nin ileri sürdüğü kadar güçlü olmadığını belirtiyorlar.

(15) San Pietro Kardinali Giuliano della Rovere (1443–1513) 28 Ekim 1503'te II. Julius adıyla Papa seçildi (1503–1513). İtalya'da Papalığın siyasal gücünü arttırdı, 1508'de Venediklilere karşı Cambrai Ligasi'nı, 1512'de Fransa'ya karşı Kutsal Liga'yı kurdurdu.

sonra doğabilecek tüm engelleri düşündüğünü ve tümüne çare bulduğunu ama onun öldüğü gün kendisinin de ölüm döşeğinde olabileceğini düşünmediğini bana anlatmıştı.

Dük'ün böylece toparlayıp incelediğim eylemlerinde eleştirecek bir yön görmüyorum. Tersine, zaten yaptığım gibi, talihin bir cilvesi ya da başkalarının gücünden yararlanarak prensliğe yükselen herkese onu örnek göstermeye değer buluyorum. Zira karakterinin büyüklüğünü bir büyük amacın başarısına koşarken başka türlü davranamazdı; sadece Alexander'in kısa ömrü ve kendisini vuran hastalık onun tasarılarının önüne dikildiler. Demek oluyor ki yeni edindiği prensliğinde düşmanlarını etkisiz kılmak, kendine dostlar bulmak, güçle ya da hileyle yenmek, halkın sevdiği ve korktuğu olmak, askerlerince itaat edilmek ve sayılmak, ona zararı dokunacak olanların ocağını söndürmek, eski kurumları yenilemek, sert ama sevecen, geniş gönüllü ve serbest fikirli olmak, hain bir milisi ortadan kaldırıp bir yenisini kurmak, kendisine hizmette tez canlı ya da saldırmakta sakıngan olmaları için kralla ve prenslerle dostluğunu sürdürmek isteyecek kişi Cesare Borgia'nın eylemlerinden daha yeni örnek bulamayacaktır. Ona yalnızca sonradan kendisine sırt çeviren Julius'un papa seçilmesine onay verdiği için eleştiride bulunulabilir. Zira, dediğim gibi, istediğini papa yapamaz idiyse de hiç değilse istemediğini engelleyebilirdi; dolayısıyla bir zamanlar zarar verdiği ya da dini liderlik mevkiine geçince ondan korkmak için nedenleri olan şu ya da bu kardinalden birinin seçilmesini asla kabul etmemeliydi. Gerçekten de, insanlar başkalarına en çok korkudan ya da hınç duydukları için zarar verirler. Dük'ün kişisel olarak zararı dokundukları San Piero ad Vincula, Colonna, San Giorgio, Ascanio Kardinalleri idi.[16] Fransa Kralı'nın dostluğuna sahip olarak kendisi zaten çok güçlü olduğu için Rouen Kardinali ve akrabalık bağları ile minnet borcundan ötürü İspanyollar dışında tüm ötekilerin kendisinden korkmaları için bir neden vardı. Bu nedenle Dük her şey-

(16) Kardinaller Giovanni Colonna, Raffaello Riario ve Ascanio Sforza Dük'e düşmandılar.

den önce bir İspanyolu papa seçtirmeliydi; o olmazsa Rouen Kardinali[17] de olurdu, ama San Piero ad Vincula hayır.[18] Yeni yapılmış iyiliklerin, büyüklere eski hakaretleri unutturduğunu sanan kişi ağır bir yanılgı içinde demektir. İşte Dük bu seçimde hata yaptı ve bu, onun yıkılışına neden oldu.

(17) Georges d'Amboise, Bkz. Blm. III, Dipnot 23.

(18) San Piero ad Vincula yani Giuliano della Rovere. Devrin önde gelen tarihçilerinden Guicciardini, *Storia d'Italia* adlı yapıtında, Cesare Borgia'nın İspanyol kardinalleri istediği gibi yönlendirmeyeceğini çünkü onların kendi çıkarlarına Dük'e olan vefa borçlarından daha çok önem vererek İspanya Kralı'nı kızdırmak pahasına, bir Fransız olan Rouen Kardinali'ni Papa seçmeye yanaşmalarının söz konusu olmadığını vurguluyor.

VIII
ALÇAKLIKLA PRENSLİĞİN BAŞINA GEÇENLER ÜSTÜNE

Ama insan, talihin yardımı ya da kendi becerisi olmaksızın daha başka iki yoldan da prensliğin başına geçebildiğine göre, bence incelerken bunları da bir yana bırakmamalı; kaldıki eğer cumhuriyetleri inceliyor olsa idik bunların birinden daha uzun boylu söz etmemiz gerekirdi. Bu iki yol ya alçakca ve cinai bir yoldan prensliğe yükselmek ya da sade bir yurttaş iken öteki yurttaşların desteği ile yurduna prens olmaktır. Birinci şıkkı biri eski, öbürü yeni iki örnekle ve bu usulün değerini başkaca tartışmadan anlatacağım, çünkü o kanıdayım ki buna mecbur kalanın başvurması yeter.

Sicilyalı Agatocle[1] sadece talihten yoksun değil aynı zamanda çok basit ve aşağılık biri olduğu halde Siraküza[2] Kralı oldu. Bir çömlekçinin oğlu olan bu adam ömrünün değişik dönemlerinde hep alçakça bir yaşam sürdü; ama bütün yasa dışı işlerinde öylesine yüksek bir akıl ve vücut gücü gösterdi ki askere yazılıp rütbe rütbe

(1) Sirakuza tiranı (İ.Ö. 316–289). İ.Ö. 305–304'te Sicilya'nın –Machiavelli'nin ileri sürdüğü gibi bütününün değil de– sadece Yunan kesiminin kralı oldu.

(2) Sicilya'nın limanı. İ.Ö. 734'te Korintlilerce kuruldu.

yükselerek sonunda Siraküza'nın başkomutanı oldu. Bir kez bu mevkiye geldikten sonra kral olmayı kafasına koydu ve kendisine özgürce verilmiş şeyi kimseye borçlu olmadan zorla elinde tutmak istedi. Niyetini o sırada Sicilya'da savaşmakta olan Kartacalı Amilcar'a[3] açtı ve ondan destek sözü aldı. Bir sabah, Agatocle, Siraküza halkını ve Senatosunu sanki Cumhuriyet'in işleri hakkında görüşlerini almak istemiş gibi toplantıya çağırdı ve bir işareti üzerine, askerleri tüm senatörleri ve en zengin plebleri kılıçtan geçirdiler. Onların ortadan kaldırılışından sonra, bu kentte iktidara hiçbir karşıkoymaya çatmadan yerleşti. Daha sonra, iki kez yenildiği, hatta Kartacalılar tarafından kuşatıldığı halde yalnızca kendisini savunmayı başarmakla kalmadı adamlarının bir bölümünü kenti savunmaya bırakıp kalanıyla Afrika'ya saldırdı. Kısa zamanda, Siraküza'yı kuşatmadan çıkarttı ve Kartacalıları geriçekilmeye zorladı. Öyle ki pazarlığa oturup Afrika'yla yetinmek ve Sicilya'yı Agatocle'ye bırakmak zorunda kaldılar. Eğer bu kişinin yaşamına ve eylemlerine bakarsan talihe yorabileceğin pek bir şey bulamazsın, değil mi ki yukarıda da dendiği üzere, prensliğe gelişi bir başkasının kayırmasıyla değil de binbir engele ve tehlikeye rağmen milisteki rütbesinin yükselmesiyle olmuştur; cüret ve cesareti sayesinde yerinde tutunmuştur. Yurttaşlarını öldürmeyi, dostlarına ihanet etmeyi, ne verdiği söze saygısının, ne acımasının, ne de dininin olmayışını meziyet olarak da adlandırmak mümkün değildir. Bütün bunlar insana iktidar sağlayabilir ama şan kazandırmaz. Agatocle'nin tehlike karşısındaki cesareti, güçlüklere, düşmanlıklara göğüs germekteki ve düşmanlarını altetmekteki yılmazlığı düşünülürse elbetteki en iyi örneklerden geri kalır yanı yoktur. Yine de insanlık dışı kıyıcılığı, sayısız cürümleri onu bir büyük adam olarak iyilikle anmamıza elvermez. Dolayısıyla elde ettiği şey ne talihe ne de beceriye bağlanamaz.

(3) Anibal'ın babası, Kartacalı önder (İ.Ö. 290–229). Romalıları Sicilya'da yendikten sonra, ülkesinde başgösteren isyanı bastırdı (İ.Ö. 240–237) ve İspanya'yı fethetti (İ.Ö. 237–229).

Şimdilerde, VI. Alexander'in papalığı döneminde ise, Oliveretto da Fermo[4] daha çocukken babasını kaybetmiş olduğu için Giovanni Fogliani adındaki dayısı tarafından yetiştirildi. İlk gençlik yıllarında mükemmel bir askeri disiplinle eğitilip yüksek bir rütbeye çıkabilsin diye Condottiere[5] Paulo Vitelli'nin[6] yanına verildi. Paulo'nun ölümünden sonra onun kardeşi Vitellozzo'nun emri altına girdi ve çok kısa zamanda gözü açıklığıyla, zekâsı, dayanıklılığı ve güçlü hafızasıyla bütün silah arkadaşları arasında en birinci oldu. Ama başkasına boyun eğmek ona ağır geliyordu. Bu nedenle Vitellozzo'nun ve kentin özgürlüğüne köleliğinden daha az değer biçen birkaç kişinin desteğiyle Fermo'yu işgal etmeyi tasarladı. Giovanni Fogliani'ye mektup yazarak yıllarca evinden uzak kaldığını, gelip hem kendisini hem de memleketini görmek istediğini, ve bu arada malını mülkünü de tanımış olacağını bildirdi. Ve, onca zaman şan ve şeref kazanmaktan başka bir uğraşı olmamış, ve hemşerilerine zamanını boşa geçirmemiş olduğunu göstermek için tantanalı bir biçimde, dostlarından ve bendelerinden yüz atlının eşliğinde gelmeyi arzuladığını belirterek, Fermo'luların kendisini şerefine layık bir biçimde karşılamalarını istedi. Bu sadece kendisine değil öğrencisi olduğu için ona da şeref verecekti. Giovanni dayı, yeğenine karşı görevini yerine getirmekte hiç kusur etmedi. Yeğeni, Fermo'lu beyzadeler tarafından tantanalı bir şekilde ağırlandı, onların konaklarında kaldı. Tasarladığı alçaklık için gerekeni hazırlamasına yetecek birkaç gün geçirdi. Zamanı gelince Fogliani ve bütün ilerigelenleri davet ettiği şâşâlı bir ziyafet verdi. Bu tür durumlarda âdet olduğu üzere iyice yiyip içildikten sonra Oliveretto, konuşmayı nazik konulara getirdi ve Papa Alexander'in büyüklüğünden, oğlu Cesare'den ve girişimlerinden söz etti. Giovanni ve ötekiler cevap verince bu

(4) Oliverotto Euffreducci da Fermo 26 Aralık 1501'de aşağıda Machiavelli'nin anlattığı şekilde iktidara geldi. Bir yıl sonra Cesare Borgia'nın tuzağına düşerek canından oldu.

(5) Eskiden İtalya'da paralı askerlerin komutanına verilen ad.

(6) Devrin ünlü komutanı Piza savaşında Floransalıların başkomutanıydı. 1 Ekim 1499'da ihanet suçundan idam edildi.

tür konuların daha gizli bir yerde konuşulması gerektiğini söyleyerek bir odaya çekildi; Giovanni ve ötekiler de ardı sıra gittiler. Daha yeni oturmuşlardı ki askerler saklandıkları yerlerden fırlayarak Giovanni ve yanındakilerin tümünü kılıçtan geçirdiler . Bu cinayetten sonra Oliveretto atına binip bütün meydanı aştı, yüksek meclis binasını kuşattı. Panik halindeki meclis teslim olunca bir hükümet kurup başına geçti. Derhal kendisine zararı dokunabilecek tüm hoşnutsuzları öldürüp yeni sivil ve askeri kararnamelerle yerini öylesine berkitti ki bir yılın sonunda kentini sıkıca elinde tuttuğu gibi bütün komşularına da korku saldı. Eğer Orsiniler ve Vitelli'yle birlikte yukarıda anlatmış olduğum gibi Cesare Borgia'nın Sinigaglia'daki tuzağına düşmeseydi[7] onu Fermo'dan defetmek Agatocle'yi Siraküza'dan defetmek kadar güç olurdu. Bu alçakça cinayetinden tam bir yıl sonra yakalandı ve ustalıkta olduğu kadar alçaklıkta da hocası olan Vitellozzo'yla aynı anda katledildi.

İnsan sorabilir, nasıl oldu da Agatocle ve benzerleri sayısız ihanet ve zulümden sonra yurtlarında güven içinde uzun zaman yaşayabildiler, dış düşmanlarına karşı kendilerini savunabildiler ve hiçbir fesatlığa meydan vermediler. Oysa onlar kadar zalim pek çok başkası bırakın savaşın bunalımlı dönemlerini barış zamanında da tahtlarını koruyamadılar. Bunun, zulmü iyi ya da kötü kullanmaktan ileri geldiğini düşünüyorum. Güvenliği sağlama bağlamak üzere bir seferde ama gereksiz yere uzatmadan ve olabilecek en erken anda iyiliğe çevrilerek yapılan zulme (eğer kötülükten iyi olarak söz edilebilirse) iyi kullanılmış diyorum. Başlangıçta az olup da zamanla söneceği yerde çoğalan zulüm ise tersine kötü kullanılmış demektir. Birinci çeşiti kullananlar, Tanrı'nın ve insanların yardımıyla Agatocle'nin yaptığı gibi yerlerini sağlamlaştırabilirler; ötekilere gelince, onların tutunmaları imkânsızdır. O yüzden, bir eyaleti elegeçirirken yeni işgalci gerekli tüm şiddetlerin bir hesabını yapmalı sonra da her gün tekrar etmemek için onları bir seferde uygulamalıdır.

(7) Bkz. Bl. VI.

Bu şekilde, ilkin tebasını yatıştırmış sonra da iyilik yaparak gönüllerini kazanmış olacaktır. Korkudan yahut yanlış hesaptan ötürü bir başka türlü hareket eden ise elinden bıçağı bırakmamak zorunda kalacaktır ki asla tebasına güvenemeyecek, tebasının sürekli suikast girişimleri onu hep tir tir titretecektir. Kötülük bir seferde bütünüyle yapılmalıdır. Tatmak için ne kadar az zaman olursa o kadar az yaralayıcı olacaktır. İyilik ise daha iyi tadına varılsın diye azar azar yapılmalıdır. Her şeyden önce, bir prens, tebasına karşı hiçbir iyi ya da kötü sürprizin davranışını bozamayacağı biçimde hareket etmelidir; zira sana ters düşen olaylarla gafil avlandığında kötülüğe başvuramazsın; o sıra iyilik yapmanın ise insana hiçbir yararı dokunmaz, zoraki yapıyorsun sanırlar ve hiçbir şükran duymazlar.

IX
SİVİL PRENSLİK ÜSTÜNE

Ama bir de ikinci yola bakalım yani bir sade kişinin alçaklık ya da nefret uyandıracak herhangi bir yolla değil de kenttaşlarının desteğiyle yurduna prens oluşuna. Buna sivil prenslik denebilir ve başa geçmek için ne görülmemiş bir beceriye ne de olağanüstü bir talihe gerek yoktur; daha çok talihle takviyeli bir hinoğluhinlik gereklidir. Bir prensliğin başına ya halkın ya da büyüklerin desteğiyle geçilir. Zira her kentte birbirine karşı bu iki eğilim vardır. Halk, büyükler tarafından yönetilmeyi de ezilmeyi de sevmez. Büyükler ise halkı yönetmek ve ezmek isterler. Ve bu iki farklı iştahtan kent için şu üç sonuçtan biri çıkar: Prenslik, özgürlük ya da başıboşluk.

Prenslik kimin eline fırsat geçmiş olduğuna bağlı olarak ya halktan ya da büyüklerden gelir. Büyükler halka direnemeyeceklerini gördüklerinde içlerinden birini prestijle şişirir sonra da prens yaparlar ve onun kanatları altında açlıklarını giderirler. Kendi yönünden halk da onlara karşıkoyamayacağını görerek kendi içinden birini çıkarıp şişirir ve onun nüfuzu altına sığınır. Büyüklerin yardımıyla prens olan kişi halkın yardımıyla olandan daha bir güçlükle yerinde tutunur; çünkü kendilerini ona eşit gören dolayısıyla istediği gibi buyurup oynatamadığı bir yığın çevresi olan bir prenstir. Ama prensliğe halkın arzusu, desteğiyle gelen kişi ise bir başına bulunur; çevresinde olanlar yalnızca ona boyun eğmeye hazır adamlardır. Ayrıca namuslu kalarak ve başkasına haksızlık etmeden büyükleri hoş-

nut etmek mümkün değildir oysa halk için durum böyle olmaz. Halkın arzusu kimseye dokunmaz; halk baskıya sırt çevirir, büyükler ise halkı ezmeye çabalar. Şunu da ekleyelim ki halkın düşman kesilmesi prensin güvenliğini bozar çünkü halk kalabalıktır; büyüklerden ise kendini koruyabilir çünkü onlar azdır. Bir prensin kendisine düşman bir halktan bekleyebileceği en büyük kötülük yüzüstü bırakılmaktır; ama eğer ona büyükler karşı ise yalnızca kendisini terk etmelerinden değil kendisine karşı silaha sarılmalarından da korkmalıdır; zira küçüklerden daha uzak görüşlü ve daha kurnaz oldukları için olayları önceden kestirebilirler ve geleceğin efendisinin gözüne girmeye çalışarak kendilerini selamete alırlar. Ayrıca şu da vardır: Prens her zaman hep aynı halkla yaşamak zorundadır; ama onu hep aynı büyükleri tutmaya zorlayan hiçbir şey yoktur - değil mi ki her gün istediğini yapar, istediğini bozar, keyfince ünvan dağıtır yahut geri alır.

Bu noktayı daha iyi aydınlatmak için diyorum ki başlıca iki çeşit büyük vardır: Ya, öyle davranırlar ki her şeyde prensin talihine bağlıdırlar - ya da hiçbir şey yapmazlar. Birincileri çok fazla açgözlü olmamaları kaydıyla korumalı, onurlandırmalısın. Kimseye bağlanmayan ikinciler ise yine iki çeşite ayrılabilir. Ya mızmızlıktan bağlanmıyorlardır; o halde, özellikle bilge ve uyanık kişiler iseler onlardan yararlanmaya bakmalısın; iyi gününde sana onur verirler, hasımlıkta onlardan korkacağın hiçbir şey olmaz; ya da hesap ve hırs içinde hareket ediyorlardır. Bu da onların seni kendilerinden daha az düşündüklerinin işaretidir ve böylelerinden vebadan kaçar gibi kaçmalısın zira kötü gününde hep yıkılmana yardımcı olacaklardır. Bu nedenle halkın desteğiyle prens olmuş kişi bu desteği hep sürdürmeye bakmalıdır. Bu da kolay olacaktır zira halk ezilmemekten başka bir şey istemez. Buna karşılık, halka karşı büyüklerin yarattığı prens her şeyden önce halkın gönlünü kazanmaya bakacaktır; bu da kolay olacaktır yeter ki halkı kollasın. Oysa kötülük beklediği bir adamdan iyilik gören ister istemez ona şükran duyacaktır; o zaman halk sanki kendisi onu o mevkiye yükseltmişcesine prense daha yakınlık gösterecektir. Prense gelince, halkı kendisine bağla-

makta çeşitli olanaklara sahiptir; bu olanaklar koşullara göre değişir ve hiçbir kesin kural konamaz; bu yüzden daha fazla söz etmeyeceğim bundan. Sadece sonuç olarak diyeceğim ki bir prens halkın sevgisine kesinkes muhtaçtır; yoksa onun düşmanlığında başvurabileceği hiçbir çare yoktur.

Isparta Kralı Nabis,[1] bütün Yunanistan'ın ve muzaffer bir Roma ordusunun saldırılarına dayandı ve onlara karşı hem yurdunu hem de iktidarını savundu. Tehlike sırasında az sayıda muhalifini etkisiz kılmak yeterliydi ama eğer halk ona kafa tutsaydı asla yetmezdi. Bu görüşümü kabul etmeyen biri varsa, benim karşıma, *halka dayanan çamura temel atar* şeklindeki özdeyişi çıkartmasın. Çünkü bu söz, halkı muhtemel düşmanların ya da yüksek yöneticilerin zulmünden kurtarmak üzere halka belbağlayan bir sade yurttaş için doğru olabilir. O kişi bu durumda hayal kırıklığına uğrayabilir tıpkı Roma'da Gracchus kardeşler[2] ve Floransa'da Giorgio Scali[3] gibi. Ama söz konusu olan yetki ve cesaret sahibi, tehlike karşısında metin kalmasını bilen, gereken önlemleri zamanında alan, verdiği emirler ve gözüpekliğiyle kitleleri hareket geçiren bir prens ise asla halkı tarafından aldatılmaz ve sağlam zemin üzerine temel atmış olduğunu görür.

Ne var ki bu prenslikler sivil düzenden mutlaklığa geçmeye kalkıştıklarında tehlikeye düşerler, çünkü böylesi prensler ya bizzat ya da yüksek görevliler eliyle yönetimi sağlarlar. Bu sonuncu şıkta,

---

(1) İ.Ö. 207–192 yılları arasında zalimliğiyle ünlü Isparta tiranı.

(2) Tiberius Sempronius Gracchus (doğumu, İ.Ö. 162) ve Caius Sempronius Gracchus (doğumu, İ.Ö. 154) kardeşler. Halk temsilcisi iken her ikisi de Roma İmparatorluğu'ndaki soylu sınıfın toprak açgözlülüğünü dizginlemek için mücadele vermişler, bu yönde tarım yasası önerileri getirmişlerdi. Büyük kardeş İ.Ö. 133'de öldürüldü, küçüğü ise İ.Ö. 121'de bir isyan sırasında cinayete kurban gitti.

(3) Floransalı zengin, Ciompi isyanının (1378) ardından halka önder oldu. Ancak otorite kuramayınca 17 Ocak 1382'de idam edildi.

durumları çok daha zayıf ve çok daha tehlikelidir; çünkü tümüyle kendilerinden önce yüksek görevlere gelmiş yurttaşlarının keyfine bağımlıdırlar; onlar ise kara günde ya karşı tavır alarak ya da itaatsizlik ederek prenslerinin kolayca batışına neden olurlar. Oysa prens mutlak buyurganlığa tehlikeler içinde erişemez; çünkü emirleri yüksek görevlilerden almaya alışmış yurttaşları ve tebası güç koşullarda ona boyuneğmeye hazır değillerdir; ve o yüzden, ne olacağının bilinmediği anlarda, kendilerine güvenebileceği adamları yoktur. Rahat zamanlarda tanıdıklarına da belbağlayamaz; zira o sırada yurttaşlar devlete muhtaçtır, herkes koşturur,vaadlerde bulunur, ölüm uzaktayken herkes devleti için canını vermek ister. Ama kara günler gelip çattı mı yurttaşlara ihtiyacı olan devlettir ve pek fazla bulmaz. Denemesi o derece tehlikelidir ki ancak bir kez yapılabilir, birincisi de zaten sonuncu olur. Bunun içindir ki bilge bir prens yurttaşlarını her zaman ve talihin her yüzünde kendisine ve devletine muhtaç bırakacak şekilde davranmalıdır. Öylelikle uzun yıllar ona sadık kalırlar.

X
BİR PRENSLİĞİN GÜCÜNÜN NASIL ÖLÇÜLECEĞİ

Bu prensliklerin meziyetleri konusunda sağlam bir yargıya varmak için bir başka noktayı daha elealmak gerekir. Geniş bir ülkeyi yöneten bir prens gerektiğinde savunmasına kendi başına güç yetirebilmekte midir yoksa her seferinde başkalarının gücüne mi belbağlamaktadır? Bunu daha iyi aydınlatmak için ben derim ki askerleri kendilerinden çıkartarak ya da parayla tutarak yeterli bir ordu kurmak ve savaşmak olanağı olanlar tek başlarına kendilerini savunabilirler ve savunmalıdırlar. Ötekiler ise tersine başkasına muhtaçtırlar yani açık arazide dövüşemeyip surlarının ardına sığınmak ve savunma için olanca güçlerini kullanmak zorundadırlar. Beride birinci durumu işlemiştik[1] ve daha ileride gerekeni ekleyeceğiz. İkinci durum için ise bu türden prensleri ancak kentlerini berkitmeye ve topraklarının geri kalanını bütünüyle bir yana bırakmaya cesaretlendirmekten başka diyecek şey yoktur. Eğer böylece sağlamca surlarının gerisinde olursan ve yukarıda dendiği, ileride yine denecek olduğu üzere tebanın da desteğini kazanmış isen her zaman ancak büyük duraksamalarla saldırıya uğrarsın. İnsanlar hep büyük güçlükler taşıyan girişimlere düşmandırlar; ve hiçkimseye sapasağlam surlarla ve kendisine sıkıca bağlı bir halkla çevrili bir prense saldırmak bir oyun gibi gelmez.

(1) Bkz. Bl. VI.

Almanya'nın kentleri, kendi halinde bir arazinin ortasında büyük bir özgürlük içindedirler. Keyifleri estikçe imparatorlarına boyun eğerler; ne ondan ne de komşu güçlerin hiçbirinden korkmazlar, çünkü öylesine sağlam kaleleri vardır ki herkese onları kuşatmak uzun ve çetin bir iş olarak görünür. Hepsinin uygun hendekleri ve surları, kalabalık bir topçusu ve depolarında, ambarlarında her zaman bir yıllık yiyecek ve yakacakları vardır. Bundan başka, kamu servetine el atmadan fakir tabakayı besleyebilmek için topluluklarında her zaman kentin ana direği olan birtakım işler, bir yıl boyunca onları işe koşmak üzere tam ayaktakımına göre zenaatler vardır. Nihayet, erkeklerin düzenli bir biçimde savaşa hazırlandıkları askeri talimler de sonderece gözdedir.

Demek ki sağlam surları olan bir kente bekçilik eden ve tebası tarafından nefret edilmeyen bir prensin saldırıya uğraması tehlikesi azdır. Ve eğer buna rağmen herhangi biri böyle bir serüvene kalkışırsa rezil olmuş ve süngüsü düşmüş bir halde yüzgeri etse gerektir. Zira bu dünyanın işleri öylesine değişik ve sonu bellisizdir ki insana ordularını bütün bir yıl boyunca bir kenti kuşatmakta aylak aylak tutmak imkânsız görünür. Bana şöyle karşılık verenler çıkabilir: Ya halkın surların dışında malı mülkü varsa, ya onları yanar görürse yeterince sabırlı olabilecek midir? Buna yanıt olarak derim ki: Güçlü ve yürekli bir prens her zaman böylesi güçlüklerin üstesinden gelecektir.

Kimi zaman yandaşlarını oldukça kısa sürecek bir kuşatma umuduyla oyalayacak, kimi zaman düşmanın gaddarlıklarından söz ederek gözlerini korkutacaktır. Gerekirse fazla tehlikeli muhaliflerini tasfiye edecektir. Ayrıca henüz kuşatılanların cesareti istim üzerindeyken ve savaşa isteklilerken, hasmı daha saldırının ilk anından başlayarak ülkeyi yakacak, yerle bir edecektir. Birkaç günün sonunda heyecan düşer; ama prensin gelecekten korkusu olmaz: Olan olmuştur, uğranılan zararın çaresi yoktur; o zaman tebası prense daha sıkı sarılır zira onu kendilerinin öcünü almakla yükümlü görürler; değil mi ki onu savunmak için evleri yıkılmış, toprakları yakıl-

mıştır. İnsan doğası öyledir ki insanlar birisinin kendilerine yaptıkları yardımdan ötürü olduğu kadar kendilerinin ona yaptıkları yardımdan ötürü de bağlanırlar. Demek ki tüm bu noktalar dikkatle göz önünde tutuldukta, uyanık bir prensin cephane ve yiyecek eksikliği olmadıkça tebasını bütün kuşatma boyunca sağlam durdurtmakta pek güçlük çekmeyeceği anlaşılır.

XI
RUHBAN PRENSLİKLERİ ÜSTÜNE

Şimdiki halde anlatacak bir tek ruhban prenslikleri kalıyor ki bunlar için bütün güçlük elde etmeden öncedir; zira ister bilek gücüyle ister talihle elegeçirilmiş olsunlar ne biri ne de öbürü olmadan da elde tutulurlar; çünkü dinin çok eskiye dayanan kurumlarınca desteklenirler. Bunlar öylesine güçlü ve o denli sağlam çıkmışlardır ki hareket tarzı ve yaşantısı nasıl olursa olsun prensleri yerlerinde tutunurlar. Bir tek ruhban prensler hiç savunmadıkları topraklara, hiç yönetmedikleri tebalara sahiptirler; ve devletleri savunulmasalar da ellerinden alınmaz; tebaları yönetilmeseler de bunu dert etmezler, başkasının safına geçmeyi de ne düşünebilirler ne de yapabilirler. Demek ki güvenlik içinde ve mutlu olan prenslikler sadece bunlardır. Ama, insan aklının yaklaşamayacağı kadar üstün gerekçelerle yönetildikleri için bu konuda konuşmayacağım; çünkü bunlar Tanrı'nın inayetiyle kurulmuşlardır ve korunmaktadırlar, haklarında konuşmam ukalalık ve kendini bilmezlik olur. Bununla birlikte, Alexander'e[1] dek İtalya'nın öndegelen yöneticileri ve beyzadeleri ve sadece bu ünvanı gerçekten hak edenler değil, en küçük baronları ve beyleri bile Papalığı pek fazla saymazken bugün Kilise'nin

(1) Papa VI. Alexander.

cismani gücünün bir Fransız Kralını titretecek, onu İtalya'dan kovacak ve Venediklileri çökertecek[2] kadar nasıl arttığı bana sorulacak olursa, her ne kadar anlatacaklarım biliniyorsa da bu soruya cevap vermekten kaçınmam.

Fransa Kralı Charles'ın[3] İtalya'ya girmesinden önce bu ülke Papa'nın, Venediklilerin, Napoli Kralının, Milano Dükünün ve Floransalıların yönetimi altındaydı. Bunların başlıca iki kaygıları vardı: Biri, yabancı biri ordularını İtalya'ya sokmasın; öbürü, aralarından herhangi birinin toprakları genişlemesin. En çok gözlenenler Papa ve Venediklilerdi. Venedik'i susta tutmak için Ferrara savunmasında olduğu gibi bütün ötekilerin birlik olması gerekmişti; Papa'yı dizginlemek için ise ötekiler Romalı baronları kullanıyorlardı. Oysa bunlar sürekli birbirlerini yiyen iki hizibe bölünmüşlerdi, Orsiniler ve Colonnalar. Papa'nın gözü önünde bile kılıç elde dolaştıkları için papalığı zayıf ve aciz düşürüyorlardı. Kimi zaman Sixtus[4] gibi yürekli bir papa ortaya çıksa bile ne talihi ne de yeteneği onun da güç durumdan kurtulmasına yetmemiştir. Saltanatlarının kısalığı bunun nedeniydi. Zira bir papa hüküm sürdüğü on yıl içinde hizipler-den birini güç bela zayıf düşürebilirdi. Onlardan biri, diyelim, istisna olarak Colonnaların ocağını neredeyse söndürüyordu ise onun yerine geçen, Orsinilerin düşmanı kesiliyor ve Colonnaları diriltiyor ama Orsinileri söndürecek zaman bulamıyordu. Bu durum Papa'nın cismani gücünün İtalya'da pek ciddiye alınmamasına neden oluyordu. Sonunda VI. Alexander gelerek daha önceki dini önder-

(2) 1508 yılında Venediklilere karşı Papa II. Julius, Fransa Kralı XII. Louis, Cermen İmparatoru Maximilien ve İspanya kralı Ferdinando'nun oluşturdukları Cambrai Ligası kastediliyor. Bu Liga aracılığıyla Fransa Kralı XII. Louis Papa'nın iradesi doğrultusunda Agnadello (Lombardiya'nın bir kenti) savaşında Venediklileri yenilgiye uğrattı. (1509) Bundan az sonra da Papa, Fransızları Lombardiya ve Cenova'dan kaçırttı. (1512-1513).

(3) VIII. Charles.

(4) IV. Sixtus adıyla papa olan (1471-1484) Francesco Della Rovere (1414-1484).

lerin hiçbirinin yapamadığı bir şeyi, para ve asker gücüyle bir Papa'nın neler yapabileceğini gösterdi; Valentino Dükü'nün yardımı ve Fransızların İtalya'ya inmelerinden de yararlanarak yukarıda Dük'ün eylemlerinden söz ederken anlattığım işleri yaptı. Gerçi niyeti Kilise'yi değil Dük'ü güçlendirmekti ama sonuçta bundan Kilise yararlandı çünkü kendisinin ve oğlunun ölümünden sonra onların çabalarının mirasına kondu. Julius[5] papa olduğunda Kilise'yi büyümüş, bütün Romayna'ya yayılmış, Roma baronlarını ocağı söndürülmüş, Alexander'in darbeleri altında hizipleri tasfiye olmuş halde buldu; ayrıca Alexander'den önce hiç denenmemiş olan para bulma işinin yolu açılmıştı.[6] Julius yalnızca bu yolda yürümekle kalmadı daha da ileri gitti; Bolonya'yı almayı, Venediklileri ezmeyi ve Fransızları İtalya'dan kovmayı kurdu; ve tasarladığı tüm bu işleri başardı; bunları kişisel çıkarı için değil de Kilise'nin güçlenip büyümesi için yaptığından ötürü de daha büyük bir şan kazandı. Ayrıca Orsini ve Colonna'ları bulduğu durumda bıraktı; kendi aralarında bazı anlaşmazlık nedenleri kalmış olsa da iki şey bunları rahat durdurttu: Biri, Kilise'nin korkutucu hale gelen gücü; öbürü, aralarının açılmasının ardındaki neden olan kendi içlerinden kardinal çıkartabildikçe bu iki hizipin asla birbirleriyle barışık olmayacaklarıdır; çünkü Roma'da ve dışarıda onların rekabetini körüklüyorlar ve baronlar da kendilerine destek olmak zorunda kalıyorlar; yani baronlar arası anlaşmazlık ve geçimsizlik yüksek dereceli din görevlilerinin ihtiraslarından doğuyor. Bundan ötürü Papa Leo[7] Hazretleri papalığı öylesine güçlü buldu. Umulur ki kendinden öncekilerin silah zoruyla büyülttüğünü o, iyiliği ve sayısız öteki meziyetleriyle çok daha büyük, çok daha saygıdeğer kılacaktır.

---

(5) II. Julius adıyla papa olan (1503–1513) Giuliano Della Rovere. Kilise'ye cismani gücünü yeniden kazandırdı. Venediklilere karşı Cambrai Ligası'nın (1508), Fransızlara karşı da Kutsal İttifak'ın (1512) kurulmasına öncülük etti.

(6) Bulunan çare üst düzey Kilise görevlerinin elaltından ruhbanlardan en fazla parayı verene satılmasıydı.

(7) X. Leo adıyla Papa olan (1513–1521) Jean de Medicis.

XII
DEĞİŞİK MİLİS TÜRLERİ VE PARALI ASKERLER

Üzerinde akıl yürüttüğüm ve güçlerinin, zaaflarının bazı nedenlerini elealdığım, elegeçirmek ve eldetutmak için sık sık kullanılan çareleri ayrıntılı olarak tanıttığım prensliklerle ilgili olarak, geriye, daha önce adı geçenlerin her birinde genel olarak saldırı ve savunma hakkında söz etmek kalıyor. Yukarıda, bir prensin sağlam temellere sahip olmasının ne kadar gerekli olduğunu; yoksa yıkılıp gideceğini söylemiştik. Ve ister yeni, ister eski, isterse karma olsun tüm devletleri ayakta tutan başlıca temeller iyi yasalar ve iyi ordulardır. İyi ordular olmadan iyi yasalar olamayacağına göre ve iyi orduların bulunduğu yerde iyi yasaların olması gerektiği için yasalar üzerinde durmayıp ordudan söz edeceğim.

İmdi, diyorum ki, bir prensin devletini savunacağı ordu ya kendi öz ordusudur, ya paralı ordudur, ya yardımcı ya da bu ikisinin karmasıdır. Paralı ordu ve yardımcı ordu yararsız ve tehlikelidir; ve devletini paralı ordu temeli üzerine kuran prens asla istikrar ve güven içinde olamaz; çünkü paralı askerler birlik içinde değildir, muhteristir, disiplinsizdir, kalleştir; dostların önünde yiğit, düşmanın önünde alçaktır; Tanrı'dan korkmaz, insanlardan utanmaz; ve saldırıya geçmeyi ne kadar ertelersen yıkımını da o kadar ertelemiş olursun; barışta onlara, savaşta düşmanlara soyulursun. Bütün bunların nedeni onları birarada tutan tek şeyin aldıkları az miktarda aylık oluşudur ki bu para da onların senin uğruna ölmeyi istemelerini sağlamaya yetmez. Savaş yapmadığın sürece senin askerlerin olma-

yı pekâlâ isterler; ama, bir savaş çıkmayagörsün ya kaçarlar ya çekip giderler. Bunu kanıtlamak o kadar güç bir şey olmasa gerek çünkü İtalya'nın bugünkü perişan durum unun yıllarca sadece paralı askerlere dayanmış olmaktan başka bir nedeni yoktur. Bunlar başlangıçta bazı ilerlemeler sağlamış ve kendi aralarında savaştıkça yiğit gözükmüşlerdir; ama yabancının gelmesiyle ne mal oldukları ortaya çıkmıştır. Öyle ki Fransa Kralı Charles İtalya'yı tebeşirle alabilmiştir;[1] bunun nedeni günahlarımızdır diyenler doğru söylüyorlardı; ama bu günahlar onların sandıkları günahlar değil, benim anlattıklarımdır: Cezasını yine prenslerin çektikleri prens günahları.

Bu birliklerden ne gibi kötülükler gelebileceğini daha iyi kanıtlamak istiyorum. Paralı askerlerin komutanları ya harika adamlardır ya da değildirler. Harika iseler onlara güvenemezsin, çünkü ya bizzat sana baskı yaparak ya da senin niyetine aldırmadan baş kalarını ezerek elde edecekleri kendi büyüklüklerine takılıdır kafaları; ama işlerinde usta da değillerse seni yine yıkıma götürürler. Ve bana cevap olarak denecek olursa ki ister paralı asker olsun ister olmasın eli silahlı her komutan aynı şeyi yapar, karşılığım şu olur: Ordu ya bir prensin hizmetindedir ya da bir cumhuriyetin. Prens bizzat kendisi sefere çıkmalı ve komutanlığı üstlenmelidir; cumhuriyette ise yurttaşlardan biri görevlendirilir. O görevlendirilen iyi çıkmazsa, değiştirilmelidir; iyi çıkarsa haddini bilmezlik etmesin diye yasalarla dizginleri sıkı tutulmalıdır. Deneyler gösteriyor ki yalnızca silahlanmış cumhuriyetler ve prensler büyük işler yapmışlar paralı askerler ise zarar vermekten başka bir işe yaramamışlardır. Ayrıca kendi öz kuvvetleriyle silahlı bir cumhuriyetin yurttaşlarından birine boyun eğmesi yabancı kuvvetlere dayanan bir cumhuriyetten çok daha güçtür.

Roma ve Isparta yüzyıllarca silahlı ve özgür oldular. İsviçreliler de sonderece silahlı ve sonderece özgürdürler. Paralı askerlere

(1) Devrin tarihçilerinden Commynes tarafından Papa VI. Alexander'e atfen söylenen söz. (Memoires, VII, 14).

eski bir örnek Kartaca'dan gösterilebilir; Roma'ya karşı ilk savaştan sonra Kartacalılar neredeyse kendi paralı askerlerinin boyunduruğu altına gireceklerdi oysa komutanları kendi öz yurttaşlarıydı. Makedonlayı Filip,[2] Epaminondas'ın ölümünden sonra Tebaililer tarafından komutanlığa getirilmişti ve ilk zaferden sonra Tebaililerin özgürlükleri ellerinden gitti. Dük Filippo'nun ölümünden sonra Milanolular Venediklilere karşı Francesco Sforza'yı parayla tuttular. O da Caravaggio'da düşmanları yendikten sonra patronları olan Milanolulara baskı yapmak için onlarla birlik oldu.[3] Sforza'nın babası, Napoli Kraliçesi Giovanna'nın parayla tutulmuş komutanı iken ansızın onu yüzüstü bıraktı; öyle ki kraliçe tahtını yitirmemek için kendini Aragona Kralı'nın kucağına atmak zorunda kaldı.[4] Ve eğer Venedikliler ile Floransalılar varlıklarını bu birliklerle büyüttüler,ve komutanları prens olmaya kalkışmadan savundularsa derim ki Floransalılar bu olayda çok şanslı çıktılar; çünkü ihtiraslarından korkabilecekleri değerli komutanlarının kimi savaş kazanmamış, kimi engelle karşılaşmış, kimi de ihtiraslarını başka yerlere yöneltmişlerdi. Zafer kazanmamışlardan biri de Giovanni Aucut'tu.[5] Yenmemiş olduğu için sadakatini kanıtlayamadı; ama herkes teslim ediyor ki eğer yenmiş olsaydı Floransa'yı avucunun içine alırdı. Her zaman birbirlerine ters düşen Sforza ve Braccio[6] bu yüzden birbirlerini etkisizleştiriyorlardı. Francesco ihtirasını Lombardiya'ya çevirdi, Broccio da Kilise ve Napoli Krallığına. Ama günümüze daha yakın

(2) Büyük İskender'in babası.

(3) Bkz. Bl. I ve VII.

(4) Napoli Kralı Ladislao'nun hizmetinde bir condottiere olan Muzio Attendolo Sforza. 1414'te onun ölümünden sonra yerine geçen Kraliçe II. Giovanna'ya 1426'da başkaldırdı. Bunun üzerine Kraliçe Giovanna, Aragona ve Sicilya Kralı Alfonso'yu kendine oğul ve veliaht olarak tanıyarak onun koruması altına girdi.

(5) İtalya'da Giovanni Acuto adını alan ve 1316–1393 arasında paralı asker olarak savaşlara girip çıkan ünlü İngiliz maceraperest John Havckvood. 1377'de Floransa'nın hizmetindeydi.

(6) Andrea Braccio da Montone.

olaylara gelelim. Floransalılar sağduyulu biri olan ve sade yurttaş iken büyük üne kavuşmuş Paulo Vitelli'yi komutan yaptılar.[7] Piza'yı almış olsaydı kimse inkâr edemez ki Floransalılar ona boyun eğmek zorunda olurlardı; zira eğer o düşmanın hizmetine geçseydi kendileri çaresiz kalırlardı; ama kendilerinin adamı olarak kalsaydı bu kez onlar ona itaat etmek durumundaydılar. Venediklilere gelince, ilerlemelerine bakılırsa görülür ki savaşı kendi öz suvvetleriyle yaptıklarında güvenli ve şanlı bir biçimde hareket etmişlerdir. Kara savaşına girişmelerinden önceki durum buydu; soyluları ve silahlanmış halk yiğitçe hareket ediyordu; ama, karada savaşmaya başladıklarında bu erdemlerini unuttular ve İtalyan geleneklerine uydular. Başlangıçta büyük topraklara sahip değillerdi ve büyük ünlerinden ötürü komutanlarından fazla çekinmiyorlardı; ama Carmingnola'nın[8] yönetimi altında topraklarını genişlettikçe hatalarının ilk kanıtını gördüler. Çünkü Milano Dükü'nü yendiğinde yiğitliğiyle göze çarpmış iken artık savaştan soğumuş olduğunu fark ettiler,onunla kazanamayacaklarını çünkü kazanmayı istemediğini ama elde ettiklerini yitirmeden de onun işine son veremeyeceklerini düşündüler; onun için güvenliklerini sağlama bağlamak üzere onu öldürmeleri gerekti. O zamandan beri Bartolomeo da Bergamo, Ruberto da San Severino, Pitigliano Kontu[9] ve benzerleri gibi komutanlara sahip oldular; onlarla zaferden çok yenilgiden korkmak durumundaydılar. Nitekim sonraları Valia'da bu da başlarına geldi. Sekiz yüz

(7) Bkz. Bl. VIII.

(8) Carmagnola Kontu Francesco Bussone. Condottiere olarak ilkin Filippo Maria Visconti'nin, daha sonra da Venedik Cumhuriyetinin hizmetinde savaştı. 5 Mayıs 1432'de Venedik'te ihanetle suçlanarak idam edildi.

(9) 1448'de Caravaggio'da Sforza'nın milislerine yenilen Bartolomeo Colleoni da Bergamo. 1482-1484 Ferrara savaşında Venediklilere komuta eden Ruberto da San Severino. 14 Mayıs 1509'da Vaila (Agnadello da denir) savaşında Venedikli milislere yenilen milis komutanı Pitigliano Kontu Niccolo Orsini.

yılda onca zahmetle elde ettiklerini bir günde yitirdiler. Çünkü bu birliklerin zaferleri yavaş, geç ve cılızdır ama kayıpları birden ve şaşırtıcı olur. İmdi, bu örnekler beni İtalya'nın yıllardır paralı asker kullanması konusuna getirmişken bu konuyu daha fazla ve daha yukarıdan incelemek istiyorum, bir şeyin kökü ve gelişimi bilinirse tedavisi de daha iyi olur.

Şu halde siz de bilirsiniz ki son zamanlarda imparatorluğun İtalya'nın dışına itilmesi ve Papa'nın cismani gücünün daha da yaygınlık kazanmasıyla İtalya birçok devlete bölündü; çünkü büyük kentlerin çoğu daha önceleri imparatordan aldıkları destekle kendilerini ezen soylulara karşı silaha sarıldı; Kilise de kendi cismani gücünü arttırmak için bunu körükledi; birçok başka kentte de sade yurttaşlar prens oldular. Öyle ki sonuç olarak hemen hemen bütün İtalya Kilise'nin ve birkaç Cumhuriyet'in eline geçtiği ve bu papazlarla bu yurttaşlar silah taşımaya alışık olmadıkları için yabancı asker tutmaya başladılar. Bu çeşit milise ilk rağbet eden Romayna'dan Alberigo da Conio'dur;[10] onun yetiştirmelerinden Braccio ve Sforza o dönemde bütün İtalya'ya egemen oldular. Onlardan sonra, günümüzde bu ordulara dayanarak hükümet eden tüm ötekiler geldi. Marifetlerinin sonucu İtalya, Charles'ın[11] ayakları altında kaldı, Louis[12] tarafından yağmalandı, Ferdinando[13] tarafından ırzına geçildi ve İsviçreliler tarafından hakarete uğradı. Bu komutanlar, ilk iş olarak, kendi saygınlıklarını arttırmak için piyadenin saygınlığını azalttılar. Bunların kendilerine ait devletleri olmadığı ve geçimlerini kendi sanatlarından sağladıkları için az sayıda piyade askeri onlara saygınlık kazandıramazdı; yeterincesini de onlar besleyemiyordu; süvarilere yöneldiler çünkü yeterli sayıda süvari hem daha saygınlık uyandırıyordu hem de beslemesi daha kolaydı. Ve sonunda işler o hale geldi ki yirmi bin askerlik bir ordunun içinde iki bin piyade bulunmaz oldu. Ayrıca, mesleklerini kendileri ve askerleri için

(10) Cunio Kontu Alberigo da Barbiano.
(11) Fransa Kralı VIII. Charles.
(12) Fransa Kralı XII. Louis.
(13) İspanya Kralı Katolik Ferdinando.

yorgunluk ve korkudan uzak kılmak üzere çarpışmalarda birbirlerini öldürmemek, sadece esir alıp karşılığında fidye istememek gibi kaçamaklara başvurdular. Geceleyin saldırmazlar, kuşatma altındakiler de kuşatanlara karşı saldırıya geçmezler; ordugâhın çevresinde ne siper kazarlar, ne hendek açarlar; kışın sefere çıkmazlar. Bütün bunlar, dediğim gibi, yorgunluk ve tehlikeden kaçmak için kendileri tarafından uydurulmuş askeri kurallardır. O kadar ki İtalya'yı köleliğe ve şerefsizliğe sürdüler.

XIII
YABANCI, KARMA VE ÖZ ASKERLER

Bir başka işe yaramaz kuvvet de yedek birliklerdir yani bir yabancı gücü çağırdığında sana yardıma, seni savunmaya gelen birlikler. Papa Julius'un yakınlarda yapmış olduğu budur. Ferrara'ya karşı giriştiği savaşta paralı askerleri fos çıkınca yardımcı askerlere döndü; ve İspanya Kralı Ferdinando'yla adamları ve askerleriyle kendisine yardıma gelmesinde anlaştı. Bu birlikler, kendileri için iyi ve yararlı olabilir, ama onları çağıran için hemen her zaman zararlıdır; çünkü, yenik düşerse sen de yenilirsin, kazanırsa esiri olursun. Eski tarih bunun örnekleriyle doludur ama ben taze bir örneği, Papa II. Julius'u söylemeden geçmek istemiyorum. Aslında kalkıştığı iş bundan daha mantıksız olamazdı zira Ferrara'yı elegeçirmek için kendisini bir yabancının ellerine bırakmıştı. Ama iyi talihi onu hatasının bedelini çekmekten kurtaran üçüncü bir durum yarattı. Ravenna'ya gönderilen yardımcı birlikler yenildikleri bir sırada ne onun ne de başkalarının beklemedikleri bir şey oldu; İsviçreliler boygösterdiler ve kazananları yenip kaçırttılar;[1] böylece ne savaş

(1) 11 Nisan 1512'de, Ravenna'da Fransızlar ilkin İspanyolları yendiler. Ne var ki komutanları Gaston de Foix'nın ölmesi ve İsviçreli bir paralı asker birliğinin duruma müdahale etmesi üzerine Lombardiya ve Romayna'dan çekildiler.

alanından kaçan düşmanlarının, ne de yardıma çağırdığı kuvvetlerin esiri olmadı çünkü onlardan başka birlikler sayesinde üstün gelmişti. Kendileri hiç birlik oluşturamamış Floransalılar ise Piza'yı elegeçirmek için on bin Fransızı savaşa sürdüler; bu tutumla da kendilerini herhangi bir zamandakinden çok daha büyük bir tehlikeye attılar. Konstantinopl İmparatoru, komşularına karşı koymak için on bin Türkü Yunanistan'a soktu; savaş bitince bunlar ayrılmak istemediler: Yunanistan'ın dinsizlerin kölesi durumuna düşmesi böyle başladı.[2]

Şu halde, yenmeyi istemeyen kişi bu tür birlikleri kullanmalıdır çünkü onlar paralı askerlerden daha tehlikelidir. Onlarla yıkılışın haphazırdır; birlik içindedirler, başkasına itaate alışmışlardır. Ama paralı askerler, sana saldırmak için, zafer halinde bile daha uzun bir süreye ve daha elverişli bir fırsata gereksinim duyarlar çünkü birlik beraberlik içinde bir kuvvet değildirler, senin tarafından silah altına alınmışlardır ve paralarını ödeyen de sensin; içlerinden baş olarak seçeceğin kişi de kısa zamanda sana saldıracak kadar buyurganlık kuramaz. Özetle paralı askerlerde en büyük tehlike cesaret eksikliği, yardımcılarda ise cesaret fazlalığıdır.

Bu nedenle bilge bir prens daima böylesi birliklerden kaçınır ve kendi birliklerini oluşturur; kendi adamlarıyla kaybetmeyi yabancılarla kazanmaya yeğler. Çünkü başkalarının birlikleriyle kazanmanın hakiki anlamda zafer olmadığını bilir. Bu konuda Cesare Borgia'yı ve hünerlerini örnek göstermekten hiç geri durmayacağım. Romayna bölgesine bütünüyle Fransızlardan oluşan bir orduya komuta ederek yabancı birlikler girdi ve Imola ile Furli'yi elegeçirdi. Ama sonra, bu adamlar ona az güvenilir gözüktükleri için daha

(2) Paleolog'lar ile hanedan kavgası içinde olan Giovanni Cantacuzeno 1346 yılında Osmanlı beyi Orhan ile ittifak kurdu. Orhan Bey de imparatoru desteklemek üzere oğlu Süleyman'ın komutasında büyük bir askeri birlik gönderdi. Osmanlıların sonraki yıllar Rumeli'nde yayılmalarında bu birlikler çekirdek rolü oynadı.

az rizikolu olacaklarını düşündüğü paralı askerlere sarıldı; Orsini ve Vitellileri hizmetine aldı. Ama bunları da güvenilmez ve sadakatsiz bularak ocaklarını söndürdü ve kendi kuvvetlerine döndü. Dük'ün sadece Fransızlara mı, Orsini Vitellilere mi ya da kendisine mi bağımlı olduğuna göre değişen saygınlığını ölçerek bu üç tür birliği birbirinden ayırt eden farkı görmek kolaydır. Cesare'nin kendi ordusunun tartışılmaz komutanı olduğunda prestijinin doruk noktasına ulaştığı görülecektir.

İtalya'dan ve taze örneklerden ayrılmak istemiyordum. Daha önce de sözünü ettiğim[3] Siraküzalı Hieron örneğini susarak geçiştirmeyeceğim. Anlattığım gibi, bu adam yurttaşlarınca başkomutan yapılmıştı. Bu mevkiye gelir gelmez, İtalyan Condottierileri gibi davranan paralı askerlerin gereksizliğini anladı. Onları ne tutamayacağını ne de başından atamayacağını düşünerek tümünü kılıçtan geçirdi. Daha sonra savaşa kendi öz birlikleriyle gitti, yabancılarla değil. Konuya uygun düştüğü için Ahdi Atik'ten bir kişiyi de anımsatacağım: Davud, Saul'e Filistinli isyancı Goliat'a karşı çarpışmak isteğini söyleyince Saul onu daha da yüreklendirmek için kendi silahlarıyla kuşandırdı. Ama onları kuşanınca Davud iyi dövüşemeyeceğini söyleyerek düşmanının karşısına kendi sapanı ve bıçağıyla çıkmak istedi.

Sonuç olarak, başkalarının silahları ya üstünden dökülür, ya ağır gelir ya da seni boğar. XI. Louis'nin[4] babası, VII. Charles[5] Fransa'yı İngilizlerin elinden talihin yardımı ve kendi gözü pekliğiyle kurtarınca kendi öz ordusunu kullanmak gereğini kabul etti, ve krallığında okçu ve piyade birlikleri kurdu. Daha sonra, oğlu Kral Louis piyadeleri dağıtıp İsviçreli paralı askerler tutmaya başladı.

---

(3) Bl. VI.

(4) 1461 – 1483 yıllarında Fransa Kralı.

(5) 1422 – 1461 yıllarında Fransa Kralı. VII. Charles Fransa'yı iyi bir hükümet ve sağlıklı bir mali yapı kazandırmaya çalıştı sürekli bir ordu kurdu. Derebeylerine karşı savaş açtı.

Kendisinden sonra gelenlerce de yinelenen bu hata güncel olayların da kanıtladığı gibi, bu krallığın yüz yüze kaldığı tehlikelerin nedeni oldu. Zira İsviçrelilere şan sağlamakla kendi askerlerini küçük düşürdü; kendi piyadesini ortadan kaldırdığı için adamlarını yabancı birliklerin yazgısına bağladı; [adamları da] İsviçrelilerin eşliğinde savaşmaya alıştıkları için onlarsız kazanabileceklerine inanmaz oldular. Dolayısıyla Fransızlar İsviçrelilere dayak atamıyorlar ve İsviçrelilersiz de başkalarının karşısına dikilmeye cesaret edemiyorlar. Demek ki Fransız orduları bir bölümü paralı askerlerden, bir bölümü yerli askerlerden olmak üzere karmadır. Böyle bir bütün sadece yardımcı askerler ya da sadece paralı askerlerden çok daha iyidir ama öz ordulardan çok daha az iyidir. Bu örnek yeter; çünkü eğer Charles'ın öğütleri tutulmuş ve geliştirilmiş olsaydı Fransa Krallığı yenilmez olurdu. Ama insanlar sakınmasızca bir işe başladılar mı iyinin tadına bakarken altta yatan zehiri fark etmezler. Tıpkı daha yukarıda sözünü ettiğim verem ateşi gibidir bu.[6]

O nedenle, bir prenslikte kötülükleri daha uç verdiği an fark etmeyen [prens] gerçek bir bilge değildir. Bu yeti de çok az kişide bulunur. Ve eğer Roma İmparatorluğu'nun düşüşündeki ilk neden iyi aranırsa, bunun Gotları orduya almakla başladığı görülür; o andan sonra Roma İmparatorluğu'nun güçleri yozlaşmaya başladı; birinden kaldırılan tüm iyi nitelikler ötekine veriliyordu. Sonuç olarak, demek ki, hiçbir devlet eğer kendi özünden bir orduya sahip olmazsa güvenlikte değildir, tüm yazgısı talihin eline teslim edilmiştir değil mi ki düşmanlıklar karşısında onu savunacak hiçbir güce sahip değildir. Ve şu söz bilge adamların her zaman özdeyişi olmuştur: Quod nihil sit tam imfirmum aut instabile, quam fama potentiae non sua vi nixa.[7] Senin öz ordun tebandan, ya yurttaşlarından

(6) Bl. III.

(7) Latin tarihçi Tacitus'un *Annali* adlı yapıtında (XIII, 19) hafızadan ve eksik alıntı. Doğru cümle şöyledir: "*Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non aua vi nixae.*" (Hiçbir şey kendi öz gücünde dayanmayan bir iktidar gösterişi kadar zayıf ve istikrarsız değildir.)

ya da senin yarattığın kişilerden meydana gelir. Tüm ötekiler ya paralı askerlerdir ya da yardımcı askerler. Böyle bir orduyu nasıl düzenlemek gerektiğini ise yukarıda anılan dört örnekteki[8] düzenlemelerde bulmak, ve Büyük İskender'in babası Filip'in[9] ve çok sayıda başka prenslik ile cumhuriyetin nasıl silahlanıp ordulandıklarına bakmak yeter. Dolayısıyla kendi yargımı tamamen onların davranışlarına bırakıyorum.

(8) Cesare Borgia, Hieron, VII. Charles ve Davut.

(9) Filip o dönemde Helen dünyasının en üstün askeri gücünü oluşturan Makedon falanjlarının yani çarpışma sırasında iç düzenini bozmamakla ün yapmış piyade birliklerinin yaratıcısıydı.

XIV
BİR PRENSİN ORDUSUYLA İLGİLİ OLARAK YAPMASI GEREKEN

Demek ki bir prensin savaştan ve onunla ilgili hazırlıklardan başka işi, düşüncesi, uğraşı olmamalıdır; zira komuta eden kişiye uygun tek uğraş, tek sanat budur; onda o denli erdem vardır ki yalnızca soydangelme bir prensin tahtını korumakla kalmaz, çoğu kez bu mevkiye sade halli insanları da yükseltir. Tersine silahtan çok zevke sefaya kendini vermiş prenslerin de devletlerinden oldukları görülür. Şu halde seni tahtından edebilecek gibi gelen ilk neden bu sanatın cahili olmaktır nasıl ki iktidara yükselmene elverecek neden de onu derinlemesine bilmen ise.

Askerliği kendine meslek seçmiş olmakla, sıradan biri olan Francesco Sforza Milano Dükü oldu;[1] ve mirasçıları askeri yorgunluklardan kaçmak istedikleri için dük iken yeniden sıradan insanlar oldular.[2] Zira tepene çıkan başka dertler arasında bir de savaşmaktan anlamıyorsan horgörülme konusu olursun ve bu, aşağıda anlatılacağı üzere, bir prensin adını korumak durumunda olduğu utançlardan biridir. Silahlı bir adam ile silahsız biri arasında hiçbir kıyaslama mümkün değildir; zira güçlünün gönül rızasıyla zayıfa boyun eğmesi silahsız efendinin silahlı hizmetkârları arasında güven içinde

(1) Bkz. Bl. I

(2) Ludovico il Moro 1500 yılında iktidardan düştü. Oğlu Massimiliano Sforza (1493–1530) da Kutsal Liga (1512) sayesinde başa geçti ise de Fransa Kralı I. François'nın Marignano'daki zaferinden sonra (13 Eylül 1515) devrildi.

yaşaması mantıklı değildir. Birilerinde dudak bükme, öbüründe şüphe oldukça birarada anlaşabilmeleri düşünülemez. Aynı şekilde, askerlik sanatından bir şey anlamayan bir prens, söylemiş olduğum öteki sıkıntıların yanı sıra hem askerleri tarafından sayılmaz, hem de o onlara güvenemez.

Demek ki aklını asla savaş talimlerinden çevirmemelidir ve bunları barış zamanı savaş zamanından daha çok uygulamalıdır. Bunu iki yoldan yapabilir: Biri uygulamayla, öbürü zihniyle. Uygulamalı olarak adamlarının disiplinine ve talimine özen gösterecektir; vücudunu acılara ve yoksunluklara alıştırarak bilemek, arazinin girdisini çıktısını yani dağ yamaçlarını, vadi çıkışlarını, ovaların yayılımını ve konumunu, akarsuların ve bataklıkların özelliklerini öğrenmek için ki bu araştırmayı en titiz bir dikkatle yürütecektir, düzenli bir şekilde her çeşit ava çıkacaktır. Bu, ona iki açıdan yararlıdır: Bir kere, ülkesini tanımayı ve savunmasını daha iyi hazırlamayı öğrenir; sonra bir kez bir bölgeyi, bir yöreyi tanıyınca her hangi başka savaş alanını da kolayca anlayabilecektir. Zira örneğin Toskana'nın tepeleri, vadileri, ovaları, ırmakları, bataklıkları başka bölgelerinkinden pek farklı değildir; öylesine ki bir yörenin arazisini tanımakla başkalarınınki konusunda da rahatça fikir sahibi olunabilir. Bu konuda uzman olmayan bir prens bir komutanın sahip olması gereken en birinci nitelikten yoksun demektir. Aslında bu niteliktir ki ona düşmanı bulmasını, ordugâhını kurmasını, orduyu yürütmesini, savaş düzenine sokmasını, bir kenti en elverişli biçimde kuşatmasını öğretir.

Akhalıların prensi Filipomene'ye[3] yazarların yakıştırdıkları övgüler arasında, barış zamanında savaşı hazırlamaktan başka hiçbir şey yapmadığı vurgulanır. Dostlarıyla yaylaya çıktığında sık sık durur, onlarla konuşurmuş: - Eğer düşmanlar şu tepede biz de ordumuzla burada olsaydık iki taraftan üstün gelen kim olurdu? Savaş

(3) Filipomene (İ.Ö. 253 – 183). Büyük bir strateji olarak tanınan Filipomene için Antik Çağın ünlü yazarlarından Plutarkos "son Yunanlı" demektedir.

düzenini bozmadan onlarla nasıl temas kurulabilirdi? Eğer geri çekilmek isteseydik ne yapmamız gerekirdi?- Böylece gezinti sırasında onlarla tüm olası durumları öngörürmüş. Onların fikirlerini alır, kendininkini söyler, savlarla fikrini desteklermiş. Öyleki bu sürekli düşünmeler sayesinde askerî harekâtlar sırasında hiçbir kaza meydana gelmezmiş ki bir çaresini bulmasın.

Zihin alıştırmasına gelince, prens, tarih okumalı özellikle en büyük örneklerin eylemlerine ilgi göstermelidir; savaş sırasında onların nasıl davranmış olduklarına bakmalı, taklit edebilmek üzere başarılarının ve kaçınmak üzere yenilgilerinin nedenlerini incelemeli ve özellikle geçmişin en iyi birkaç prensi gibi yapmalıdır: Onlar sonderece parlak yetenekleri olan bir önderi bellerler ve hep akıllarında tutarlardı. Derler ki, böylece Büyük İskender Aşil'i[4] taklit edermiş; Sezar, İskender'i, Afrikalı Scipion,[5] Keyhüsrev'i.[6] Ve kim ki Keyhüsrev'in Ksenefones[7] tarafından yazılmış yaşamöyküsünü okur ve taklidin Scipion'a ne kadar şan verdiğini ve Scipion'un tatlı dilliliğiyle, insancıllığıyla, eliaçıklığıyla ve ahlak temizliğiyle modeline ne denli uyduğunu görür. İşte uyanık bir prensin nasıl davranması gerektiği: Barış zamanı asla aylak oturmamalı, bu zamanı düşmanlık günlerinde kendisine yardımı dokunabilecek bir birikim yaratmaya kullanmalı. Eğer talihi o sırada ona düşman ise hücumlarına direnmeye hazır bulacaktır onu.

---

(4) Homeros'un destanında (İlyada) geçen kahramanları en ünlüsü. Troya savaşında Hector'u öldürerek arkadaşı Patrokles'in öcünü alır ancak tek zayıf noktası olan topuğundan yediği bir zehirli okla kendisi de can verir.

(5) İ.Ö. 235 – 183 yıllarında yaşamış ve "Afrikalı" lakabıyla anılan Romalı komutan. İspanya'nın fethine katkıda bulundu ve İ.Ö. 202'de Zam'da Anibal'i yenilgiye uğrattı.

(6) Bkz. Bl. VI, Dipnot 2.

(7) İ.Ö. 430 – 355 yıllarında yaşamış Atinalı tarihçi, filozof ve general.

XV
İNSANLARIN, ÖZELLİKLE DE PRENSLERİN ÖVGÜ YA DA YERGİ ALDIKLARI ŞEYLER ÜSTÜNE

Şimdi de bir prensin tebasına ya da dostlarına nasıl davranması gerektiğini görelim. Bu konuda çok yazılmış olduğunu biliyorum; o yüzden benim de yazdığımı görenlerin beni kendini beğenmiş biri sanmalarından çekiniyorum; hele ki bu konuda benim görüşüm başkalarınınkinden oldukça farklıyken. Ama değil mi ki niyetim bana kulak vereceklere hizmet etmektir insanın hayalinde canlandırabileceğinden çok, şeylerin fiili gerçeğine bağlanmak bana gerekli gözükmektedir. Hakikaten, çokları hiç kimsenin fiilen görmediği ya da tanımadığı cumhuriyetler ve prenslikler hayal etmişlerdir. Ama yaşanılan biçim ile yaşanılması gereken biçim arasındaki mesafe öylesine büyüktür ki her kim ki olana gözlerini kapar da yalnızca olması gerekeni görür aslında nasıl yaşamasını değil nasıl canından olmasını öğrenir; zira senin tam karşıtın olan onca insan arasında her zaman ve her şeyde iyi insan örneği olmak istersen kesinlikle yitip gidersin. Demek ki bir prens tahtını elinde tutmak istiyorsa katı yürekli olmasını bilmeyi öğrenmeli ve gerektiğinde bu sanata başvurmalıdır.

O halde, prensler hakkında çıkartılmış bir sürü hayali öyküyü bir yana bırakıp yalnızca gerçeklere bakalım. İnsanlar ve yüksek mevkilerinden ötürü daha çok tanındıkları için özellikle prensler övgü ya da yergi toplayan birtakım niteliklerine göre değerlendirilir-

ler. Biri cömert bilinir, öbürü cimri (burada Toskana ağzı kullanmayı yeğliyorum zira avaro [açgöz] bizim dilimizde[1] vurgun vurmak hırsı içindeki anlamına da gelir, oysa harcarken içi gidene misero[2] deriz); beriki gözünün tokluğuyla tanınır, öteki gözünün açlığıyla; biri zalimdir, öbürü iyi yürekli; biri verdiği sözü hiçe sayar, öbürü sözünün eridir; kimi kadınsı ve ödlektir, kimisi yavuz ve cesur; biri alçakgönüllüdür, öbürü mağrur; biri zındıktır, öbürü dindar; biri cinfikirli, öbürü hödüğün teki; biri dikbaşlı, öbürü geçimli; biri ağırbaşlı, öbürü hoppa; biri dini bütündür, öbürü imansız, vs. vs. Biliyorum, her bir kimse diyecek ki eğer bir prens yukarıda sıralanan niteliklerden yalnızca genellikle iyi sayılanlara sahip olsa, bu en büyük övgülere değer bir şey olurdu. Ama tümüne birden sahip olamayacağına, olsa bile insanlığın hali elvermediği için tam anlamıyla yerine getiremeyeceğine göre kendisini devletinden edecek iğrenç düşkünlüklere karşı oldukça sakıngan olmalıdır; bir tehlikesi olmayan düşkünlüklere gelince mümkünse sakınsın; yoksa pek dert edinmeden kendini bırakabilir. Ama öte yandan, devletini elinde tutabilmek için gerekli düşkünlüklerde ise ne denli utanç verici gözükseler de duraksama göstermesin zira düşünüp taşınınca, bir erdemmiş gibi gözüken bir nitelik bakarsınız felaketine yolaçar; bir başkasıysa, tersine, bir düşkünlük gibi gözükürken hükümetine mutluluk ve güven getirebilir.

(1) Floransa ağzı.
(2) Cimri, pinti.

XVI
ELİAÇIKLIK VE ELİSIKILIK

Şu halde, yukarıda ilk sırada saydığım meziyetlerden başlarsak derim ki eliaçık bilinmek bir prens için iyi bir şeydir; meğer ki eliaçıklığı sırf ün yapmak için kullanmayasın yoksa sen zararlı çıkarsın; çünkü gösterişe kaçmadan eliaçıklık edersen kimse farkına varmaz o zaman da tam tersi şekilde damgalanmaktan kurtulamazsın. Buna karşılık çevresinde eliaçık ününü sürdürmek istediğinde prensin hiçbir şatafattan geri durmaması gerekir; ama o zaman da azar azar tüm malını mülkünü tüketir; sonunda eliaçık ününü ayakta tutmak için halkına vergi üstüne vergi salacak, bir parçacık para getirecek gibi gözüken her türlü fırıldağı çevirecektir. Çok geçmeden tebasının nefretini çekecek, yoksul düşünce saygınlığı da azalacaktır; öyle ki eliaçıklığı yüzünden çoğunluğa zararı dokunup az kişiyi kazandırdığı için önüne çıkan ilk tehlikede yuvarlanıp gidecektir. Hatasını anlayıp da geri adım atmak isterse bu kez de cimri damgasını yiyecektir.

Kendine zarar vermeden eliaçıkça davranamayacağına göre, bilge bir prens, eğer sakıngansa, cimri olarak tanınmaktan kaçınmamalıdır. Nasıl olsa zamanla daha eliaçık olarak tanınacaktır çünkü elinin sıkılığı sayesinde olağan gelirleri ona yetmektedir, her kim ona saldırmak isterse kendini savunabilir, giriştiği işler için halktan ek yükler istememektedir; dolayısıyla hiçbir şey almadığı büyük çoğunluğa eliaçık gözükür, bir şey vermediği az sayıda kişiye ise cim-

ri. Zamanımızda ancak cimri olarak tanınan prensler büyük işler yapabilmişlerdir; ötekiler kendilerini harcamışlardır. Papa II. Julius papalığı kendini eliaçık tanıtarak elde etmiştir, ama savaşabilmek için bu ününü bir yana bırakmıştır. Şimdiki Fransa Kralı[1] da vergileri arttırmadan onca savaş yapabildiyse bu, elinin sıkılığı sayesinde her türlü gereksiz harcamadan kaçınabilmiş olmasındandır. Ve eğer şimdiki İspanya Kralı[2] eliaçık biri olarak tanınmış olsaydı bunca işi başarıyla götüremezdi.

O halde bir prens, tebasını soymadığı, savunmasını sağlayabildiği, yoksulluk ve aşağılanmaktan kaçınabildiği, açgözlülük etmediği için cimri diye tanınıyorsa bundan yüksünmemelidir; çünkü bu onun hüküm sürmesini sağlayan bir kusurdur. Biri diyecek olursa ki: Sezar eliaçıklığının gücüyle imparatorluğa erişti ve daha pek çokları eliaçık davrandıkları ya da öyle sayıldıkları için çok yükseklere çıkabildiler; cevabım şudur: Ya zaten prens olmuşsundur ya da olma yolundasındır: Birinci halde bu eliaçıklık tehlikelidir; ikincisinde, eliaçık sayılmak iyidir. Ve Sezar, Roma'da prensliğe erişmek isteyenlerden biriydi; ama eğer bir kere yerine kurulduktan sonra uzun süre yaşasa ve harcamalarını kısmasa idi imparatorluğu çökerdi. Ve eğer biri karşılık verirse ki prens olmuş çok kişi ordularıyla büyük şeyler yapmıştır ve eliaçık tanınırlar; sana derim ki, prens ya kendinin ve tebasının ya da başkalarının kesesinden harcar: Birinci halde, tutumlu olmalıdır; öteki durumlarda istediği kadar eliaçık davranabilir. Ve askerleriyle sefere çıkan, talan yapan, başkalarını haraca bağlayan bir prensin eliaçık davranması gerekir; yoksa askerleri arkasından gelmez. Sana ya da tebana ait olmayan zenginlikleri sen de tıpkı Keyhüsrev, Sezar, ve İskender gibi bol keseden dağıtabilirsin; çünkü başkalarının malını harcamak ününü azaltmaz tersine arttırır; oysa kendi malını harcamak sana zarar verir. Ve dünyada eliaçıklıktan daha hızlı kendi kendini tüketen bir şey yoktur; eliaçık oldukça öyle olmak gücünü yitirirsin; veya yoksul ve

(1) XIII. Louis.

(2) Ferdinando "El Catolico"

acınacak biri olup çıkarsın ya da yoksulluktan kaçınmak için herkesin nefretini çeken ve açgözlü biri. Oysa bir prens her şeyden önce nefret ve küçümsenme uyandırmaktan kaçınmalıdır; ve eliaçıklık ise seni bu iki şeye götürür. Dolayısıyla eliaçık diye tanınmak isteyip de ister istemez açgözlü diye ün salıp nefret çekmektense bilge bir prens nefret çekmeden elisıkı diye tanınmayı kabullenmelidir.

XVII
ZALİMLİK VE MERHAMET ÜSTÜNE VE SEVİLMEK Mİ DAHA İYİDİR KORKULMAK MI?

Şimdi de yukarıda saydığımız öteki meziyetlere eğilelim. Ben derim ki her prens zalim biri gibi değil de merhametli biri gibi görülmeyi dilemelidir; ama merhametini de yerinde kullanmasını bilmelidir. Cesare Borgia için zalim derlerdi; oysa bu zalimliği bütün Romayna yöresini düzene sokmuş, ona birlik, barış ve huzur getirmişti. Bu sonuçlara dikkatle bakılırsa, zalimlikle suçlanmaktan kaçınmak için Pistoia kentinin yıkımına gözyuman Floransa halkına kıyasla Dük'ün çok daha merhametli olduğu görülür. Dolayısıyla eğer tebasının birlik ve sadakati söz konusu ise bir prens asla kendisine zalim denecek diye çekingen davranmamalıdır. Aşırı merhametli olmak yüzünden cinayet ve çapulculuğa yolaçan kargaşaya göz yummaktansa az sayıda ibret olacak ceza vermek çok daha merhametlice bir davranış sayılır. Bu suçlar genelde herkese zarar verir oysa prensin buyurduğu ceza bir kişiyle ilgilidir. Tüm prensler arasında özellikle yeni prens olanlar zalimlikle damgalanmaktan kurtulamaz zira yeni devletler tehlikelerle doludur. Bunun içindir ki Virgilio[1] Didon'a şöyle dedirtir:

---

(1) Publius Virgilius Maro (İ.Ö. 70–İ.Ö. 19) Latin şairi. "*Eneide*" adlı büyük bir ulusal destanın yazarı. Latin edebiyatı ve genelde batılı edebiyatlar üzerinde etkisi çok büyük oldu.

Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late fines custodo tueri[2]

Bununla birlikte, yeni bir prens inanmakta ve harekete geçmekte ağır olmalı ama gölgesinden de korkmamalı, sakınganlık ve insancıllıkla ılımlı davranmalı ne aşırı güven duyup sakınmazlığa ne de aşırı güvensizlik gösterip çekilmez biri haline düşmemeye bakmalıdır.

Bu noktada bir sorun çıkıyor: Korkulmaktan çok sevilmek mi iyidir, yoksa sevilmekten çok korkulmak mı? Benim yanıtım bunların ikisinin de gerekli olduğudur; ama ikisini bağdaştırmak güç gözüktüğüne göre, birinden biri olmayacaksa sevilmekten çok korkulmak bence çok daha güvenlidir. Çünkü insanlar hakkında genelde şu söylenebilir: Nankör, değişken, içten pazarlıklı, korkak ve çıkarcıdırlar; onlara iyilik ettiğin sürece hepsi seninledir; yukarıda da dediğim gibi, gerekmedikçe kanlarını, mallarını, canlarını ve çocuklarını sana sunarlar ama bir gerekmeye görsün hepsi senden yüz çevirirler. Sadece onların sözüne dayanan prens, başka önlemler almamışsa, ortada kalır ve yok olup gider; çünkü gönül yüceliği ile değil de para gücüyle edinilmiş dostluklar borç alınmıştır kazanılmış değil ve tam da gerektiği zaman kullanılamaz olurlar. Ve insanlar, kendini sevdirmek isteyenden çok korkutmak isteyeni kırmaktan çekinirler; çünkü sevgi bağı şükranla örülmüştür yani insanların kopartmakta duraksamadıkları bir iplikle zira ki kişisel çıkarları söz konusu olduğunda insanlar hainleşirler; ama korku bağı insanları hiç terk etmeyen ceza yemek korkusuyla dokunmuştur.

Bununla birlikte, prens çevresini o şekilde korkutmalıdır ki başkalarının dostluğunu kazanamasa da hiç değilse nefretlerini çekmesin çünkü bu iki şey birbiriyle çok iyi uyuşur. Bunun için tebasının ya da yurttaşlarının malına mülküne ve de kadınlarına el uzatmaktan geri durması yeter. Ama eğer birinin kanını dökmesi gerekirse

(2) "Durumumun güçlüğü ve saltanatımın yeniliği beni bu önlemleri almaya ve sınırlarımı berkitmeye zorluyor." (Eneide, I, 563–64)

bunun açık bir nedeni, haklı bir gerekçesi olmalıdır; her şeyden önce başkasının malına dokunmaktan kaçınmalıdır; çünkü insanlar babalarını kaybetmeyi babalarından kalan malı kaybetmekten daha tez unuturlar. Yoksa, birini malından mülkünden etmek için mazeret hiç eksik olmaz. Vurgun yapmaya başlayan biri başkalarının topraklarına elkoymak için her zaman uygun bir gerekçe bulur; tersine kan dökmek için ise gerekçe daha enderdir ve daha çok eksikliği çekilir.

Ama prens, ordularının başında bulunduğu ve çok sayıda askeri yönetmek durumunda olduğunda zalim diye anılmayı hiç kendisine dert edinmemelidir, çünkü böyle tanınmadıkça ne ordusunu birlik içinde tutabilir ne de herhangi bir eyleme sürebilir. Anibal'in hayran olunası eylemleri arasında, sayısız ırktan insanlardan oluşan kocaman ordusuyla yabancı ülkelerde savaşa tutuştuğunda talih yaver de gitse, kötü de gitse ne askerleri arasında bir ayrılık ne de kendisine karşı bir itaatsizlik başgöstermemiş oluşu başta sayılır. Bu, onun insanlık dışı zalimliğinden başka bir şeye bağlanamaz. Öteki iyi meziyetlerinin yanında, adamlarında her zaman saygı ve dehşet uyandırdı; bu meziyeti olmasaydı öteki meziyetleri yetersiz kalırdı. Oysa tutarsız yazarlar bir yandan onun eylemini hayranlıkla karşılarlar, öbür yandan bunu sağlayan temel nedeni kınarlar.

Öteki meziyetlerin yeterli olmadığının kanıtı, sadece günümüzde değil tarihin her döneminde eşine az rastlanır biri olan Scipion'un askerlerinin İspanya'da savaşırken başkaldırmış olmalarıdır.[3] İsyanın nedeni birliklere askeri disiplinle bağdaşmayacak derecede serbesti verilmiş olmasından başka bir şey değildi. Bu davranışı ona Roma ordusunun yozlaştırıcısı diyen Fabius Maximus tarafından Senato'da yüzüne vurulmuştur. Ve Locrensi kenti de Scipion'un küçük rütbeli bir komutanı tarafından yağmalandığında bunun ne öcü alındı ne de suçlu cezalandırıldı. Tüm bunlar Scipion'un aşırı gevşek tabiatından ileri geliyordu; öyle ki Senato'da onu haklı göster-

(3) İ.Ö. 206'da. Ancak isyan amansızca bastırıldı.

mek isteyen bir senatör, onun, başkalarının hatalarını cezalandırmak yerine kendisi hata işlememeyi daha iyi bilen insanlardan olduğunu söylemişti. [Komutanlıkta kalsa ve] aynı tavrını sürdürseydi uzun vadede bu Scipion'un ün ve şanını lekelerdi. Ama Senato'nun denetimi altında yaşadığı için bu tehlikeli meziyeti ona zarar vermek şöyle dursun şanını büsbütün arttırdı.

Korkulmak ve sevilmek hakkında söylediklerime dönüp sonuç olarak diyorum ki, insanlar severken kendilerine, korkarken prense bağlı olduklarına göre, sakıngan bir prens, başkalarına bağlı şeye değil de kendisine bağlı şeye dayanmalıdır. Sadece, korku salarken kin ve nefret uyandırmasın yeter.

XVIII
PRENSLER SÖZLERİNİ NASIL TUTMALIDIRLAR?

Bir prensin sözüne sadık kalmasının ve düzenbazlıklar yapmak yerine namusluca bir yaşam sürmesinin ne övülesi bir şey olduğunu her kişi anlar. Bununla birlikte zamanımızdaki deneylerle de bellidir ki ancak verdikleri sözü hiçe saymış ve insanların beyinlerini kurnazca uyutmasını bilmiş prensler büyük işler yapmışlardır ve sonunda dürüstlüğü temel almış olanlara üstün gelmişlerdir.

Öyleyse şunu bilin ki iki tür mücadele tarzı vardır: Biri yasalara uyarak, öbürü zora başvurarak. Birincisi insanlara özgüdür, ikincisi hayvanlara. Ama hep olageldiği gibi, birincisi yetmediğinden ikincisine başvurmak gerekir. Onun için bir prens insancayı da, hayvancayı da ustalıkla kullanmayı bilmelidir. Bu ayrım, bir zamanlar Aşil'in[1] ve başka büyük beylerin eğitiminin onları kendi disiplinine sokması için kantor Şiron'a[2] bırakıldığını yazan eski yazarlarca imgelerle dolu bir anlatımla prenslere öğretilmiştir. Eğitmen olarak bir yarı-insan, yarı- hayvana sahip olmanın bir tek anlamı vardır: Bir prens için her iki doğayı da kullanmasını bilmenin gereği... zira biri olmadan öbürü kalıcı değildir.

---

(1) Bkz. Bl. XIV, Dipnot 4.

(2) Helen mitolojisinde Aşil'i eğiten yarı-insan, yarı-at yaratık.

Demek ki bir prens, eğer ille de hayvan gibi davranması gerekirse tilki ve aslanı seçmelidir; çünkü aslan kendini ağdan, tilki de kurttan korumasını bilmez. Tuzakları tanımak için tilki olmak gerekir, kurtları ürkütmek için aslan. Sadece aslanlık etmek istemekle kendilerini sınırlayanlar bu işten hiçbir şey anlamıyorlar demektir. Bunun içindir ki sakıngan bir bey sözünde durmamalıdır eğer bu duruş kendisine karşı dönecekse ve sözverisinin nedenleri ortadan kalkmışsa. Ve eğer insanların tümü iyi kimseler olsalardı yerilesi bir öğüt olurdu bu; ama nasıl ki tümü de küçük adamlardır ve sana verdikleri sözleri tutmazlar, senin de onlara verdiğin sözde durman gerekmez. Ve bir prens hiçbir zaman kaypaklığını şirin göstermek için haklı gerekçeler bulmakta darda kalmamıştır. Günümüzde kaç barışın, kaç sözverinin prenslerin sözlerinin eri olmayışlarından ötürü boşa gittiğini, ve tilkilik etmesini iyi bilenin işlerinin tıkırında gittiğini gösteren sayısız örnek vermek mümkündür. Ama bunu ustaca allayıp, pullamak, göz boyamayı olduğu gibi renk vermemeyi de çok iyi becermek gereklidir. Ve insanların öylesine basitlikleri vardır, ânın gereklerine öylesine kölece boyun eğerler ki aldatıcı kişi her zaman aldatılmaya hazır birini bulacaktır.

Taze bir örneği anmadan geçmek istemem. VI. Alexander insanları aldatmaktan başka hiçbir şey yapmadı, hiçbir şey düşünmedi ve her zaman da bir fırsatını buldu. Hiç kimse ondan daha tumturaklı sözverilerde bulunmamıştır, daha ateşli yeminler içmemiştir ve bunları daha tez unutmamıştır; yine de çevirdiği dolaplar her seferinde yanına kâr kalmıştır, zira bu sanatı mükemmelen bilirdi. O halde, bir prensin yukarıda sayılan tüm meziyetlere sahip olması gerekli değildir; onlara sahipmiş gibi gözükmesi yeter.

Daha iyisi, iddia ediyorum ki, eğer bunlara sahip olsa ve her zaman uysa idi kendi zararlı çıkardı; ama sahipmiş gibi yapması kendisine yararlı olur. Böylece iyi yürekli, sadık, insancıl, namuslu, dindar görünebilirsin ve gerçekte olabilirsin de ama o zaman zihnini öyle ayarlamalısın ki eğer olmaman gerekiyorsa tam tersini yapabilmelisin. Ve ayrıca belirtmek gerekir ki bir prens, hele yeni prens olmuş biri anlamalıdır ki insanları övgüye değer kılan tüm bu şeyleri yerine getiremez çünkü devleti elinde tutmak için sık sık verdiği

söze karşı, iyilikseverliğe karşı, insanlığa karşı, dine karşı davranmak zorunda kalır. Bu yüzden talihin rüzgârlarına göre, durumların değişmelerine göre, dönmeye hazır bir zihne sahip olmalıdır, ve daha önce de dedim ya, elverirse iyilikten uzaklaşmasın ama gerekiyorsa kötülüğü seçmesini bilsin.

Demek ki prens söz konusu beş niteliğin damgasını taşımayan tek bir sözcüğün bile ağzından çıkmamasına özenle dikkat etmelidir. Onu duyana, görene merhamet acıma duygusuyla, imanla, namusla, insancıllıkla, dinle doluymuşça gözükmelidir. Ve bu son ilke en gereklisidir. Genel olarak insanlar elleriyle değil gözleriyle yargılarlar. Her bir kimse görecek yetenektedir çok azı dokunabilir ancak her kim olursa olsun senin neye benzer gözüktüğünü görebilir; ama pek azı ne olduğunu el yordamıyla bulabilir. Ve bunlar da büyük çoğunluğun, üstelik devletin olanca gücüyle desteklenen yargısına karşı gelmeye cesaret edemezler. İnsanların hele hele hiçbir itiraz mahkemesine izin vermeyen prenslerin eylemlerini yargılamak söz konusu olduğunda araçlara değil amaca bakılır. O halde, bir prens amaç olarak şunu seçsin: Devletin elegeçirilmesi ve elde tutulması. O zaman araçları hep övgüye değer bulunacak ve herkesçe övülecektir çünkü sığkafalı insanlar hep görünüşlere ve sonuçlara tutulur. Oysa bu dünyada her şey tümüyle kabasabadır. Çoğunluk sağlamlığına inandığı savlara dayandığında insanlığın esamisi okunmaz. Zamanımızın senyörlerinden, adını anmamızın hoş kaçmayacağı birinin[3] ağzından barıştan ve sadakatten başka söz çıkmaz; ama gerçekte bunların yeminli düşmanıdır. Ve eğer başka türlü davransaydı biri ya da öbürü ona saygınlığını ya da devletlerini birçok kez kaybettirirdi.

(3) İspanya Kralı Ferdinando "El Catolico" kastediliyor.

XIX
HORGÖRÜLMEK VE NEFRET EDİLMEKTEN NASIL KAÇINILACAĞI

Saydığım en önemli meziyetlerden daha yukarıda söz etmiş olduğuma göre, ötekileri kısaca genellemeler halinde ele alacağım. Demin de dediğim gibi, bir prens, kendine horgörü ya da nefret çekecek her şeyden kaçınmaya çaba sarf etmelidir; ve bunu her başarışında iyi iş yapmış demektir, o zaman tüm öteki kusurlarının utancına rahatça göğüs gerebilir. Tekrar ediyorum: Tebasının mallarına ya da kadınlarına el atmakla ancak nefret uyandırır. Bundan uzak durmalıdır, insanların mallarına ya da mutluluklarına dokunulmazsa rahat durur lar. Geriye birkaç kişinin ihtirasıyla boğuşmak kalır ki bu da fazla zorlanmadan ve birçok şekilde yapılabilir. Prens, hoppa, kaypak, kadınsı, mızmız, kararsız gözükerek kendisinin horgörülmesine yolaçar: bu, bir prensin vebadan kaçar gibi kaçınması gereken bir şeydir. Hareketlerinde büyüklük, ciddiyet, ağırbaşlılık, karakter gücü gözükmesi için kafasını kullanmalıdır. Tebasının özel işlerini yargılaması gerektiğinde, vereceği yargının geri çevrilemez olmasını şart koşmalıdır; ve kimsenin ne şekilde olursa olsun kendisini aldatamayacağı kanaatini doğurmalıdır.

Kendisiyle ilgili olarak böyle bir kanaat yayan bir prens büyük bir ün kazanır; ve bu ün, eğer düşmanları onun bu meziyetlere ve halkının desteğine sahip olduğuna ikna olurlarsa tahtına karşı saldırıları, fesatlık çevirmeleri felç edecektir. Çünkü prens iki korku beslemelidir: biri iç, tebasından gelen; öbürü dış, yabancı beyliklerden gelen. Yabancılara karşı iyi ordular ve iyi ittifaklarla kendini savu-

nacaktır; ve eğer kendisine sadık askerleri varsa her zaman kendisine sadık dostları da olur. Dış işleri yolundaysa iç işleri de yoluna girer meğer ki bir fesatlık ortalığı karıştırmasın. Yabancılar kıpırdamak istediklerinde bile, eğer benim öğütlerime uygun davranırsa, şaşırıp kalmazsa, Ispartalı Nabis'in[1] örneğinde olduğu gibi her türlü saldırıya dayanacak güçte olacaktır. Tebasına gelince, her türlü dış korku dışında bir prens olası bir fesatlığı önceden görmelidir: Eğer nefret edilmek ve horgörülmekten kaçınırsa, halk ondan memnunsa, ki bunlar, yukarıda dediğim gibi mutlaka gereklidir her türlü fesattan yakasını kurtarır. Darbe girişimlerine karşı en güçlü ilaçlardan biri halkın nefretini çekmemektir; zira darbeciler hep prensi öldürerek halkı memnun edeceklerini düşünürler; ama halkı yaralayacaklarını düşünürlerse göğüslemek durumunda kalacakları sayısız güçlükler yüzünden böyle bir şeye kalkışmayı göze alamazlar. Tarih gösteriyor ki tezgâhlanan onca fesatlıktan ancak çok azı başarılı olmuştur: Çünkü bir fesat çeviren tek başına hareket edemez ve kendisine yandaş olarak ancak gayrı-memnun olduklarını sandığı kimseleri alır; ama bir gayrı-memnuna duygularını açtığın andan başlayarak ona memnun olabilmenin yolunu da sağlamış olursun. Seni ihbar ederek hoşuna gidecek her şeye sahip olacağını umabilir. Öyle ki bu yolda sağlam bir kazanç, seninle ise kuşkulu ve rizikolu bir kazanç göreceğinden sana sadık kalması için ya az bulunur bir dostun ya da prensin inatçı bir düşmanı olması gerekir. Olanı kısa önerilere indirgemek üzere diyeceğim o ki darbecinin safında yalnızca karışıklık, korku, haset, ceza yeme kaygısı vardır; prensin safında ise, iktidar, yasalar, devletin ve yakınlarının desteği vardır. O derecede ki, tüm bu kozlara bir de halkın sevgisi eklenirse darbecinin görülmemiş bir gözükaralıkta olması gerekir. Zira darbesini indirmeden önce korku duyarsa da, indirdikten sonra daha da duyması gere kecektir, çünkü halk ona karşıdır ve hiçbir korunma beklentisi yoktur.

---

(1) Zalimliğiyle ünlü Ispartalı tiran. İ.Ö. 207 – İ.Ö. 192 yıllarında hüküm sürdü. Ayrıca, Bkz. Bl. IX.

Bu konuya ilişkin olarak sayısız örnek verilebilir: ben sadece atalarımızın zamanından kalma bir örnek vereceğim. Şimdiki Annibale'nin dedesi Senyör Annibale Bentivogli akrabaları ve rakipleri Canneschi'ler kendisine karşı darbe tezgâhlayıp öldürdüklerinde Bolonya Beyi idi.[2] Beşikteki oğlu Giovanni dışında da mirasçısı yoktu. Cinayetten hemen sonra, halk ayağa kalktı ve tüm Canneschi'leri katletti. Bu, halkın o devirde Bentivogli'lere gösterdiği sevginin bir sonucuydu. Bu sevgi o denli büyüktü ki Annibale'nin ölümünden sonra devleti yönetebilecek hiç kimsenin sağ kalmayışından ötürü o sıralar Floransa'da yaşayan ve kendisini bir demircinin oğlu sanan bir mirasçısı bulunduğu söylenen Floransa'ya Bolonyalılar geldiler; onu arayıp buldular ve kentlerinin yönetimini verdiler.[3] O da Giovanni'nin kendisinin yerine geçebileceği güne gelinceye dek bunu elinde tuttu.[4]

Sonuç olarak diyorum ki bir prens kafasını fesatlıklara çok fazla takmamalıdır, yeter ki halkının sevecenliğini kazanmış olsun; yoksa, her şeyden ve her kimseden kendini kollamalıdır. İyi düzenli devletler, sakıngan prensler hep büyükleri umutsuz davranışlar içine atılmak zorunda kalacak kadar küçültmemeye, halkı da olabildiğince tatmin etmeye çaba sarfetmelidir. Bu, bir prensin çözmesi gereken en önemli işlerden biridir.

Fransa Krallığı, zamanımızın en iyi yönetilenlerinden biridir; orada krala hareket özgürlüğü ve güvenlik sağlayan çok sayıda ve mükemmel kurumlar vardır. Bunlardan birincisi parlamento ve onun yetkileridir. Bu krallığın düzene koyucusu da büyüklerin hırs ve küstahlığını bilen biri olarak ağızlarına bir parmak bal çalıp

(2) Canneschi'lerin başı Battisto iktidarı elegeçirmek üzere Filippo Mario Visconti ile anlaşarak 14 Haziran 1445'te Annibal'e darbe yaptı ve öldürdü.

(3) Annibal'in kuzeni Encole Bentivogli ve Poppi adında bir kadından olma Santi diye biri. 1445 – 1462 yıllarında hüküm sürdü.

(4) Giovanni Bentivogli daha sonra Papa II. Julius'un müdahalesiyle beylikten oldu. Bkz. Bl. XI.

onları dizginlemesini bildi. Öte yandan, halkın büyük beylere karşı nasıl bir korku beslediğini iyi bilerek ve yatıştırmak isteyerek bu gereksinimin kralın sırtına yüklenmemesine özen gösterdi. Bu şekilde küçükleri kollayarak büyüklerin, büyükleri kollayarak küçüklerin hıncını çekmekten kralı koruyordu. Dolayısıyla üçüncü bir kişiyi yargıç yaptı ki, prensin müdahalesi olmadan kibirlilere darbe vurulsun, ve arkasızlara destek olunsun. Bundan daha bilgece hiçbir önlem olamaz, hiçbir kralın ve krallığın davasını daha iyi savunamazdı. Bundan bir başka genelleme çıkartılabilir: Prensler pis işleri başkasının sırtına yüklemeli ve iyi işleri kendileri üstlenmelidir. Ve yine sonuç olarak derim ki prens elbette büyüklere dikkat etmelidir ama zayıfların kalbini kazanmaya da bakmalıdır.

Bazı Roma imparatorlarının yaşamlarına ve ölümlerine bakanlar bu görüşe ters düşen örnekler bulduklarını sanacaklardır. Onlardan çoğu her zaman büyük zekâ ve cesaret sınavlarından geçtikleri halde iktidardan düşmüşler, hatta komplolarda yaşamlarını yitirmişlerdir. Bu itirazlara cevap vermek üzere bu imparatorların hiç de benim savunduğumu yalanlamayan meziyetlerini inceleyeceğim, çöküşlerinin nedenlerini araştıracağım; aynı zamanda bu döneme ilgi duyan herkese çarpıcı gelmesi gereken önemli olgulara dikkati çekeceğim. Bunun için filozof Marcus'tan Maximinius'a[5] dek tahta geçen tüm imparatorları yani Marcus'un kendisini, oğlu Commodus'u, Pertinax'ı, Julianus, Severus, Antoninus Caracalla'nın oğlunu, Macrinus, Elagobalus, Alexander ve Maximinus'u elealmam yetecektir. İlkin şunu kaydedelim: Öteki devletlerde prens sadece soyluların hırslarını ve plebin küstahlığını dizginlemeli iken Roma imparatorları üçüncü bir tehlike ile karşı karşıya idiler: Zalim ve açgözlü askerleri çekmek zorundaydılar. Bu hastalık o derecede vahimdi ki çoğunun sonuna neden olmaya yetti çünkü aynı anda hem halkı, hem de askerleri memnun etmek kolay değildi. Halk, rahat ve huzurdan, dolayısıyla yumuşak başlı bir prensten hoşlanıyordu; berikiler ise savaşçı, küstah, zalim, yırtıcı ve tüm bu meziyetlerini

(5) Yani İ.S. 161'den 238'e dek.

birliklerin gelirlerini şişirecek, talanına meydanı boş bırakacak şekilde halka karşı kullanacak bir prensten hoşlanıyorlardı. Birbirlerine ters düşen bu istekler, her iki tarafı da dizginlemek için doğal ya da sonradan edinilmiş yeterli saygınlığa sahip olmayan imparatorların devrilmesine yol açtı. Çoğu ve özellikle de bir birine karşıt bu iki tavır önünde kendilerini bulan yeni prensler halka kötü davranmanın pek dert olmadığını düşünüp askerlerin keyfini yerine getirmeyi tercih ederler. Bu tavrı almaları gerekirdi; çünkü bir prens nefret edilmekten kaçınamazsa hiç değilse herkes tarafından nefret edilmesin; ve tebası içinde bir seçim yapması gerekirse, en güçlülerin nefretini çekmekten kaçınmaya çalışmak daha iyidir. Bu nedenle, tahta çıkışlarının yeniliği yüzünden olağandışı desteklere gereksinim duyan imparatorlar halktan çok orduyu kazanmaya çaba sarfediyorlardı. Ne var ki bu her zaman yararlı bir tavır alış olmuyordu; prensin bir de adamları nezdinde saygınlığını koruması gerekiyordu. Oysa Marcus, Pertinax ve Alexander mütevazi zevkleri olan, adaleti seven, zalimlikten nefret eden, her zaman insanca ve merhametle davranan imparatorlar oldular; işte bunun içindir ki Marcus dışında tümünün sonu hüzünlü oldu. Bir tek Marcus[6] şan içinde yaşadı ve öldü çünkü tahta miras yoluyla çıktı; yani ne halka ne de askerlere borçlu değildi; çok üstün, çok saygıdeğer meziyetlere sahip olduğu için de her iki grubu da tam yerli yerinde tutmasını bildi ve asla ne nefret çekti ne de horgörüldü. Pertinax ise tersine, birliklerinin iradesine rağmen imparator yapıldı; Commodus'un saltanatı sırasında keyiflerince yaşamaya alışmış olan askerler Pertinax'ın kendilerine dayatmak istediği dürüstçe davranışları kaldıramadılar; bu yüzden imparatorun ilerlemiş yaşından kaynaklanan horgörüye bir de nefret eklendi; öyle ki saltanatının daha başlarında devrilip gitti.[7]

(6) Marcus Aurelius Antoninus (121–180). Pio Antoninus'un manevi oğlu. 161–169 yıllarında Lucio Vero ile birlikte; 180'e dek tek başına hüküm sürdü. Filozof olarak ün yaptı. *"Düşünceler"* adlı kitabında stoik felsefenin ahlaksal yanını sergiledi.

(7) Publius Elvio Pertinax (126–193). Commodus'tan sonra tahta çıktı. Ancak, saltananının daha 87. gününde, 26 Mart 193'te muhafızları tarafından öldürüldü.

İnsanın sadece kötü işlerle değil iyi işlerle de nefret çekebileceği uyarısında bulunmanın tam yeri şimdi. Bu nedenle daha yukarıda dediğim gibi, devletini ayakta tutmak isteyen bir prens zulme başvurmalıdır; aslında, yerinde kalmak için desteklerine gereksinim duyduğun grup, halk olsun, askerler ya da soylular olsun yozlaşmışsa da onun ardından gitmek ve isteklerini yerine getirmek zorundasın; o durumda en iyi eserler en kötü şeylerdir. Ama biz Alexander'e gelelim: Onun hakkında söylenen sonugelmez övgüler arasında şu vardır: On dört yıllık imparatorluğunda kimseyi yargılamadan asmadı; bununla birlikte, kendisini tamamen annesinin ellerine teslim etmiş kadınsı biri olduğu için horgörüldü, ordu ona karşı fesat çevirdi ve öldürdü.[8]

Şimdi de Commodus, Severus, Antoninus Caracalla, ve Maximinus'un tam tersi karakterlerini inceleyelim: Bunların dördü de çok yırtıcı ve zalimdiler. Askerlerini tatmin etmek için, halka karşı hiçbir haksızlıktan geri durmadılar; ama Severus dışında tümünün de sonu kötü oldu. Çünkü onda o kadar meziyet vardı ki birliklerinin dostluğunu elde tutarken, halka dayattığı yüklere rağmen mutlu bir şekilde saltanat sürebildi.[9] Korkunç meziyetleri onca hayranlık uyandırıyordu ki halkların ağzı açık kalıyor, askerler memnun ve saygılı duruyorlardı. Severus'un eylemleri büyük ve bir prens için ders yüklü olduğundan, onun nasıl ustalıkla tilki ve aslanı kullandığını kısaca göstermek istiyorum. Bunlar, daha önce[10] salık verdiğim gibi bir prensin taklit etmesini iyi bilmesi gereken huylardır. İmparator Julianus'un[11] gevşekliğini saptayan Severus, Stiavonia'da[12] komuta ettiği ordusunun muh fız alayınca öldürülen Pertinax'ın öcünü almak üzere onu Roma'ya yürümeye ikna etti. İmparatorluğa ilişkin amaçlarını saklayıp bu bahaneyle ordusunu Roma üzerine

(8) Alexander Severus (205-135). Hristiyanlığa hoşgörü gösterdi. 222-235 yıllarında hüküm sürdü.
(9) Septimius Severus. İ.S. 193-211'de hüküm sürdü.
(10) Bkz. Bl. XVIII.
(11) Marcus Didio Julianus.
(12) Antik dönemdeki adıyla İlirya.

yürüttü ve onun yola çıktığı haberi daha gelmeden o İtalya'ya vardı. Kente girmesiyle, dehşet içinde kalmış olan Senato'nun Julianus'un ölümünü oylaması ve Severus'u onun yerine imparator ilan etmesi bir oldu. Bu iyi başlangıcın ardından Severus bütün devleti elegeçirmekte iki güçlükle karşılaştı: Biri Asya'da kendini imparator ilan ettirmiş olan doğu orduları komutanı Niger idi;[13] öbürü Batı'da gözü yine imparatorlukta olan Albinus'tu. Hem onun hem öbürünün düşmanı gözükmeyi tehlikeli bularak Niger'e[14] saldırmaya, Albinus'u da aldatmaya karar verdi. Ona mektup yazarak Senato tarafından imparator seçildiğini, bu onuru onunla paylaşmayı düşündüğünü söyledi; gerçekten de ona Sezar ünvanı verdi ve Senato'yu onu kendisine ortak yapmaya ikna etti. Albinus bütün bunları geçerli sandı. Ama Severus Niger'i yenerek ortadan kaldırıp doğu topraklarını tek durdurunca Roma'ya geri döndü ve Senato'da Albinus'tan yakındı. Gördüğü iyiliklere nankörlük eden ortağının kendisini kalleşçe öldürtmeye yeltendiğini söyledi; bu yüzden, bu haini gidip cezalandırmalıydı. Ve Galya'ya gidip onu devirdi ve canını aldı.

Eğer bu imparatorun eylemlerini incelersen onda çok vahşi bir arslan ve çok uyanık bir tilki göreceksin; ona herkesin korku ve saygı duyduğunu, ordularının ondan nefret etmediğini fark edeceksin ve onun gibi yeni bir prensin bir imparatorluğu böylesine güçlü tutmuş olmasına şaşırmayacaksın. Şundan ki olağanüstü saygınlığı onu hep taşkınlıklarının yaratabileceği kinden korudu. Oğlu Antoninus[15] da aynı şekilde halkların hayranlığını ve askerlerin beğenisini çeken parlak meziyetlere sahipti; çünkü savaşkan bir yapısı vardı, en büyük yorgunluklara katlanabiliyor, her türlü laf ebeliklerini ve başka gevşeklikleri küçümsüyordu, bu da askerlerinin gönlünü kazanmasına yetiyordu. Bununla birlikte, kıyıcılığı o denli büyük,

(13) Caio Pescennius Niger. Antakya'daki Lejyona komuta ederken kendini imparator ilân etti. (İ.S. 193).

(14) Decius Claudius Septimius Albinus. Britanya Lejyonu komutanı.

(15) Marcus Aurelius Antoninus Berrianus (Caracalla). İ.S. 211-217 yıllarında hüküm sürdü.

o denli duyulmamış oldu ki herkes ondan nefret etti. Sonugelmez sayıda özel cinayetlerden sonra Roma ve İskenderiye halkının büyük bir bölümünü kırdı geçirdi. Sonunda kendi yakın çevresine bile korku saldı, o kadar ki ordusunun ortasında bir muhafızı tarafından öldürüldü. Geçerken şunu da kaydedelim ki hiçbir prens bu tür suikastlere karşı kendini koruyamaz. Kesin niyet etmiş ve kelleyi koltuğa almış herhangi bir kişi bunu yapabilecek güçtedir; ama bunun seyrek oluşu korkuyu azaltmaktadır. Sadece [prens] her günü kendisiyle birlikte geçen şu ya da bu bakanına yahut hizmetlisine ağır şekilde hakaret etmekten kaçınmalıdır. Bu, Antonino'nun yaptığı hataydı. Muhafızının kardeşini alçakça öldürtmüştü ve onu da her gün tehdit ediyordu; yine de onu kişisel muhafızları arasında tutuyordu ki bu da işlediği ikinci hataydı: Ancak kendi sonunu kışkırtabilirdi ve nitekim öyle oldu.

Commodus'a gelelim.[16] Tacını muhafaza etmek ona kolay gözüküyordu çünkü Marcus'un oğlu olarak tacını miras yoluyla almıştı. Hem halkı hem de orduyu aynı anda memnun etmek için babasının izinde yürümesi yeterdi. Ama zalim ve hayvanca bir tabiatı olduğundan halkın sırtından vahşi duygularını tatmin etmek için, askerleri kendisine bağlamak için onları her kötülüğü yapmakta serbest bıraktı. İmparatorluk onurunu zerrece umursamadan bizzat arenaya inip gladyatörlerle cenk ediyor ve daha yüz çeşit rezillik yapıyordu. Bütün bunlar adamlarının onu horgörmesine yolaçtı. Bir taraftan horgörülür, öbür taraftan nefret edilirken sonunda fesat çevirenlerin darbeleriyle devrilip gitti.

Söz edecek geriye bir tek Maximinus kaldı.[17] Daha yukarıda andığım Alexander'in gevşekliğinden tiksinmiş haldeki askerleri sonderece savaşkan tabiatından ötürü onu imparator seçtiler. İmpa ratorluğunu az bir zaman elinde tutabildi zira iki şeyle nefret ve

(16) Aurelius Commodus Antoninus. İ.S. 180'de babası Marcus Aurelius'un yerine tahta geçti. 192'de cinayete kurban gitti. Kabalığı ve kıyıcılığıyla ün salmıştı.

(17) Iulio Verus Maximinus. İ.S. 235–238 yıllarında hüküm sürdü.

horgörü çekti: Biri, aşağı tabakada doğmuş olması; bir zamanlar Trakya'da çobanlık ettiğini herkes biliyordu ve bu onun aleyhineydi; öbürü, saltanatının başlarında Roma'ya gidip tahta çıkışını geciktirerek kenti her biri öbüründen daha kan dökücü valilerin eline bırakmasından ileri gelen gaddarlık ünü. Böylece soyunun düşüklüğünden kaynaklanan aşağısama ve insanlık dışılığından ötürü öfkeyle ayağa kalkan tüm imparatorluk isyan bayrağını açtı, önce Afrika toprakları, sonra Roma halkıyla birlikte Senato; nihayet bütün İtalya ayaklanmaya katıldı. Bunun üzerine ordu da başkaldırdı; o sıralarda Aquileia'yı kuşatmış ama aslında güçlük çeken ordu onun sonugelmez gaddarlıklarından gına getirmiş bir halde ve düşmanlarının çoğalmasından da güç bularak ayaklanıp tepeledi.

Tamamen horgörülecek bir tabiata sahip olmalarından ötürü sonları çabuk gelen ne Elagabalus'tan,[18] ne Macrinus'tan[19] ne de Julianus'tan[20] söz etmeyeceğim, ama bu konuyu artık sonuca bağlayacağım. Ve derim ki zamanımızın prensleri askerlerini olağanüstü memnun etmekte daha az güçlük çekiyorlar; çünkü onlara belli bir ilgi göstermek iyi olursa da, sorun günümüzde çok daha basittir çünkü ordular Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi prenslere eyaletlerde birlikte hükümet etmek ve yönetmek üzere meydan okumuyorlar. O devirde halklara kıyasla askerleri daha fazla tatmin etmek gerektiyse bu, askerlerin halklardan daha fazla güce sahip olmalarındandı. Şimdilerde ise Türk ve Mısır sultanları bir yana bırakılırsa prensler en çok halkları tatmin etmelidirler çünkü halklar daha fazla güç sahibi olmuşlardır. Türk sultanı yanında her zaman on iki bin kadar piyade[21] ve on beş bin süvari bulundurur, saltanatının güvenliği ve gücü buna bağlıdır; ve onların dostluğunu elde tutmak

(18) Marcus Aurelius Antoninus Elagabalus (İ.S. 204–222). 218'den askerlerince öldürüldüğü 222'ye dek hüküm sürdü.

(19) Macrinus. 217–218'de hüküm sürdü.

(20) Marcus Didio Julianus.

(21) Yeniçeriler kastediliyor.

her şeyden önce gelir. Aynı şekilde Mısır sultanının saltanatı da bütünüyle askerlerin elindedir dolayısıyla sultan, halkı hiçe sayarak askerlerle iyi geçinmek zorundadır. Belirtmek gerekir ki onun devleti tüm öteki prensliklerden farklıdır; çünkü ne soydangelme ne de yeni prenslik olarak adlandırılamayacak olan papalığa benzer: Eski prensin yerine geçenler oğulları değildir, yetki sahibi kişilerin bu makama seçtikleri biridir. Bu düzen çok eskiden beri olduğu için yeni prenslik de denemez zaten yenilere özgü güçlüklere de rastlanmaz; prens yeni olsa da devletin düzeni eskidir ve soydan gelme gibi kabul edilir.

Ne ise biz yine konumuza dönelim. Ben derim ki yukarıda yazdıklarıma bakacak olan biri görecektir ki andığım imparatorların çöküşüne nefret ve horgörü neden olmuştur ve yine bilecektir ki kimileri bir şekilde, kimileri tam tersine hareket etmişlerdir ve kimi zaman iyi, kimi zaman kötü sonuç almışlardır; birer yeni prens olan Pertinax ve Alexander'in soydangelme bir prens olan Marcus'u taklit etmek istemeleri gereksiz ve tehlikeli olmuştur. Benzeri şekilde, Caracalla, Commodus ve Maximinus da Severus'u taklit etmek istemekle büyük bir gaf yapmışlardır çünkü onun izinden gidebilecek meziyete sahip değillerdi. Bu nedenle yeni bir prenslikte yeni bir prens Marcus'un eylemlerini de taklit edemez, Severus'un istese de izinden gidemez. Ona en çok elveren devletini kurmak için Severus'u, ve bir kez iktidarını sağlamca kurduktan sonra da şan içinde korumak üzere Marcus'u örnek almaktır.

XX
KALELER VE PRENSLERİN HER GÜN YAPTIĞI TÜM ÖTEKİ ŞEYLER YARARLI MIDIR, DEĞİL MİDİR?

Kimi prensler, devletlerini güvenle ellerinde tutabilmek için tebalarını silahsızlandırmışlar; kimileri boyundurukları altındaki topraklarda bölünmeyi körüklemişler; kimileri kendilerine düşman yaratmış; kimi başkaları saltanatlarının başında kendilerine şüpheli gelenlerin gönlünü kazanmak istemiş; kimisi kaleler kurmuş; kimisi de yıkmıştır. Her bir devletin durumunu tek tek incelemedikçe bütün bunlar hakkında kesin bir yargıda bulunmak mümkün olmasa da konuya olabildiğince geniş bir şekilde değinmeden geçmeyeceğim.

Yeni bir prens tebasını asla silahsızlandırmamıştır; hatta silahsız bulmuşsa silahlandırmıştır çünkü tebanı silahlandırmakla kendini silahlandırmış olursun; şüpheliler sana sadık olur; sadıklar öyle kalır, ve teban iken senin taraftarların kesilirler. Ve tüm tebanı silahlandırmak mümkün olmadığı için silahlandırdıklarınla ötekileri daha bir güven içinde yönetebilirsin; onlara davranışındaki farklılık silahlandırdıklarını sana borçlu kılar; ötekiler ise daha çok tehlike ve zahmet içinde olanların daha ayrıcalıklı olmalarını olağan karşılayarak seni bağışlarlar. Ama, eğer tebanı silahsızlandırırsan, korkaklık ya da hainliklerinden şüphelendiğini belli ederek daha baştan onları kırmış olursun. Bu her iki kanaat da senin aleyhinde kin doğurur. Silahsız duramayacağına göre de, yukarıda ne mal olduklarını söylediğim paralı askerlere başvurmak durumunda kalırsın; oysa,

iyi olsalar bile seni ne güçlü bir düşmandan ne de sadakati şüpheli bir tebadan yeterince koruyamazlar. Nitekim, dediğim gibi, yeni bir prenslikte, yeni bir prens her zaman tebasını silahlandırmıştır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Ama, devletine bağlamak üzere yeni topraklar elegeçirdiğinde prensin o ülke halkını silahsızlandırması şarttır, o sırada ona yardım etmiş olanlar dışında; hatta zamana ve zemine göre, bunları da gerçekleştirip zayıf düşürmelidir öyle ki sonunda devletinin tüm orduları eskiden beri yanında yaşayan senin öz askerlerinden oluşsun.

Atalarımız, özellikle de bilge olanları Pistoia'yı hiziplerle, Piza'yı hisarlarla tutmak gerektiğini söylerlerdi; bu nedenle, kendilerine bağımlı bazı kentlerde, onları daha iyi elde tutmak için ayrılıkları körüklüyorlardı. Bu, İtalya'da belli bir dengenin varolduğu bir dönemde uygundu; ama bunun günümüzde geçerli olacağına inanmıyorum, çünkü bölünmüşlüğün kimseye bir yarar sağlayacağı kanaatinde değilim. Düşman yaklaştığında bölünmüş kentler dış güçlere katılır, ötekilerse karşı koyamazlar. O kanaatteyim ki Venedikliler kendi egemenlikleri altındaki kentlerde yukarıda yazılı nedenlerle Guelfo ve Ghibellino hiziplerini ayakta tuttular; onların kanlı bıçaklı olmalarına izin vermeseler de aralarındaki ayrılıkları sürekli körükleyerek birbirlerine düşüp kendilerine karşı birleşmelerini önlediler. Ne var ki görüldüğü üzere bu onların işine yaramadı. Çünkü [Venedikliler] Vaila'da yenilir yenilmez hiziplerden biri bütün ülkeyi eline geçirdi. Bunlar prensin zayıflığını açığa vuran şeylerdir. Çünkü güçlü bir prenslikte asla bu tür bölünmelere meydan verilmez; barış zamanında bu yararlı olabilir zira tebayı daha kolayca dizginlemeye yarar; ama savaş gelip çattığında nice zararlı olduğu ortaya çıkar.

Kuşkusuz prensler karşılarına dikilen güçlükler ve engelleri aştıkça büyürler; bu nedenle, talih soydangelme bir prense kıyasla şan kazanmaya daha çok gereksinim duyan yeni bir prensin önüne düşmanlar çıkartır, fesatlıklar yaratır ki onların üstesinden gelmeye fırsat bulsun; öylelikle düşmanlarının kendisine tuttuğu bu merdivenin basamaklarına basarak daha yükseğe çıkabilir. O nedenle, bazı-

ları usta bir prensin yerine göre bizzat düşmanlıklar çıkartıp sonra onların hakkından gelerek büyüklüğünü arttırması gerektiği kanısındadırlar.

Prensler, ve özellikle de yeni olanlar kendilerine başlangıçta şüpheli gibi gözükenlerde ilk andan beri müttefikleri olanlara kıyasla daha fazla sadakat ve yararlılık bulmuşlardır. Siena Prensi Pandolfo Petrucci devletini bu berikilerden çok kendisine ilkin şüpheli gözükmüş kişilerle yönetirdi. Ama bu konuda genellemelere gidilemez çünkü durumlara göre değişir. Sadece diyeceğim ki eğer başlangıçta prense düşman olan bu adamlar tutunmak için onun desteğini gereksiniyor iseler prens onları her zaman çok kolayca kazanabilir; haklarındaki kötü izlenimi silmek için onlar da daha bir canla başla hizmet etmek gereğini duyarlar. Böylece prens, fazla güven içinde olduklarından ötürü işlerini yapmayanlardan çok bunlardan yararlanır.

Yeri gelmişken, içeriden gördüğü yardımla bir devleti elegeçiren prense bu yardımın nedenleri üzerinde durması gerektiğini anımsatacağım; eğer bu, sana doğal bir yakınlık duymalarından değil de eski yönetimden hoşnutsuzluklarından ötürü ise dostluklarını ancak büyük çabalar ve güçlükle sürdürebilirsin çünkü onları hoşnut etmek imkânsızdır. Eski ve modern örnekler üzerinde dikkatle durulursa, görülür ki, eski yönetimden hoşnut oldukları için kendisine düşman kesilenlerin dostluğunu kazanmak hoşnutsuz oldukları için kendisine dost olan ve işgali kolaylaştıranları kazanmaktan daha kolaydır.

Devletlerini ellerinde sıkıca tutabilmek için prenslerin ani bir saldırıya karşı güvenle sığınmak ve muhtemel düşmanların gözünü korkutmak için kaleler yaptırmaları âdet olmuştur. Bu çok eski hareket tarzını doğru buluyorum. Bununla birlikte günümüzde Niccolo Vitelli'nin[1] devletini elinde tutmak için Citta

(1) Medici'lerin yardımıyla Citta di Castello'da başa geçmiş olan macera-perest Niccolo Vitelli 1474'te Papa IV. Sixtus tarafından devrilmişti. 1482'de Floransalıların yardımıyla iktidara yeniden geldiğinde ilk işi Papa'nın yaptırdığı iki kaleyi yıktırmak oldu.

di Castello'da[2] iki kaleyi yıktırdığını görürüz. Urbino Dükü Guido Ubaldo da, Cesare Borgia tarafından kovulduğu ülkesine dönünce tüm kaleleri yıktırdı; onlar olmadan ülkesini daha zor kaybedeceğini düşünüyordu. Bentivogliler, keza, Bologna'ya geri döndüklerinde aynı şekilde davrandılar.[3] Demek ki şartlara göre kaleler iyidir ya da kötüdür; ve bir yandan işine yararlarsa, öbür yandan da zarar verebilirler. Bu işe şöyle bakmak gerekir: Yabancılardan çok kendi halkından korkan prens kale yaptırmalıdır; ama halktan çok yabancılardan korkuyorsa ona boşvermelidir. Francesco Sforza'nın, Milano'da yaptırdığı şato, bu aileye devletteki tüm başka karışıklıklardan daha fazla zarar vermiştir ve verecektir. En iyi kale halkın nefretini çekmemektir; çünkü halk senden nefret ederse yaptırdığın kale seni kurtarmaz; zira halk bir kez silaha sarıldı mı ona yardıma gelecek yabancılar eksik olmaz. Zamanımızda bir kalenin herhangi bir prense yaradığı görülmemiştir meğer ki kocası Kont Girolamo'nun öldürülüşünden sonra Furli Kontesi sayıla; zira halkın galeyanına karşı kaleye sığınmış, Milano'dan yardım gelmesini beklemiş ve devletine yeniden sahip olmuştur.[4] O sırada durum öyle idi ki yabancılar halkın yardımına gelemezdi; ama sonraları Cesare Borgia saldırınca ve düşman olan halk da kaledekilere karşı onunla birleşince kale pek işe yaramadı. Bu saldırıda olduğu kadar ilkinde de kaleden çok halkın nefretini çekmemiş olmak onun için daha güvenli olurdu. Demek ki bütün bunları göz önünde tutunca, kale yaptıranları da yaptırmayanları da öveceğim; ama kalelerine güvenip halkın nefretini önemsemeyenleri kınayacağım.

---

(2) Federigo da Montefeltro'nun oğlu, 1482'de Urbino Dükü olan Guido Ubaldo 1502 Haziran'ında Cesare Borgia tarafından devrilmiş, iktidara kısa bir dönüşten sonra yeniden kaçmak zorunda kalmıştı. (Bkz. Bl. VII). İktidara kesin olarak ancak Papa VI. Alexander'in ölümünden sonra dönebildi.

(3) Giovanni Bentivogli'nin mirasçıları 1511'de Bolonya'da iktidara yeniden geldiklerinde Papa II. Julius'un Porta Golliera'da yaptırdığı kaleyi yıktırdılar.

(4) Caterina Sforza Riario. Bkz. Bl. III.

XXI
KENDİNİ SAYDIRMAK İÇİN BİR PRENS NASIL DAVRANMALIDIR

Büyük işler başarmak ve az bulunur, unutulmaz davranış örnekleri vermek kadar hiçbir şey bir prense saygı kazandırmaz. Böyle birine örnek olarak şimdiki İspanya Kralı Ferrando di Aragonia'yı elealalım.[1] Ona yeni prens demenin yeridir çünkü hiçbir gücü olmayan bir kral iken Hristiyan kralların en şanlısı haline geldi. Eylemlerini incelersen görürsün ki tümü de dikkat çekici hatta bazıları düpedüz olağanüstüdür. Saltanatının başlangıcında, İspanya'daki son derebeyi kurumu olan Granada'yı kuşattı. İktidarının temeli bu oldu. Önce, hiçbir engelle karşılaşmadan işi tez götürdü. Bu yolla, savaşı düşündükleri için isyan çıkartmayı akıllarına bile getirmeyen Kastilya beylerinin kafasını da meşgul ediyordu. Ve böylelikle, onlar farkında bile olmadan üzerlerinde saygınlık ve nüfuz sahibi oldu. Kilise'nin ve halkın parası sayesinde, askeri birlik besleyebildi, kendisini şana boğan savaşkan bir ordu kurabildi. Ayrıca daha ileriye gidebilmek için, din örtüsü altında, softaca bir zulüme girişti. Hristiyanlığa geçmiş Mağriplileri[2] ve Yahudileri soyup krallığından attı; bu konuda bundan daha alçakça ve az bulunur bir örnek

(1) Bkz. Bl. I, III, VII, XVI ve XVIII.

(2) Esas olarak Kuzey Afrika'dan, Mağrip'ten İspanya'ya göçmüş ve görünüşte Katolikliği benimsemekle birlikte özünde ilkel dinsel inanışlarını sürdüren Berberîler. Berberîlerin İspanya'dan kovulmaları 1501 – 1502'de meydana geldi ve İspanya'nın ekonomik–sosyal yaşamı üzerinde çok olumsuz etkileri oldu.

yoktur. Sonra yine hep aynı örtü altında Afrika'ya akın yaptı;[3] Napoli krallığını elegeçirdi;[4] sonunda kutsal Birlik'in başında Fransa'ya çullandı.[5] Bu muazzam girişimlerle sonucu merakla bekleyen tebasının hayranlığını kazandı. Eylemleri birbirine o kadar iyi eklenmişti ki kimse ona karşı koyacak boş zaman bulamamıştı. Bir prens için iç sorunlarda da becerisinden dikkat çekici örnekler vermek çok yararlı olur. Hükümette iyilikte ya da kötülükte ceza ya da ödülde hiç duyulmamış ve unutulmaz eylemler söz konusu olduğunda Milano Beyi Bernabo[6] akla gelir. Hepsinden önemlisi, bir prens çap ve zekâ olarak eylemleriyle büyük ve harika bir insan ününü kazanmaya bakmalıdır.

Bir prens, dostluğu ya da düşmanlığı ikirciksiz olduğunda da saygı kazanır; yani birinden yana mı, birine karşı mı açıkça ifade ettiğinde. Bu tavır ona her zaman yan tutmazlıktan daha çok kazandıracaktır. Zira iki güçlü komşu kapışırlarsa iki şık ortaya çıkar: Yenen taraftan korkacağın bir şey ya olacaktır ya da olmayacaktır. Bu her iki durumda da yüzünü açman ve elini açıkça oynaman sana daha yararlı olacaktır; zira birinci şıkta eğer tavrını açıkça belli etmemişsen ister istemez kazananın avı olacaksın, yitiren de bundan büyük keyif duyacak ve kimseden de yardım isteyemeyeceksin. Biri, kötü gününde kendisine hiç yardımı dokunmayan, dostluğu kuşkulu birini istemeyecektir; öbürü onun yazgısını paylaşmak istememiş olan sana yardıma gelmeyi reddedecektir.

---

(3) 1509'da Fernando Oran'dan Trablus'a tüm Kuzey Afrika kıyılarını elegeçirdi.

(4) Bkz. Bl. I ve III.

(5) 1512'de İtalya savaşı ve Kutzal İttifak'ın kuruluşuyla aynı dönemde Ferdinando özellikle Pireneler'e egemenlik için Fransa'ya karşı hasmane bir politika izlemeye başladı.

(6) 1277–1447 yılları arasında Milano'ya hükmeden Visconti'lerden olan Barnabo Visconti, 1354'te Arşövek Giovanni'nin yerini aldığında bir süre kardeşleri Matteo ve Galeazzo ile birlikte hüküm sürdü. Matteo'nun ve daha sonra da Galeazzo'nun ölümünün (1378) ardından 1385'e dek tek başına beylik süren Barnabo enerjisi, örgütçülüğü ve bilgece yaklaşımlarıyla ün kazanmıştı.

Etolyalılar Romalıları sürüp çıkartması için Antiokhus'u Yunanistan'a çağırmışlardı.[7] Antiokhus Roma'nın dostu olan Akhalılara elçiler göndererek yan tutmadan durmalarını istedi; bir başka yandan ise Romalılar onları kendileri ile aynı safta silaha sarılmaya ikna etmeye çalışıyorlardı. Konu Akhalıların meclisinde tartışıldığında Antiokhus'un elçisi onlara yansız kalmalarını telkin etti: Roma elçisinin ise ona cevabı şöyle oldu: *"Quod autem istu dicunt non interponendi vos bello, nihil magis alienum a rebus vestris est; sine gratia, sine dignitate, praemium victoris eritis."*[8]

Hiç de dostun olmayan her zaman senden taraf tutmadan kalmanı isteyecek, dostun ise kendi yanında vuruşmanı dileyecektir. Kararsız prensler, o an tehlikeyi savuşturmak için genellikle taraf tutmazlar ve çok kez olduğu gibi bu yol onları felakete götürür. Oysa, tersine, bir prens açıkça taraflardan birinin yanında yer aldığında eğer bu taraf üstün gelirse senden güçlü de olsa sen onun insafına kalmış da olsan sana dostluk ve şükran duyacaktır; insanlar, o durumda, seni ezecek denli nankörlük edecek kadar vefasız değillerdir; ayrıca bir zafer asla kazanan tarafın adaleti ayaklar altına almasına elverecek kadar tam değildir. Eğer tersine tuttuğun taraf yenik düşerse, o da olabildiğince senin yardımına gelecektir; böylece onunla bir gün düzelecek bir kader birliği etmiş olacaksın.

İkinci şıkta da yine sakınganlık senin işe karışmanı gerektirir; çünkü böylelikle bir tarafın öbür tarafı yenmesine yardımınla katkıda bulunmuş olursun aslında o eğer akıllı olsaydı sana karşı onunla ittifak kurardı; ortak zaferiniz müttefikini senin insafına bırakır; üç tarafın en güçlüsü sen olduğuna göre de senin yardımınla üstün gelmemesi imkânsızdır.

---

(7) Bkz. Bl. III.

(8) Titus-Livus'tan hatalı alıntı. Doğru metin şöyledir: **"Nam guod optimum esse dicant, nihil tam vanum, immo tam alienum rebus vestris est. Quippe sine gratia, sine dignitate, praemium vistoris est."** (Titus-Livus, *Annales,* XXXV, 48) "Size en avantajlısı denilen bu tavıralışa gelince [yansız kalmak] hiçbir şey politikanıza bunun kadar yararsız, bunun kadar aykırı değildir; aslında, kimsenin gönlünü kazanmadan, ama saygınlığınızı yitirerek sonunda yenen tarafın avı olacaksınız."

Bunun üstüne bir de şunu kaydetmek gerekir ki, bir prens, savaş zamanı daha önce de dedim ya, çok zorunlu olmadıkça asla kendinden daha güçlü ile bir olmamalıdır. Eğer kazanırsa onun tutsağı olursun ve prensler ellerinden geldiğince bir başkasının insafına kalma durumuna düşmekten kaçınmaya bakmalıdırlar. Venedik, Milano Düküne karşı Fransa ile ittifak kurdu[9] oysa kendi sonunu getiren bu ortaklıktan kaçınabilirdi. Buna karşılık, eğer kaçınmak mümkün değilse İspanya Kralı ve papa, askerlerini Lombardiya üzerine saldırttıkları zaman Floransalıların yaptığı gibi yukarıda belirtilen nedenlerle böyle bir ittifakı kabul etmek gerekir. Hiçbir devlet güvenli bir taraf tuttuğundan emin olamaz, her şey belirsizdir; çünkü düzen öyledir ki bir sakıncalı durumdan kaçayım derken bir başkasına düşülür; burada sakınganlık, sakıncaları ölçüp biçmek ve en az zararlıyı iyi kabul etmektir.

Bir prens ayrıca şu ya da bu meslekte başarılı olanları, onurlandırarak çeşitli yetenekleri değerlendirmesini bildiğini göstermelidir. Yurttaşlarını, ister ticaret, ister tarım, isterse başka herhangi bir dalda olsun rahatça çalışmaları için yüreklendirmelidir öyle ki biri evini ya elinden alırlarsa korkusuyla süslemekten geri durmamalı, öbürü vergi korkusundan yeni ticari girişimlerde bulunmaktan kaçınmamalıdır. Tersine bey bu zenaatkârlara ve kentini ya da devletini bir şekilde zenginleştirme çabası içinde olanlara ödüller vermelidir. Ayrıca, yılın uygun zamanlarında, bayram ve şenliklerle halkını oyalamalıdır. Ve her kent meslek örgütlerine[10] ya da kabilelere bölünmüş olduğuna göre bunları hesaba katmalı, zaman zaman toplantılara gitmeli, insancıllık ve cömertlik örnekleri vermelidir ama bunları mevkiinin vekarını lekeleyecek davranışlardan kaçınarak yapmalıdır.

(9) Bkz. Bl. III.

(10) Loncalar kastediliyor.

XXII
PRENSLERİN BAKANLARI

Bir prensin bakan seçmeyi bilmesi az önemli şey değildir. Zira prensin sağduyusuna göre bakanları da iyi ya da kötüdürler. Bir beyin zekâ derecesi hakkında ilk yargı, çevresindeki adamlara bakılarak verilir; eğer onlar işbilir ve sadık iseler prensin bilge biri olduğu yargısına varılabilir değil mi ki onların becerikli olduklarını görmüş ve kendisine bağlamasını bilmiştir. Ama öyle değillerse onun hakkında iyi yargıya varılamaz; çünkü ilk hatayı bu seçimde yapmış sayılır.

Siena Prensi Pandolfo Petrucci'nin bakanı Antonio da Venafro'yu[1] tanımış olan herkes onu bakan yaptığı için Pandolfo hakkında ancak çok yüksek bir kanaat sahibi olmuştur. Üç tür beyin vardır, biri kendiliğinden anlar, öbürü başkaları açıkladığında anlar, üçüncüsü ne öyle ne de böyle anlamaz; bunlardan birincisi en iyisidir, ikincisi de oldukça iyidir, üçüncüsü ise yaramaz. Demek ki Pandolfo birinci dereceden değilse bile mutlaka ikincisinden olsa gerekti çünkü bir prens kendisi hayal gücünden yoksun olsa da bir başkasının yaptıklarının bir değeri olup olmadığını kavrayacak kadar

(1) Antonio Giordani da Venafro (1459–1530). Studio di Siena'da hukuk okuttu, daha sonra Consiglio delle Riformagioni (Reform Konseyi) yargıcı oldu ve Pandolfo Petrucci'ye danışmanlık yaptı.

yargılama gücüne sahip oldukça bakanının eylemlerinde iyiyi kötüden ayırdedebilecek, birini körüklerken, ötekini düzeltecektir; ve onu faka bastıramayacağını anlayan bakanı da doğru yoldan ayrılmayacaktır.

Bir prensin bakanını nasıl tanıyacağı hakkında işte asla şaşmaz bir yol: Bakanını senden çok kendisini düşünür ve tüm eylemlerinde kendine çıkar sağlamaya bakarken görürsen bil ki asla iyi bir bakan, asla güvenebileceğin bir adam değildir. Şundan ki bir başkasının devletinin sorumluluğunu ellerinde tutan biri asla kendini değil, her zaman prensini düşünmeli, onun işlerinden başka bir şeyle asla uğraşmamalıdır. Öte yandan, prens de kendisine bağlamak için bakanını gözetmeli, ona payeler vermeli, zengin etmeli, kendine minnettar kılmalı, onu yetki ve sorumluluğa katmalı, hizmetinden vazgeçemeyeceğine inandırmalıdır. Payeler öylesine çok olmalıdır ki daha fazlasını arzulamasın, serveti öylesine çok olmalıdır ki daha fazla servet aramasın, yetki ve sorumlulukları öylesine çok olmalıdır ki her türlü değişiklikten korksun. Bakanlar ve prensler bu yoldan gittiklerinde birbirlerine güvenebilirler; başka türlü bir yol sonunda her zaman ya birini ya öbürünü felakete götürür.

XXIII
DALKAVUKLARDAN NASIL KAÇILACAĞI

Çok önemli bir noktaya, prenslerin çok akıllı değillerse ya da iyi bir seçim yapmamışlarsa kendilerini korumakta güçlük çektikleri bir hataya değinmeden geçmek istemiyorum. Bu, sarayları dolduran dalkavuklardır; çünkü insanlar kendilerini o kadar çok beğenirler ve bunda öylesine yanılsamalar içindedirler ki bu vebadan korunmak için çok sıkıntı çekerler; ve korunayım dediklerinde de bu kez horgörülmek tehlikesiyle karşılaşırlar. Çünkü dalkavuklardan kendini sakınmanın bir tek yolu vardır o da çevrene sana hakikati söylemelerinden incinmeyeceğini anlatmaktır; ama, eğer herkesin sana hakikati söylemek izni olursa, saygıda kusur edebilirler. Onun için akıllı bir prens bir üçüncü yol tutmalı ve çevresinden bilge adamlar seçerek yalnız onlara, ve bir tek kendi istediği konularda, başkalarında değil, özgürce konuşmak ve hakikati dilegetirmek izni vermelidir; her şeyden haberli olmalı ve onların da görüşlerini almalıdır; ama sonra kendi kafasına göre düşünüp kararını vermelidir; bu danışmanlar onun davranışından algılayacaklardır ki ne kadar açık yüreklilikle konuşurlarsa prensin o kadar çok hoşuna gideceklerdir. Onların dışında kimseye kulak asmamalı ve aldığı kararlar doğrultusunda inatla hareket etmelidir. Başka türlü davranan, ya dalkavukların elinde ziyan olur ya da en son konuşana göre sık sık fikir değiştirir ki bu da ona saygınlık kazandırmaz.

Bu dediğimi taze bir örnekle desteklemek istiyorum. Şimdiki imparator Massimiliano'nun adamı rahip Luca,[1] majestelerinden

(1) Rahip Luca Rinaldi, İmparator Maximilien'in elçisi.

söz ederken kimseden öğüt almadığını ama hiçbir şeyi de kendi kafasına göre yapmadığını söylüyordu. Bu demektir ki benim yukarıda söylediklerimin tersine hareket ediyor. Çünkü İmparator gizli bir adamdır, her kim olursa olsun hiç kimseye tasarılarını açmaz, kimseye danışmaz. Ne var ki tasarılarını gerçekleştirmeye kalkıştığında bunların ne olduğu anlaşılır ve danışmanları da eleştirmeye koyulurlar; kendisi de dediğim-dedik biri olmadığı için fikrinden cayar. Bir gün yaptığını ertesi gün bozması, hiçbir zaman niyetinin ne olduğunun açıkça anlaşılamaması ve kararlarının kalıcılığına güvenilememesi işte bundan ötürüdür.

Bunun içindir ki bir prens her zaman danışmanlarına kulak vermeli ama bunu kendi istediği zaman yapmalıdır, başkaları istediğinde değil; hatta önüne gelenin kendisi istemediği halde ona akıl öğretmek cesaretini kırmalıdır; ama o büyük bir sorgulayıcı olmalı ve sonra hakikatleri sabırla dinlemeli hatta eğer biri çekinip de hakikati örtbas etmek isterse kızmalıdır. Bazıları, bilgelikleriyle ün salmış prenslerin bunu kendi doğal meziyetlerine değil de çevresindekilerin yerinde öğütlerine borçlu olduklarını sanırlar ama yanılırlar. Çünkü kendisi bilge olmayan bir prensin iyi danışmanlara sahip olamayacağı genel ve şaşmaz bir kuraldır. Meğer ki kendini bütünüyle raslantının seçimine bıraksın ve raslantı da ona sağduyulu bir yardımcı bulmuş olsun. Bu durumda, prensin bilgeliğinden söz etmek mümkün olacaktır ama bu da kısa sürecektir zira bu yönetici onun elinden devleti çekip alacaktır; prens bilge değilse çok kişiye de danışsa kendi başına onların öğütlerini bir uyum içine sokamayacaktır; aslında her danışmanı yalnızca kendi çıkarını düşünecek ve o da bunları ne bilebilecek ne de düzeltebilecektir. Bu işler başka türlü yürümez; çünkü insanlar eğer onları iyi olmaya zorlayan bir gereklik yoksa sonunda hep sana kötü hizmet ederler. Bundan ötürü sonuç olarak diyorum ki iyi öğütler kimden gelirse gelsin her zaman prensin sağduyusunun eseridir yoksa prensin sağduyusu iyi öğütlerin değil.

XXIV
NEDEN İTALYAN PRENSLERİ DEVLETLERİNDEN OLDULAR?

Yukarıda yazılı şeylere bilgece uyulması prensi yeni olduğu yerde eskiden beri imiş gibi gösterir ve devletinde sanki kırk yıldır kök salmış gibi daha bir kendine güvenli ve kararlı kılar. Çünkü yeni bir prensin eylemlerini soydangelme olandan çok daha fazla gözlerler; ve onda güç ve beceri fark ettiklerinde eylemleri insanların gönlünü kazanır ve onları basit bir soy eskiliğinden çok daha fazla prense bağlar. Çünkü insanlar bugüne geçmişten çok daha fazla düşkündürler ve o günü kendilerine uygun bulurlarsa kapılıp giderler, başka şey de düşünmezler; hatta her çareye başvurarak beylerini savunurlar yeter ki o da her bir şeyde adına layık bir bey olsun. Böylece çifte şana konmuş olacaktır, yeni bir prenslik kurmuş olmak, sonra da o prensliği iyi yasalarla, iyi silahlarla, iyi dostlarla ve iyi örneklerle donatıp daha bayındır, daha güçlü kılmak. Tersine prens doğmuş olup da akılsızlığından ötürü onu kaybedenin ayıbı ise iki kat olur.

Ve eğer günümüz İtalya'sında Napoli Kralı,[1] Milano Dükü[2] ve başka bazıları gibi devletinden olan prenslere bakılırsa bunların, ilkin, ordu konusunda yukarıda uzun uzadıya sözünü etmiş olduğumuz ortak bir yanlışları olduğu bulunur; sonra, içlerinden bazıları

(1) Federico d'Aragona. Bkz. Bl. I.

(2) Ludovico il Moro. Bkz. Bl. III.

ya halkın nefretini çekmişler ya da halka kendilerini sevdirmiş iseler de büyüklerin desteğini kazanmasını bilememişlerdir; çünkü bir orduyu sefere hazır tutacak kadar gücü olan bir prens bu iki hatayı işlemedikçe devletlerinden olmaz. Makedonyalı Filip, ama İskender'in babası olan değil de Beşinci Titus tarafından yenilgiye uğratılan[3] istilacı Romalılar ve Yunanlıların karşısında onlarınkinden daha büyük bir devlete sahip değildi; bununla birlikte savaşkan biri olduğu ve kendisini halkına sevdirmesini, büyüklerin de desteğini almasını bildiği için düşmanlarıyla uzun yıllar savaşabilmiştir. Sonunda birkaç kenti yitirdiyse de tahtından olmamıştır.

Uzun yıllar prenslikte kaldıktan sonra onu ellerinden kaçıran prenslerimiz talihlerini değil yalnızca tembellikleri yüzünden kendilerini suçlamalıdırlar. Zira barış zamanında bu dönemin bir gün değişebileceğini asla düşünmeyip (iyi havalarda fırtınayı öngörmeyen tüm insanların ortak eksikliğidir bu) sonra fırtına koptuğunda kendilerini savunmak yerine kirişi kırdılar; halkın, istilacının zulmüne dayanamayarak kendilerini geri çağıracağına güveniyorlardı. Bu yol, başka çare yoksa iyidir elbette; ama öteki çarelere daha baştan sırt çevirmek büyük enayiliktir. Bu tıpkı, nasıl olsa biri kaldırır umuduyla insanın kendini düşmeye bırakması gibidir. Şundan ki ya olmaz ya da olsa bile bu alçakça ve senin elinde olmayan bir savunma biçimidir. Oysa sadece senin kendinden ve gücünden kaynaklanan savunma iyi, güvenilir, kalıcı olur.

(3) İ.Ö. 197'de V. Filip Yunan kentlerini işgal etmeyi bırakıp Makedonya'ya çekilmişti. Bkz. Bl. III.

XXV
İNSAN İŞLERİNDE TALİHİN GÜCÜ VE NASIL KARŞI KONULMASI GEREKTİĞİ

Çoklarının dünya işlerini talihin ve Tanrı'nın yönettiğine, nice sağduyulu olurlarsa olsunlar insanların bunu değiştiremeyeceklerine ve buna hiçbir çare bulamayacaklarına inandıklarını bilmez değilim; ve onlara göre, bunu değiştireceğim diye kan ter içinde kalmak tamamiyle boşunadır, iyisi mi insan kendini talihine bırakmalıdır. Her gün karşılaşılan ve kimsenin asla öngöremediği büyük değişiklikler yüzünden bu görüş günümüzde ağırlık kazanmıştır. Ben kendim de bu konuyu düşünürken zaman zaman onların görüşüne eğilim duyduğum olmuştur. Bununla birlikte, özgür irademizle hareket etmemiz büsbütün yok olmadığına göre talihin eylemlerimizin yarısının efendisi olduğuna, ~~ama öbür yarısını~~ ya da hemen hemen yarısını yönetmeyi bize bıraktığına inanıyorum. Talihi, coştuğu zaman ovaları basan, ağaçları ve yapıları yıkan, toprağı bir yerden söküp bir başka yere koyan coşkun, taşkın bir ırmağa benzetiyorum. Hiçbir set çekemeden herkes önünden kaçar, herkes azgınlığına boyun eğer. Ve buna rağmen ortalık durulunca insanlar birtakım önlemler alabilirler, setler ve bentler inşa edebilirler öyle ki yeni sel ya bir kanaldan boşalacaktır ya da daha az zarar ziyana yol açacaktır. Talihle de böyledir. O gücünü karşı konmayan yerlerde gösterir; saldırısını kendisine karşı koymak üzere hiçbir engelin konmamış olduğunu bildiği yere yöneltir. Şimdi eğer bu büyük değişmelerin merkezi ve beşiği olduğunu bildiğiniz İtalya'yı göz önüne getirir-

seniz göreceksiniz ki burası hiçbir biçimde seti, benti bulunmayan bir kırdır; zira eğer Almanya, İspanya, Fransa gibi sağlam bir güçle korunuyor olsa idi ya sel böylesine büyük zarara yol açmazdı; ya da sel olmazdı bile. Genel olarak, talihe gem vurma araçları hakkında bunları söylemeyi yeterli görüyorum.

Ama, özele geldiğimde, diyeceğim ki şu ya da bu prensin özünde, davranışlarında bir değişiklik olmadığı halde bugün mutlu iken yarın battığını görüyorum. Bence bu durum öncelikle yukarıda uzunca sergilediğim nedenlerden ilerigeliyor: o prens bütünüyle talihine dayanmıştır ve talihi kendinden yüz çevirince düşmüştür. Yine inanıyorum ki davranış tarzını zamana uydurmasını bilen mutlu olur, aynı şekilde zamana ters düşen ise mutsuz olur. Çünkü insanlar şan ve servet sahibi olmayı amaçlarlar ama her birinin tuttuğu yol ayrıdır: biri sakınganlıkla öbürü gözükaralıkla; biri şiddetle öbürü ustalıkla; biri sabırla öbürü ise sabırsızlıkla amacına varmak ister ve bu yolların tümünden de hedefe varılabilir. Yine iki sakıngandan birinin hedefine ulaştığı, öbürünün ulaşamadığı görülür; ve aynı şekilde biri sakınganlıkla, öbürü gözükaralıkla davranan iki kişiden ikisinin de mutluluğa eriştiği görülür. Her şey kullanılan yollara uygun düşen ya da düşmeyen koşullara bağlıdır. Bundan, daha önce söylediğim sonuç çıkar: Farklı davranma biçimlerinden aynı sonuç doğar ve her şeyiyle birbirine benzeyen iki gidişattan biri amacına ulaşır, öbürü fiyaskoyla biter. Sonucun değişken özelliği de bundandır. Bir kimse sabır ve temkinlilikle kendini çekip çeviriyor olsun; eğer işler belli bir biçimde giderse yönetimi yerindedir, başarı güvencededir; eğer ansızın işler yön değiştirirse hareket tarzını değiştirmesini bilemediği için ancak zararlı çıkar. Bilgelikleri ne olursa olsun çok az insan bu oyuna ayak uydurmasını bilir; ya kendi tabiatlarının onları soktuğu yoldan ayrılamadıkları için ya da bu yoldan gittikçe hep kazançlı çıkmış oldukları için bir türlü bir başka yol tutmaya kendilerini ikna edemezler. Bunun içindir ki sakıngan bir tabiatı olan insan gerektiğinde gözükara kesilemez; bu da onun mahvına neden olur. Eğer koşullar değiştiğinde sen de tabiatını değiştirmesini bileydin talihin hiç değişmeyecekti.

Papa II. Julius her zaman gözüpek hareket eder; ve ortam da hareket tarzına öylesine denk gelmiştir ki her seferinde mutlu sona ulaşabilmiştir. Daha üstat Giovanni Bentivogli sağken Bolonya'ya karşı ilk girişimine bakın. Venedikliler bundan memnun değillerdi; keza İspanya Kralı da; Fransa ile de bu girişimi görüşüyordu; o ise şiddet ve atılganlığıyla bizzat sefere çıktı.[1] Bu durum İspanya ve Venedikllileri tedirgin etti ve hareketsiz bıraktı. Venedikliler korktukları için, İspanyollar de bütün Napoli Krallığını geri almak arzusuyla; ve öte yandan Fransa Kralı da onun ardına takıldı; zira kralı öylesine kararlı gören ve Venediklilerin burnunu sürtmeyi arzulayan Fransa Kralı Papa'yı da kendi yanına çekmeye bakıyordu bu yüzden onu herkesin önünde küçük düşürmeden yardım isteğini geri çeviremeyeceğini düşündü. Cüretli kararıyla Julius başka hiçbir papanın aşırı sakınganlık yüzünden başaramayacağı işi başardı; çünkü, eğer herhangi bir başka papanın yapacağı üzere Roma'dan yola çıkmak için tüm pazarlıkların kesin bir sonuca bağlanmasını beklese idi asla başaramazdı; çünkü Fransa Kralı bin çeşit özür bulur, ötekiler de bin çeşit korku salarlardı ona. Tümü de birbirine benzeyen ve tümü de başarılı olmuş öteki eylemlerinden söz etmeyi bir yana bırakıyorum; ömrünün kısalığı ona farklı bir durumu yaşama fırsatı vermedi; çünkü sakınganlıkla hareket edilmesi gereken bir döneme gelmiş olsaydı işi bitmişti. Zira tabiatının onu yatkınlaştırdığı hareket tarzlarından asla sapmayacaktı.

O halde, sonuç olarak diyorum ki talih değiştikçe insanlar da davranış tarzlarında inat etmeyip koşullara uyum sağlarlarsa mutlu olurlar, uyum bozulursa mutsuz olurlar. Kanımca atılgan olmak sakıngan olmaktan daha iyidir çünkü talih dişidir; ve ona egemen olmak için sert davranmak ve dövmek gerekir. Soğuk hesapçılardan çok böyle davrananlara kendini daha bir gönüllü teslim eder; yine bunun içindir ki dişi tabiatından ötürü talih gençlerin dostudur çünkü onlar daha az sakıngan, daha serttirler ve daha büyük bir cesaretle ona hükmederler.

(1) Bkz. Bl. XI.

XXVI
İTALYA'YI ALMAYA VE BARBARLARIN ELİNDEN KURTARMAYA ÇAĞRI

O halde, yukarıda söylenen ne varsa tümünü göz önünde tutup, İtalya'ya şimdiki koşullar yeni bir prensin başa geçmesine uygun mu, bilge ve becerikli, cesur biri kendi şanını olduğu kadar insanların da mutluluğunu sağlayabilecek değişiklikler yapma fırsatını bulabilir mi diye kendi kendime düşünürken bana öyle geliyor ki yeni bir prensin lehine o kadar çok şey var ki hatta diyorum bugüne dek hiç bunca elverişli oldu mu zaman. Eğer, dedim ya,[1] Musa'nın değerinin anlaşılması için İsrail halkının Mısır'da köle olması, Keyhüsrev'in büyü klüğünün tanınması için Perslerin Medlerce ezilmesi ve Teseus'un yüceliğinin kavranması için Atinalıların darma dağınık olmaları gerekli idiyse, şimdilerde bir İtalyanın ruhundaki erdemi bulup çıkartmak için de İtalya'nın şimdi olduğu gibi olması ve Ya hudilerden daha köle, Perslerden daha tutsak, Atinalılardan daha dağılmış, başsız, düzensiz, yenilmiş, yağmalanmış ve her türlü aşağılanmanın içinde olması gerekiyordu.

Şu ya da bu kişide bir iki pırıltı ışıldamadı değil, insanda onların Tanrı tarafından kurtarıcı olarak gönderilmiş olduklarını düşündürten; ne çare sonradan görüldü ki eylemlerinin zirvesinde talih onlara sırt çevirdi. Öyle ki, soluk soluğa, yaralarını iyi edecek,

(1) Bkz. Bl. VI.

Lombardiya'nın talan edilmesine, Napoli ve Toskana'nın vergiye bağlanmasına son verecek ve onca uzun zamandır irinleşmiş yaralarını dağlayacak kişiyi hâlâ bekliyor. Her gün kendisini bu barbar zalimliklerden, zorbalıklardan kurtarmak üzere bir kurtarıcı göndermesi için Tanrı'ya yakarıyor. İşte ardından gidilmeye haphazır bir bayrak, yeter ki birisi sahip çıkmayı istesin. Ve sizin şanlı ocağınızdan[2] daha çok nereye umut bağlayabilir, bilinmez. Sizden başka onca talih ve erdem zengini, üstelik Tanrı ve başında bulunduğunuz Kilisece kayırılan kim var bu kurtuluşa önderlik edebilecek. Bu, pek de güç olmayacaktır eğer yukarıda anılanların yaşam ve eylemlerini hep göz önünde bulundurursanız. Ve bunlar az rastlanır, harika insanlar olmakla birlikte sonuçta sadece insandılar ve her biri şimdikinden çok daha az elverişli koşullarla karşı karşıya kalmıştı: Musa, Keyhüsrev, Teseus'un girişikleri iş ne daha haklı, ne de daha kolaydı. Tanrı da onlara size olduğundan daha fazla yardımcı olmadı. Adalet yerinde. "**Justum enim est bellum quibus est necessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armiş pes est.**"[3] Her şey hazır; ve böylesi koşullarda, ciddi hiçbir engel karşınıza dikilemez yeter ki size erişilecek hedef olarak önerdiğim kişilerden esinleniniz. Bütün bunların dışında, Tanrı tarafından yönlendirilmiş benzeri görülmemiş mucizeler var: Deniz açıldı; bir bulut izlenecek yolu gösterdi; taştan su fışkırdı; gökten kudret helvası yağdı. Her şey sizin büyüklüğünüze doğru koşturuyor. Gerisi size kalmış. Tanrı hareket özgürlüğümüzü ve bize düşen şan payını azaltmamak için her şeyi yapmak istemez.

Daha önce anılan İtalyanlardan hiçbiri[4] haklı olarak sizin ünlü ocağınızdan beklenenleri gerçekleştiremedi ise; ve eğer, bunca altüst oluş ve savaş arasında İtalya'nın askeri yeteneği yitmiş gözü-

(2) Floransa'ya yeni dönmüş olan Medici'ler o sırada güçlerinin zirvesindeydiler. *Prens*'in ithaf edildiği II. Laurent'ın amcası Jean de Medicis X. Leo adıyla Papa seçilmişti.

(3) Titus-Livus, (IX. 1). "Savaş kimlere gerekli ise onlar için haklıdır ve silahlar kutsaldır tek umut onlar olduğundan."

(4) Cesare Borgia ve Francesco Sforza.

küyorsa bunda şaşacak bir şey yok. Bu, kimsenin düzeltemediği eski düzenden ileri geliyor. Buna karşılık, yeni bir prense hiçbir şey yeni yasalar ve yeni hükümetler yaratmak kadar şan kazandırmaz, hele ki bunlar herkeste, her zaman saygı ve hayranlık uyandıran sağlam temellere dayalı, büyük şeylerse. İtalya'da düzeltecek çok şey var. İnsanlarda da bunun için yeterince erdem var ama baştan yoksunlar. İtalyalara bir bakın, karşılıklı vuruşmalarda ya da küçük gruplar halindeki kapışmalarda[5] nasıl güç, yetenek ve zekâda üstünler. Ama iş ordulara gelince kıyaslanamazlar bile. Bunun nedeni önderlerinin yetersizliği; zira işi bilenlere itaat edilmiyor ama herkes bildiğini sanıyor ve bugüne dek hiçkimse talihinin yardımı ya da bileğinin gücüyle kendini öteki herkese kabul ettirebilecek denli yükselmeyi beceremedi. Ve bunun içindir ki, şu son yirmi yıl içinde verilen savaşlarda ne zaman bir ordu tümüyle İtalyanlardan kurulu idiyse sonu hep hüsran oldu. Taro, İskenderiye, Capua, Cenova, Vaila, Bolonya, Mestri [savaşları] bunun tanığıdır.

Namlı hanedanınız eğer memleketlerini kurtarmış olan bu büyük adamların izinden gitmek isterse, her şeyden önce her girişimin temeli olan kendi öz ordusuna sahip olması şarttır. Onlardan daha sadık, daha yiğit ve daha üstün askerler bulamaz. Her biri tek tek iyi olsa da bizzat prensleri tarafından komuta edildiklerini, onurlandırıp bakıldıklarını görünce topluca çok daha iyi kesilirler. Yabancılardan korunmak için İtalyan yiğitlerine rağmen böyle bir ordu kurmak şarttır. İsviçre ve İspanyol piyadesi müthiş olarak bilinirse de her birinin kusurları vardır, o kadar ki bir üçüncü güç onlara sadece kafa tutabilmekle kalmaz üstünlük bile kurabilir. Çünkü İspanyollar süvarilere direnemezler, İsviçreliler ise karşılarına savaşmakta kendileri kadar inatçı piyadeler çıkacak diye korkarlar. Bundan ötürü görülmüştür ve daha da görülecektir umarım, İspanyollar Fransız süvarilerine dayanamazlar ve İsviçreliler de İspanyol pi-

(5) 1503'teki Barletta vuruşmasına gönderme. Onüç İtalyan onüç Fransızı altetmişti.

yadelerince bozguna uğratılmışlardır. Gerçi bu, henüz tam olarak gerçekleşmedi ama, İspanyol piyadelerinin saldırdığı Ravenna muharebesinde bunun bir kanıtı görüldü; İspanyollar çeviklikleri ve kalkanları sayesinde düşmanın mızrakları altından arkasına sızmışlar, takatten kesilmiş Alman piyadelerinin rahat defterini dürmek üzereydiler; Fransız süvarisi bindirdi de Almanlar bire kadar kırılmaktan kurtuldular. Dolayısıyla bu iki piyade gücünün çatlaklarını bilerek hem atlı hem de yaya birliklere karşı koyabilecek yetenekte yeni bir kuvvet oluşturmak mümkündür:

Bu da iyi eğitilmiş birlikler kullanarak ve kuvvetlerin düzenlenişini değiştirerek sağlanır. Bu tür yeni düzenler yeni bir prense ün ve büyüklük kazandırır. İtalya'yı kurtaracak adamın ortaya çıkmasını görmek için bunca uzun bekleyişten sonra bu fırsat kaçırılmamalıdır. Bu kurtarıcının yabancı istilası altında kalmış ülkelerin tüm eyaletlerinde ne kadar büyük bir sevgi ve tutkuyla, nasıl bir öc ateşi, nasıl sarsılmaz bir inanç ve bağlılıkla, nasıl şefkat ve göz yaşlarıyla karşılanacağını anlatamam. Hangi kapı ona kapanabilir? Hangi halk ona itaatten kaçınabilir? Hangi kıskançlık onun karşısına dikilmeyi göze alabilir? Hangi İtalyan ona saygılarını sunmakta kusur edebilir? Herkes bu barbar zorbalıktan bıkmış usanmıştır. O halde namlı ocağınız tüm kalbiyle, haklı davalara duyulan tüm umutlarla bu görevi üstüne alsın; onun bayrağı altında vatanımız saygınlık kazansın ve himayesi altında Petrarca'nın[6] şu sözleri gerçekleşsin:

Erdem şiddete karşı
Silahlanacak; savaş kısa olacak
Çünkü eski değerler
Daha ölmemiştir İtalyanların yüreğinde.

(6) Petrarca'nın "Italia mia, benché il parlar sia indarno" adlı şarkısının altıncı benti.

YAYINLARIMIZDAN

KADIN

TÜRKİYE'DE KADIN *Aytunç Altındal*
HAVVA'NIN ÖRTÜLÜ YÜZÜ *Dr. Neval El Saadavi*
DOKUZLAR ÇEMBERİ *Cherry Gilchrist*

ÇEVRE

İNSAN HAKLARI VE ÇEVRE *Oktay Ekinci*
İSTANBUL'U SARSAN 10 YIL *Oktay Ekinci*
İSTANBUL DOSYALARI *Oktay Ekinci*
MİMARLIK VE ÇEVRE *Yücel Gürsel*
BİR BAŞKA MİMARLIK *Gürhan Tümer*
PARK OTEL OLAYI *Remzi Gökdağ*
BİR BAŞKENTİN İMARI (Büyük Boy) *Prof. Dr. Gönül Tankut*
EKOPOLİTİKA *Mehmet Arif Demirer*
AKDENİZ FOKU *Dr. Bayram Öztürk*

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI

TÜRKİYE-TÜRK CUMHURİYETLERİ İLİŞKİLER MODELİ *Erol Mütercimler*
TÜRK-JAPON İLİŞKİLERİ VE ERTUĞRUL FACİASI *Erol Mütercimler*
TÜRKİYE VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE EKONOMİK İSTİKRAR UYGULAMALARI *Dr. Sudi Apak*
YENİ DÜNYA DÜZENİ *Halid Özkul*

BELGESEL

DARBELER, "DEMİRKIRAT"LAR ve 27 MAYIS *Sadık Göksu*
İSRAİL GİZLİ SERVİSİ *Richard Deacon*

FELSEFE-DİN

ERMİŞ *Halil Cibran*
ERMİŞİN BAHÇESİ *Halil Cibran*
SÖZLER *Halil Cibran*
GEZGİN *Halil Cibran*
İNSANOĞLU İSA *Halil Cibran*
FELSEFE YAZILARI *Doğan Özlem*
TARİH FELSFESİ *Doğan Özlem*
MANTIK *Doğan Özlem*
ÜÇ İSA *Aytunç Altındal*

LAİKLİK *Aytunç Altındal*
TÜRKİYE VE ORTODOKSLAR *Aytunç Altındal*

BİLGECE SÖZLER

BİLGENİN KANATLI SÖZLERİ *Huanchu Daoren*
DÜNYANIN ADSIZ BİLGELERİ (Dünya Atasözleri)
Reynold Feldman-Cynthia Voelke

PSİKOLOJİ-PARAPSİKOLOJİ

BİLİNÇ ALTINDAN AKLIN RUHUNA ULAŞMAK *M. Klein-Y. Öner*
SİZ DELİ MİSİNİZ? *S. Freud - M. Klein*
İNSANIN ÖTESİ *Yüksel Yazıcı*

POLİTİKA-STRATEJİ

SAVAŞ SANATI *Sun Tzu*
LİDERLİK SANATI *Thomas Cleary*
JAPON SAVAŞ SANATI *Thomas Cleary*
SAVAŞ SANATINDA USTALAŞMAK *Thomas Cleary*
SAVAŞ HİLELERİ (Strategemler) *Harro von Senger*
KONFÜÇYÜS DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ *Thomas Cleary*
BEŞ ÇEMBER KİTABI *Miyamoto Musashi*
PRENS *Machiavelli*
YÖNETİM VE MAKYAVELLİ *Antony Jay*
SSCB'DEN DÖNÜŞ *André Gide*
SULTAN GALİYEV ve SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE MİLLİ KOMÜNİZM
Bennigsen-Wimbush
AYİNDEN TÖRENE *Sibel Özbudun*

SANAT-EDEBİYAT

MEKTUPLAR *G. Sand-G. Flaubert*
DOST TÜRK-YUNAN ŞAİRLERİNİN DİLİYLE BARIŞ *Asım Bezirci*
MAVİ İNSAN *Kazım Zorlu*
ŞİİR CUMHURİYETİ (Kız Kulesi Şiirleri) *Sunay Akın-Safa Fersal*

SÖZLÜK

TÜRK EDEBİYATINDA MAHLASLAR-TAKMA ADLAR *Mehmet Semih*

DOĞA VE SAĞLIK

TANRI'NIN ECZANESİNDEN SAĞLIK (Büyük Boy) *Maria Treben*

Machiavelli, machiavelist miydi?

Mezar taşında *"Hiçbir övgü bu adın büyüklüğüne erişemez"* yazan Machiavelli, son çağın politik bilimini kurmuş ve bu bilime pratik mantığı sokmak suretiyle de felsefi bir özgünlük göstermiştir.
Machiavelli hemen her devirde değişik dünya görüşüne sahip kişilerce göklere çıkartılan veya yerin dibine batırılan ama asla ilgisiz kalınamayan "diri" bir düşünürdür.
Prens, işte böyle bir düşünürün, siyaset konusunda hangi ülkeden veya hangi düşünceden olursa olsun herkes için geçerli sayılacak kuramların işlendiği bir yapıttır.
J.J. Rousseau'ya göre bu kitap bir *"yergi"*dir. *"Krallara ders verilme bahanesiyle, halka nasıl yönetildiklerini öğreten"* bu cumhuriyetçinin amacı *"Halkı zulmün boyunduruğundan kurtarmak için, kurnazca uyandırmaya çalışmaktadır"*
Bacon ise *"Machiavelli'nin amacı devleti yönetenlerin yapmayı adet edindikleri şeyleri göstermektir. Bunların ne yapmaları gerektiğini öğretmek değildir"* der. Prens *"iktidara gelmenin, iktidarda tutunmanın ve iktidarı kullanmanın"* yani siyasetin yöntemlerinin sanatsal ifadesidir. Bu yüzden hangi dünya görüşünden olursa olsun her siyasetçinin okuması gereken bir kitaptır.
Machiavelli'nin Türkiye'de yayınlanmış tek eseri ***Prens***'tir. Yayınevimiz ***Prens***'i ilk kez Nazım Güvenç'in doğru ve eksiksiz çevirisiyle okura sunuyor.
Kitabı okuyunca başlıktaki sorunun cevabını çözeceğinize inanıyoruz.

ISBN 975-7787-23-X
9 789757 787235